Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

K. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDETS I LUND ÅRSBERÄTTELSE 1929-1930, III.

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ ROYALE DES LETTRES DE LUND 1929—1930, III.

RÖKSTENENS CHIFFERGÅTOR OCH ANDRA RUNOLOGISKA PROBLEM

AV

SIGURD AGRELL

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND 1930

KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

ÅRSBERÄTTELSE (Bulletin):

1918—19: E. Wrangel, Antika drag i medeltidskonsten.

—, Les traits antiques dans l'art du Moyen Age, resumé.

1919—20: F. Hansen, Gravkulle inneslutande gånggrift i Höj socken.

—, Bronsåldersgravfält vid Svarte.

—, Resumé du rapport sur les fouilles subventionnées par la Société.

1920—21: Axel W. Persson, Asiné, Recherches préliminaires en vue de fouilles suédoises.

A. Moberg

, The Book of the Himyarites. A hitherto unknown Syriac work on the Himyaritic martyrs.

1921—22: Axel W. Persson, Neuerwerbungen der Antikensammlung der Universität Lund.

1922—23: Axel W. Persson, Aperçu provisoire des résultats des fouilles d'Asiné en 1922.

1923—24: F. Hansen, Gravhögar vid Abbekås fiskläge.

—, Grabhtigel bei Abbekås, deutsches Resumée.

Axel Herrlin, De klassiska riktlinjerna för Kants filosofiska utveckling.

—, Die klassischen Richtlinien für die philosophische Entwicklung Kants, deutsches Resumée.

Axel W. Persson, Quelques sceaux et empreintes de sceaux d'Asiné.

1924—25: Otto Frödin et A. W. Persson, Rapport préliminaire sur les fouilles d'Asiné, 1922—1924 (avec 48 planches).

1925—26: S. Agrell, Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums.

N. Svensson, Eine byzantinische Inschrift aus Hebron, die Wasserleitung betreffend.

F. M. Stenton, The free Peasantry of the Northern Danelaw.

1926—27: N. Svensson, Report on an excavation of two Beehive Tombs at Boudia in Messenia (with 16 plates).

G. Gustafsson, Bidrag till den skånska gårdens historia.

—, Beiträge zur Geschichte des schonischen Bauernhauses, deutsches Resumée (mit vielen Abbildungen).

1927—28: Otto Rydbeck, Stenåldershavets nivåförändringar och Nordens äldsta bebyggelse.

—, The Changes of Level of the Stone Age Sea and the earliest Settling of Man in Scandinavia, Summary in English.

N. Svensson Valmin, Continued Explorations in Eastern Triphylia.

(Forts, på omslagets tredje sida).

K. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDETS I LUND ÅRSBERÄTTELSE 1929-1930, III.

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ ROYALE DES LETTRES DE LUND 1929—1930, III.

RÖKSTENENS CHIFFERGATOR OCH ANDRA RUNOLOGISKA PROBLEM

AV

SIGURD AGRELL

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND 1930

LUND 1930

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem.

AV

Sigurd Agrell.

I. Till Rökstenens tolkning

Studie I är i huvudsak författad hösten 1929, likaledes studierna II och III. Uppsatsen IV är i sin första form utarbetad i januari 1930, dess förra hälft har framförts såsom föredrag inför Filologiska Sällskapet i Lund mars 1930..

1. Inskriften på det största till vår tid bevarade runminnesmärket, Rökstenen i Östergötland, består som bekant av tvenne till karaktären väsentligen skilda teckengrupper. Runristningens centralparti, som täcker större delen av stenens breda fram- och baksida, uppvisar genomgående de vid tiden efter år 800 i bruk varande s. k. svensk-norska runorna; samma slags skrift är även använd i en till centralpartiet nära ansluten randristning på minnesmärkets framsida. Alla övriga kantinskriptioner kännetecknas däremot av en gåtfull, mer eller mindre chifferartad karaktär av rikt skiftande beskaffenhet. Trots en rad framstående vetenskapsmäns skarpsinniga tolkningsarbete står dock alltjämt en ganska betydande del av denna chiffertext som ett högst ofullständigt löst kryptografiskt mysterium.

Föreliggande studie Denna undersökning avser att vara ett bidrag till Rökstensforskningen, icke en uttömmande

avhandling om ämnet i hela dess vidd. Vid avvikande åsikt ingås som regel icke på någon fullständig kritik av äldre problemställningar, ävenledes lämnas ingen i detalj gående historik över den forskning, till vars resultat mitt arbete ansluter sig (tolkningar av Bugge, Läffler, Magnus Olsen och v. Friesen). Till kolleger vid Lunds universitet, professorerna Emil Olson och Jöran Sahlgren samt docenten Ivar Lindquist (särskilt den förstnämnde), står jag i tacksamhetsskuld för råd och upplysningar. skall huvudsakligen syssla med dettaså att säga esoteriska parti av den omfångsrika runinskriften. Törhända kan jag bringa det svåra tolkningsproblemet ytterligare en bit närmare dess slutgiltiga lösning. Med största sannolikhet torde endast ett litet fåtal av de runkunnige i Norden vid tiden för stenens resande haft möjlighet att fatta alla därpå inristade teckengåtor. Det är därför fullt begripligt, att vi, som leva i en tid, skild av mer än tusen år från deras, endast med största svårighet steg för steg förmå tränga chiffergåtan in på livet. Åtskilligt i den med textens normalskrift utförda delen av ristningen är oss t. o. m. ännu ej fullt klart.

I mitt arbete »Runornas talmystik och dess antika förebild» (1927) har jag endast flyktigt kunnat beröra Rökstensinskriftens bokstavsmagi. Ett år senare har jag i studien »Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen» givit ett bidrag till tolkningen av en mindre detalj, innebörden av den korsformiga chifferskriften på stenens topp *Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund*, Nr 6, s. 198 f., och Nr 10, s. 62—68. Såsom förkortning-ar för dessa båda avhandlingars titlar använder jag i det följande *RT* och *UR*.. Fortsatt forskning i runmagiska problem har under år 1929 bragt mig nya uppslag, som lett till ett konsekvent sysslande med Rökstenens mångahanda lönnrunor. Såsom resultat därav kan jag till medforskares prövning framlägga en sammanhängande och i väsentliga avseenden ny tolkning av den stora runristningens kryptografiska text. I anslutning till min uttydning av detta mycket dunkla inskriftsparti skall jag även i all korthet lämna en antydning om min syn på huvudinnehållet hos profaninskriften, vars hittills givna tolkning dock endast i fråga om vissa detaljer uppkallat mig till smärre diskussionsinlägg.

2. Runt Rökstenens bakre bredsida sträcker sig en sammanhängande större ytbredd, täckt av runor i lönnskrift. Längs underkanten och vänstra höjdsidan består detta parti som bekant av tecken, vilka äro en egendomlig imitation av den äldre runradens tecken: de gamla ur praktiskt bruk komna

runorna begagnas såsom varianttecken till de yngre, varvid dessa senare teckens (ofta skiftande) ljudvärden avses; i en äldre tids fonetiskt mera differentierade skrivsystem har tydligtvis kryptografikern icke ägt verklig insikt.

Av.b. 1. Rökstenens baksida. Efter v. Friesen.

Mitt i underkantens serie av gamla nedåtvända runtecken

är såsom n:r 12 från höger en kvistruna infogad. Enär man länge varit på det klara med, att radens första hälft omsatt i yngre runor bör tolkas såsom den från profaninskriften välkända formeln: *sakumukminiþat*, ha vi att i kvistrunan (det tolfte tecknet) se ett kryptogram för runan *þ*, futharkens tredje tecken. Enligt v. Friesens senast företagna prövning av kvistrunans sammansättning Jfr Otto v. Friesen, *Rökstenen*, 1920, s. 20 ff. Såsom förkortning för detta arbetes titel användes i det följande *R*. Vid citering av denna skrift, vars författare numera använder nystavning, har ortografien moderniserats. är denna ett tecken av formen ^. Man har att räkna med, att tvenne kvistar stått till vänster och fyra till höger om huvudstaven (då tecknet ses i sitt normala, ej upp och nedvända läge). De båda vänsterkvistarna äro till en del bortskavda, men enligt v. Friesen äro de dock fullt säkert bestämbara till följd av kvarblivna spår. Hur ha vi att tolka innebörden av detta kryptogram, som tydligtvis tillgripits, enär intet tecken i den äldre runraden ägnade sig för maskering av uddljudet i *þat*? (Det äldre runalfabetet avviker ej här från det yngre.) Tidigare har man i analogi med andra lönnrunor av denna typ i kvistarna sett hänvisning på det underförstådda tecknets ställning inom futharkens runföljd Så Bugge, *Der Runenstein von Rök*, 1910, s. 125, i anslutning till Läffler.. Man har tänkt sig en fyrdelning företagen med de 24 ursprungliga runtecknen och trott sig finna tecknet för þ angivet såsom det tredje i fjärde avdelningen nedifrån räknat. Denna hypotes faller på det faktum, att stenen här endast företer spår av två, icke tre vänsterkvistar.

Problemet måste tagas upp på nytt. v. Friesen har sökt tolka kryptogrammet såsom en kombination av tre *f*-runor: genom en trefaldig upprepning av detta tecken skulle det tecken, som kommer såsom n:r 3 med detta räknat som n:r 1 ha markerats. Detta skulle emellertid innebära, att en *f*-runa även kunnat ha sina sidostavar till vänster om huvudstaven. Ett dylikt system omöjliggör även ett skiljande av en dubbelskriven *k*-runa från en enkelskriven *f*-runa. Härtill kommer, att de kvistliknande utskotten äro mycket utbredda och starkt böjda. Kan denna kvistrunas mening förklaras i anslutning till grundprincipen för andra kvistrunor

— angivandet av en rungrupp och en plats inom denna — är en dylik tolkning givetvis att föredraga. Enligt mitt förmenande är detta ingalunda omöjligt. Någon relation mellan kvistrunan i fråga och runföljden uppställd i futharkanordning är visserligen icke tänkbar: ^-runan är, hur man än begynner räkningen, varken andra eller fjärde tecknet i någon ätt. Vi ha emellertid att beakta, att detta lönntecken här står i en runrad, som består av tecken tillhörande det gamla forngermanska alfabetet. Rimligtvis bör kvistrunan sättas i relation till detta. Nära till hands ligger i så fall att, då det gäller en hemlig skrift, vi även kunna ha att räkna med en viss urgammal hemlig anordning. Enligt min teoril äro de 24 gammalgermanska runtecknen såsom helhet betraktade en efterbildning av det i magiskt syfte brukade grekiska alfabetet. Detta har i korrespondens med den astrala mystiken avdelats med hänsyn till tolvtalet, som i sin tur tudelats av sextalet. Tolv voro zodiakens stjärnbilder, vilka förbundos med tolv par av bokstäver 2. Dessa tolv stjärnbilder delades i sin tur genom de fyra årstiderna i fyra. grupper på tre: på varje grupp kom sålunda sex bokstäver3. Det antika alfabetet sattes även i förbindelse med människokroppen och med dygnets 12+12 timmar4. Av allt att döma går även den germanska lönnskriften i sin första uppränning tillbaka på ett senantikt mönster. Detta har magiskt varit anordnat i enlighet med den astralmystiska principen5: aβχöεζ ha dävid bildat en grupp, ηdtnλμ en annan etc. (En dylik fyrdelning — givetvis efter grekiskt mönster — är konstaterad aven i fråga om det latinska alfabetet, lagt som grund för kryptografisk skrift, jfr härom nedan.) Tillämpa vi denna indelningsprincip på den från grekisk bokstavsmystik övertagna

1 Jfr RT, s. 53 ff., UR, s. 6 ff, och Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXXIX, 1927, s. 97 ff.

2 Jfr Boll, Sphaera, 1903, s. 469 ff., och Agrell, Vetenskapssocieteten i Lund: Årsbok 1929, s. 14, n. 3 (rörande eventuell antydning om astral bokstavsmagi i dikten Grimnismal).

3 Vid anordning enligt principen Aräduren A etc, Fiskarna M och Väduren N etc, Fiskarna Ω uppstod en följd av 6 + 6 med hänsyn till det ljusa och det mörka årets stjärnbilder (jfr uppställningen hos Boll, Sphaera, 1903, s. 469).

4 Jfr Dornseiff, Das Alphabet in Mystik und Magie, 1922, s. 88.

5 Indelning i 4X6 tecken belagd; jfr W.Schultz, Memnon,lIl, 1909, s.177.utharkraden, få vi följande fyra grupper med sex tecken i varje:

1. ᚢ 2. ᚦ 3. ᚨ 4. ᚱ 5. ᚲ 6. ᚷ = grupp IV nedifrån *u þ(th) a r k g*

1. ᚹ 2. ᚺ 3. ᚾ 4. ᛁ 5. ᛃ 6. ᛈ = grupp III nedifrån *w h n i j p*

1. ᛇ 2. ᛉ 3. ᛋ 4. ᛏ 5. ᛒ 6. ᛖ = grupp II nedifrån *(s?) R s t b e*

1. ᛗ 2. ᛚ 3. ᛜ 4. ᛟ 5. ᛞ 6. ᚠ = grupp I nedifrån *m l ŋ o d f*

Utharkmagikern kunde sålunda genom en kvistruna med fyra kvistar på ena sidan och två på den andra angiva ^-ljudet. Så länge man vid lönnskrift opererade med 24 runtecken eller i varje fall med ett betydande antal sådana, ingående i en ursprunglig följd av 24 till namnen kända bokstavstecken, var det uppenbarligen mest praktiskt att följa denna anordning. Man behövde i så fall aldrig sätta mer än 6 kvistar. Vad futhark-indelningen beträffar, så är den till sitt ursprung strängt taget icke en alfabetindelning utan en — av samtliga 24 bokstäver bildad — magisk formel. Genom att sätta den sista utharkru-nan först och uppdela det hela enligt det ur antidemonisk synpunkt viktiga tretalet, fick man en trefald av magiskt verksamma rungrupper: i den första och den tredje fanns

det stora krafttalet 13 dolt, i den mellersta det antidemoniska talet 23 (dagrunans tal). Den 13:e runan tillhörde Ull, forngermanernas högste gud, identifierad med den iranske Ahura Mazda och den i Främre Asien och i den romerska orienten dyrkade överguden ο τρLöKcuδέuατος dεός (den trettonde guden) *. Troligen har denna alfabetformels grekiska mönster utspekulerats av Dolichenuskultens magiker, vilkas inskriptioner genomgående visa stark förkärlek för 13-talet2. Såsom alfabet betraktat ha däremot de 24 grekiska bokstävernas serie i regeln indelats i 4 hexader (givetvis även magiskt). Härmed stämmer, att vid hemlig skrift det latinska alfabetet enligt medeltida källor 3 har

1 Jfr RT, s. 152 och s. 79 ff.; UR, s. 54 och s. 27 ff.

2 Jfr RT, s. 14 f. och s. 33 f., UR, s. 27 f.

3 Jfr Massmann, Germania, XVI, 1871, s. 253 ff. (särskilt s. 258); jfr även Läffler, Nordiska studier tillegnade Adolf Noreen, 1904, s. 191 ff.återgivits med kombinationer av låga och höga staplar (i och I), där den mindre stapeln, som beteckat alfabetgruppens nummer, högst brukats fyra gånger, den större åter högst sex gånger, t. ex. f = iIIIIII, s = iiiiIIIII. Detta system bör av allt att döma vara lånat från det grekiska alfabetet, där det i var och en av de fyra grupperna stått jämnt sex tecken 1 (de latinska bokstäverna kunna däremot ej fylla alla platserna: den 24:e blir tom). Det är samma idé, som ligger till grund för kvistrunorna, fast en omkastning av sättet att markera gruppens läge har ägt rum. Med största sannolikhet kunna vi emellertid taga för givet, att man till en början räknat alfabetets grupper uppifrån nedåt. Den rätta nyckeln erbjöd sig dock i detta fall väl lätt, och för att åstadkomma större dechiffreringssvårighet har man efter någon tid kastat om ordningsföljden hos grupperna.

3. Lönnskriftens tvenne första rader, vilka omsatta i den yngre runradens tecken lyda: sakumttkmtnipathttaRikitlt(i)kauaRikultintkuqnaRhusli, översättas av v. Friesen, R, s. 88 (i anslutning till utredning s. 52 ff.): »Jag säger den unge mannen, vem av Ingevalds- (eller: Ingvilds-) ättlingarne som blev hämnad tack vare en hustrus offer (till makterna)». På tvenne ställen2 kan emellertid här enligt mitt förmenande ett hågot avvikande innehåll inläggas i tolkningen, särskilt med hänsyn till lönnskriftens innebörd i dess helhet (varom min undersökning längre fram skall lämna bestämdare upplysning). Uttrycket huaR-ikult(i)ka torde av det följande att döma syfta på en bland gudarna, icke som man hittills trott på en man i hjältesagan. I dikten »Haustlong» av frööölfr or Hvini användes såsom benämning på asagudarna, som till följd av Iduns bortrövande blivit gamla och gråhåriga, omskrivningen attir Ing(v)ifreys 3. Detta uttryck kan i sista hand gå tillbaka på en gammal myt, enligt vilken fruktbarhetsguden Ing varit den ursprunglige gudafadern. Han kan i forngermansk mytologi ha spelat en roll motsvarande Kronos-Saturnus i grekisk-romersk

1 Att tecknen i den hemliga runföljden bildat hexader, framgår även av min tydning av rungåtan i Bosa-sagan (jfr i det följande § 19).

2 Frånsett det mångtydiga ukmini, som längre fram skall behandlas.

3 Jfr Ivar Lindquist, Norröna lovkväden, I, 1929, s. 84 f.

kosmogoni *. Enligt Noreen 2 är germ. *Inguz ett namn med ursprunglig phallisk betydelse och har av denne forskare sammanställts med gr. εγχος 'lans'. I runföljden ik- kunna vi utan tvivel se en reflex av ljudföljden ing-. Svårare är att med bestämdhet yttra sig om, vad den därpå följande runkombina-tionen kan återspegla: det kan vara -uld- (ev. med obetecknat omljud 3) eller -old-. Mig synes det förra alternativet sannolikare, och kunna vi i så fall i ikıılt(i)ka (gen. pl.) ha en patro-nymisk suffixavledning av ett namn InguldR, som kan ha varit en i Götaland vid tiden omkring år 800 brukad benämning på samma gudamakt, som i Uppsala nämndes med dubbelnamnet Ing-Frey etc. I uld- kunna vi se svagstadiet till ett urgerm. *uald- 'makt' (fisl. vald n. 'makt', fht. giwalt, mht. gewalt m. och f. 'makt' etc; svagstadiet *uul- föreligger i fisl. preter. olla 4). Bekant är bruket av ordet 'makt' om en fruktbarhetsgudomlighet, t. ex. sv. dial. mäkta om den magiska kraften i säden och brödet. Å andra sidan föreligger möjligheten att i anslutning till Bråte och v. Friesen (R, s. 54 och s. 135 ff.) förklara *IngıddR som den regelbundna utvecklingen av en urnord. nominativform (*Ingui(a)ualduR enl. v. Friesen).

Betydelsen av detta namn kan ursprungligen ha varit 'Inghärskaren'. *IngyldingR skulle ävenledes i så fall betyda 'avkomling av Ing'= 'en bland gudarna'. I anslutning härtill tolkar jag hitaR ikult(i)ka såsom 'vem av Ingulds ättlingar'= 'vem av gudarna'. Det följande skall visa, att lönnskriften i sin helhet här syftar på gudavärlden.

I fråga om uttrycket kuanaR husli är jag även böjd för att inlägga en i viss mån ny mening. Mig synes, att det senare ordet husli (instrumental dativ) snarast bör uppfattas

1 Ursprungligen var det som bekant icke en Kronid utan minst tre, vilka i sin tur hade ättlingar.

2 Jfr Noreen, Namn och bygd, VIII, 1920, s. 1 ff.

3 Jfr i profaninskriften rukulfsUntR.

4 Några forskare betrakta got. wulþus 'härlighet' såsom reflekterande svagstadiet av samma rot, jfr Feist, Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache, 1923, s. 440; Trautmann, Baltisch-Slavisches Wörterbuch, 1923, s. 341, (exempel på svagstadiet i baltiskan — lit. pavildes 'behärskad, besatt' etc. — lämnas här).III., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 9

såsom ägande sin ursprungliga betydelse av 'rituell (magisk) handling': urgerm. *hunsla n. hänger som bekant samman med fbulg. svet% 'helig', lit. ssventas ds., av. sponta- ds. Betydelsen 'helig' har otvivelaktigt framgått ur en tidigare mera allmän grundbetydelse 'magiskt betydelsefull' (jfr för det serna-siologiska lat. sacer). På en dylik äldre innebörd låta sig utan svårighet got. hunsl n. 'offer' och ags. húsl n. 'sakrament' be-tydelsehistoriskt återföra.

Att Rökstensinskriften i detta partis fortsättning ger en anspelning på guden Balders hämnare, har av tidigare forskning rätt bestämt förmodats (jfr v. Friesen, R, s. 60 f.). Det är därför endast ett äldre uppslag, λ^ars räckvidd jag utökar, då jag redan i lönnskriftens båda introduktionsrader ser såväl en häntydning på Balder som en anspelning på hans hämnares moder, den enligt vissa forskares mening i Östergötland dyrkade gudinnan *Vrindr (= fisl. Rindr) 1. Med 'vem av gudarna (=Ingulds ättlingar)' åsyftas Balder. Med 'genom en hustrus (eller kvinnas) magiska handling' — sannolikt trollsång — häriisyftas på den gudinna, som födde en hämnare. I Grógaldr (str. 6) läsa vi:

pann gel ek þér fyrstan, er kved a fiolnytan — pann gol Rindr Ram —

(»Den första, jag sjunger, är full av hjälpkraft. Den sången sjöng Rind för sin son.»

Åkerbloms tolkning.)

— Genom att sjunga en magisk sång för den nyfödde Odens-sonen (i Eddadikten nämnd Vale) gav Rind denne på »en natt»

1 Teorien om denna gudinnas egenskap av växtlighetsgudom har framställts av Bråte, vars synpunkter ytterligare utvecklats av Oscar Lundberg, Namn och bygd, I, 1913, s. 49 ff. Den sistnämnde tolkar det i äldre svenska belagda ortnamnet Vrindavi såsom 'Vrinds helgedom' och förklarar gudinnenamnet såsom sammanhörande med det forngutniska växtnamnet rind, namn dels på murgrönan, dels på mattlummern. Mot denna mytologiska hypotes har Sahlgren, Namn och bygd, XI, 1923, s. 125 ff., tagit till orda. Att platsen i fråga verkligen varit ett gammalt offerställe, har senare Norden, Sydsvenska Ortnamnssällskapets Årsskrift, 1925, s. 40 ff., sökt leda i bevis. Till denna artikel har Sahlgren i samma publikation, s. 47 f., fogat ett genmäle, där han säger sig snarast vilja tolka namnet såsom 'murgrönsskogen'. Jfr även v. Friesen, R, s. 61, som anslutit sig till Lundberg.10 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

hjältekraft, så att han dagen efter födelsen kunde bli sin broder Balders hämnare (jfr Volospá, str. 32). Vi skola i det följande (§ 9 f.) se gematriska belägg på, att just talet 1 jämte de av detta bildade högre primtalen varit signifikativt för Odens sistfödde son (jfr RT, s. 115 f.).

4. Fortsättningen på de ovan behandlade tvenne lönn-skriftsraderna är tvivelsutan att söka i den med den senare omedelbart sammanhängande översta tvärraden, som löper från vänster till höger strax under de stora korsehifferteckne n vid stenmonumentets topp. Denna rad består av 24 runor av yngre typ men röjer genom sin

fonetiska sammansättning en otvetydig kryptografisk karaktär: runföljden airfbfrbnhnfinbantfqnhnl kan uppenbarligen icke direkt återge en fornnordisk sats. Bugge 1 har uppvisat, att denna bokstavsramsa får en tydlig mening, om varje tecken antar det teckens ljudvärde, som i den yngre futharkraden följer strax efter detsamma: a betyder s, i betyder a etc. (jfr runföljden hnias). Vi få på så vis följande lätt tolkbara runkombination: sakumukminiiiaimsiburiniR; den låter upplösa sig i sakum akmini iiaim si burin niR, vilket återgivits av v. Friesen (R, s. 88; jfr s. 57 f.) såsom: »Jag säger den unge mannen, åt vem det är som en ättling vart född». (Ordet niR är identiskt med nipR i andra runinskrifter. Båda skrivsätten motsvara ett fonetiskt niÖR; i Rökstensristarens dialekt har ð före det fonetiskt närstående r i vissa fall varit utsatt för en tendens till assimilering och därför vid behov kunnat lämnas obetecknat.)

Den omedelbart under ovan behandlade tvärrad stående därmed parallella innehåller utan tvivel fortsättningen. Bl. a. framgår detta därav, att den börjar med samma ljudtecken (r), som i chifferraden återgivits med lönnrunan / (jfr runföljden tbnilR i den yngre futharken). Av gematrisk (bokstavsmagisk) anledning har man funnit lämpligt att dubbelskriva tecknet (detta ingalunda isolerade tillvägagångssätt i runristarens talmystiska teknik skall av mig i § 10 närmare belysas). Tvär-

1 I Antikvarisk tidskrift för Sverige, V, 1873—95 (skriften utgiven 1878), s. 72, och i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, XXXI (ny följd XI), n:r 3, 1888 (utgiven 1893), s. 39 och s. 62.III.,

raden n:r 2 delas genom ett korsliknande skiljemärke i tvenne hälfter. Den förra består av runföljden Rtrqkiuilinisþat, tydligtvis innehållande icke omflyttade runor. Första runan r är blott en extra upprepning, en sammanknytning med föregående rad och skall förstås i samband med denna. Det övriga tolkar jag såsom en sammanhängande sats. Att med en föregående forskare (v. Friesen, R, s. 58) i trakt se en från omgivningen fristående runflock, kan jag icke finna rådligt. Jag upplöser runföljden i de sinsemellan sammanhängande orden: trqki uilini is þat (två sammanstötande i — i-\-is — ha sålunda enkelskrivits i enlighet med runristarnas vanliga regel med hänsyn till fall av upprepning av samma språkljud vid ordmöte). Jag fattar denna ordföljd såsom anknytande till uaim åt vem' i föregående rad och tolkar: fÅt (vapen)svennen 1 Velinn är detta (se. skett)'. Jag anser, att vi här i anslutning till de båda första lönnskriftsradernas hänsyftningar på Balder och Rind ha att vänta en anspelning på guden Oden. Åt denne föddes enligt Balderssagan en ättling tack vare, att guden genom en färd i österled lyckats skaffa sig Rind till maka. Sagan, sådan vi känna den genom Saxo, förtäljer, hur Oden i olika gestalter — främst såsom krigsman — tog tjänst hos rutenernas konung och slutligen genom list lyckades vinna konungens dotter Rind till gemål. Härvid har han tydligtvis — liksom vid andra tillfällen, då han okänd umgåtts med människorna — begagnat sig av allehanda noanamn, vilka stått i en viss relation till hans väsen eller tillfälliga syfte. Saxo nämner t. ex., att Oden, då han slutligen uppträdde såsom läkekunnig tjänsteflicka, kallade sig Vekka 2. Av sam-

1 Det fornnordiska (fisl. etc.) drengr går tydligtvis tillbaka på en grundbetydelse 'rakryggad, kraftig yngre man'; i 800-talets svenska kan det mycket väl ha varit liktydligt med 'vapenför man' (jfr betydelseutvecklingen i knekt).

2 Jfr Sakses Danesaga, oversat af J. Olrik, 1925, I—II, s. 159 f. Denna episod torde dock vara ett senare påhäng. Intet skäl talar för, att den förekommit i den äldre (svenska) versionen av gudamyten. Enligt Saxo vinner för övrigt den i ynglingagestalt som djärv ryttare uppträdande Oden magisk makt över kungadottern genom att vid avskedet röra vid henne »med en runkavle». Jfr Axel Olrik, Kilderne til Sakses Oldhistorie, I, 1892, s. 154. Ett ytterligare uppträdande som förklädd tjänstekvinna var tydligtvis onödigt. Av allt att döma har här ett tillägg fogats in från en helt annan berättelse.

stämmig fonetisk typ är det därmed allitererande Velinn. Jag identifierar detta mansnamn med det fisl. adjektivet vélinn 'listig, förfaren i konstgrepp' 1. Ordet är en α-stam och bör därför brukat såsom gudanamn (jfr flexionen av fisk Yggr) ha följt ett substantiviskt böjningsschema, alltså i dativ sing. ha haft ändelsen -e (-i): Veline eller Velini, i runskrift uilini (osäkert är dock, om fornsvenskan i stammen haft ~é-\ detta har som bekant inkommit analogiskt i fornisländskan i st. f. ursprungligt -i-, jfr ags. wil och runnordiskt wilagaR 2). Då stamvokalen är

lång, kunde man i detta fall förmoda, att den i mellanstavelse stående /-vokalen skulle ha synkoperats. Ljudlagsenligt kan detta emellertid endast ha skett, om vokalen i i suffixet -in-varit kort. Nu är emellertid långt i hos ett dylikt adjektivsuffix i indoeuropeiskan ingalunda obelagt: -in- växlar med -in-(mycket vanligt) och -ein-3. Dessutom ligga i detta fall förhållandena på ett sådant sätt, att även om ljudlagsenligt synkopering inträtt, vokalen analogiskt kunnat leva upp igen tack vare, att övriga böjningsformer med förlorad ändelse-vokal måste ha bevarat ett inljudande i.

Resten av tvärraden n:r 2 (= lönnskriftsraden n:r 4) består av runföljden rhfprhis, föregången av det ovan nämnda korslika skiljemärket. Ha runornas ljudvärden förskjutits enligt samma förflyttningsprincip som i den ovan stående tvärraden (lönnskriftsraden n:r 3), böra vi här läsa: knuqknat (jfr v. Friesen, R, s. 59 f.). Kombineras detta med nästa upp och nedvända tvärrads begynnelserunor (i)atun4, få vi satsen: knuq knati ialun. Denna sats tolkas av v. Friesen (R, s. 88): »Han visste att slå en jätte». 5:e lönnskriftsraden är liksom den ovanstående 4:e genom ett korsliknande skiljemärke delad

1 Fritzner, Ordbog över det gamle norske Sprog, III, 1896, översätter 'svigefuld, tilbøielig til at anvende Svig' (de belägg som givas äro relativt unga; ordet måste dock sammanhänga med ord, kända i runnordiskan, jfr ovan).

2 Jfr Johannesson, Grammatik der urnordischen Runeninschriften, 1923, § 31, Anm.

3 Om suffixet -in- i germanskan jfr t. ex. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. XXVII f.

4 Ramen döljer i sig i-runan, jfr i fråga om enkelbeteckning av i+-i min läsning i föregående rad (iiilinis = uilini is).i tvenne hälfter. I den förra följer efter det ovan nämnda (i)atıtn ännu en gång nilinisþat. Resten av raden består tydligtvis av en alldeles speciell chifferskrift. Vi stå här inför ett parti i texten, vilket trots sin obetydliga längd fordrar en rätt utförlig diskussion.

5. Senare delen av den upþ och nedvända tredje tvärraden (lönnskriftsraden n:r 5 edligt min läsning) består av tvenne o-runor av gammal typ, följda av tvenne vertikala streck, erinrande om s-runor i den svensk-norska runskriften, i sin tur beledsagade av två o-runor av gammal typ, vartill fogats tre streck av ovan angiven form; såsom avslutande tionde tecken följer ett J\ I detta sista tecken ha föregående forskare 1, suggererade av den endast delvis riktigt uppfattade kryptografiska teckenföljden på stenens vänstra smalsida (jfr § 8), velat se en med kvistrunechiffer markerad if-runa (l:a tecknet i l:a ätten nedifrån). Det erbjuder sig emellertid en i detta skriftsammanhang närmare liggande förklaring: tecknet kan liksom de föregående o-runorna vara hämtat från den äldre runraden. Här har tecknet J^ haft namnet *iwaz. Detta forn-germanska ord måste ha utvecklats till fornsvenskt Hur. Tecknet med detta namn bör även likt andra runor, vilkas namn begynt med /' ha kunnat göra tjänst som ett substitut för den yngre runradens /-tecken (/ss-runan). Den stora svårigheten är att med denna konjektur förena en från den äldre runraden utgående lösning av chiffergruppens föregående tecken. Dessa äro upprepade i. serier på 2, resp. 3 tecken. I § 2 har jag omnämnt, att runchifferarter förekomma, där man genom att upprepa en runa ett visst antal gånger får runföljden att beteckna ett åsyftat, i futharkraden efterföljande tecken, t. ex. |^pT = |> (jfr runföljden fup) 2. Tvenne o-runor skulle sålunda, om vi hålla oss till den äldre runraden, beteckna ä3. Vad beteckna emellertid då de vertikala strecken? Med

1 Dock ej Bugge och Läffler, se den senares uppsats i Nordiska studier tillegnade Adolf Noreen, 1904, s. 202 ff. Såsom ovan v. Friesen, r, s. 19, som delvis ansluter till Pipping.

2 Jfr Liljegren, Rnn-Lära, 1832, s. 51 f., och v. Friesen, F, s. 22.

3 I studie II skall jag i det följande utförligt behandla frågan om tecknens verkliga ordningsföljd i den hemliga runraden (flera bevis finnas för, att o haft sin plats före d, ej tvärtom).

hänsyn till det av mig i § 2 omtalade latinska lönnskriftsy-stemet (där talförhållandena angivas med kombinationer av i och I) och en i St. Gallenhandskriften * exemplifierad av /ss-runor (större och mindre streck) bestående germansk lönnskrift (tydligen sammanhängande med den förstnämnda) kunna i detta fall dessa streck

tänkas ha till uppgift att markera platser i den gamla runraden. Det behöver ingalunda vara fråga om senare s-runor. Till dylika passar ej arten av omgivande tecken. Rökstenens lönnskrift kan på detta ställe bestå däri, att en runa (i detta fall o-runan) upprepas, tills futharkens sista runa uppnåtts, sedan har chifferlösaren haft att gå vidare i runtecknens ring lika många steg som strecken ange. Jag löser därför chiffern ££"££'"\Γ på följande sätt: 1) ££\\ = odfu= u, 2) ££|||= odfuþ^r-þ, 3) ^ upprepas icke, bibehåller alltså sitt namns ljudvärde, vilket enligt vad jag ovan framhållit bör ha varit i på Rökstensristarens tid (då run-namnet ljöd *iur). Vi få sålunda fram den tydligtvis ordbildande teckenföljden uþi. Detta är det sätt, på vilket i den svensk-norska yngre runskriften ett öði (eller öde) måste ha tecknats 2. I detta ser jag dativformen av ett såsom gudanamn brukat adjektiv.

I fornisländskan böjas ursprungligen adjektiviska gudanamn substantiviskt (jfr ovan § 4). Av allt att döma ha vi här att göra med ett Odens-namn Öör (α-stam) 'den rasande' = got. woþs ds. och fisk óðr ds. Med detta adjektiv ha gudanamnen fisk Oðinn, iht.Wuotan, ags. Wóden tidigare sammanställts 3. Ett ursprungligt Odensnamn kan för övrigt även Edda-diktens gudanamn óðr ha varit. I sen mytologisk period torde, snarast genom förväxling av Frigg och Freyja, den senare gudinnans erotiska motpart fått sig ett ursprungligt Odens-namn tilldelat. Ovisst är, om ej i Volospá, str. 25, namnet Oðr (Gös mey) syftar på den i föregående strof nämnde óðinn. I den betydligt yngre dikten Hyndlolióð (str. 47) kan däremot

1 Jfr Stephens, The Old-Northern Runic Monuments, IV, 1901, s. 1.

2 Jfr formellt dativen óði (Hyndlolióð, str. 47).

3 Jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 541; Munch, Norrøne gnde- og heltesagn, 3:e utgave ved Magnus Olsen, 1922, s. 14, Anm.; om Oden såsom den vilde jägaren jfr Olrik, Dania, VIII, 1901, s. 139 ff.detta givetvis icke vara förhållandet. I varje fall kan uþi i denna lönnskrift på ett fullt naturligt sätt förklaras såsom ett Odensnamn, tydligtvis i långt rtrindre grad omskrivande än det föregående uilin. Öör har väl i gemene mans tal växlat med Öðinn liksom i Tyskland Wode med Wodαn etc.1. Det helt kryptografiskt återgivna uþi gav för chifferläsaren ett tydligt svar på frågan om, vem som avsågs med uilin. Att en svårläst, invecklad chiffer använts, är fullt begripligt. Sammanhanget blir sålunda: fåt Velinn (= den listige) är detta (se. skett, nämligen: en ättlings födelse) — åt Öd (= Oden)'. Fortsättningen skall visa, att vi kommit på rätt spår. I det följande möta vi nämligen åter ett Odensnamn, ävenledes stående i dativ.

6. Vi ha nu sysslat med lönnskriftens fem första rader, vilka på ett rätt så tydligt sätt hänga samman. Var ha vi nu att söka fortsättningen på det parti, som hittills tolkats? Antingen hör den korsliknande spatiösa chifferskriften vid stenens topp samman med de nyss tolkade tvenne tvärraderna eller också ha dessa sin omedelbara fortsättning i övre delen av denna bredsidas högra randinskription (skild från ett nedre parti genom ett kraftigt runt skiljemärke). Då detta övre kantparti stöter omedelbart intill tvärraden n:r 3, är det tvivelsutan mest naturligt att här söka en fortsättning. I likhet med v. Friesen och andra forskare har jag valt detta alternativ. Den tolkning, jag funnit av denna grupp av lönnrunor (lönnskrifts-raden n:r 6), synes också visa, att denna väg är den riktiga. Löst i enlighet med en viss ganska naturlig chifferbetecknings-princip, ger detta kryptografiska parti en mening, vilken till form och innehåll korresponderar med den tolkning, jag funnit för slutet av lönnskriftsraden n:r 5.

Vad jag betraktar såsom lönnskriftens sjätte rad består av sju svensk-norska runor i ordningsföljden ftiRfrα. I analogi med dechiffreringen av lönnskriftsraden n:r 3 (översta tvärraden av runor) har föregående forskning här genom omflyttning av tecknen 2 fått fram lösningsförslaget ubαfuks, en läs-

1 Jfr Golther, Hαndbuch der gevmαnischen Mythologie, 1895, s. 285, 288, 444 f.

2 Bugge, Der Runenstein von Rök, 1910, s. 82 f., tolkade däremot βiR16 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

art, vari inlagts en rätt tvungen mening (jfr v. Friesen, R, s. 64 f. och s. 88). Det är emellertid ingalunda något ofrånkomligt postulat, att denna runrad ovillkorligen skall dechiffreras enligt precis samma ganska lätta nyckel som lönnskriftsraden n:r 3. Rökstenens runmästare excellerar just i att i rik omväxling lämna prov på olika arter av hemlig skrift. Det vore därför ett metodiskt fel att låta bli att undersöka, om icke till äventyrs en förskjutning

av runtecknens valörer enligt hittills ej använd princip i detta fall kunde påvisas. En av mig utförd fullständig undersökning av förskjutningsmöjligheterna1 har visat, att utbytas runorna i den yngre futharken enligt principen n:r 1 till n:r 9, n:r 2 till n:r 10 etc, framträder en runföljd med i sammanhanget passande mening. Bokstäverna bilda då tvenne namn, det ena i dativ, det andra i nominativ, detta parti av texten står sålunda i syntaktisk kongruens med det föregående ordet (uþi = 'åt Oden'). Det harmonierar även, såsom vi längre fram skola se, med innebörden i de följande lönnskriftsraderna (jfr nedan § 7). Att en chifferläsning av typen runan n:r 1 = n:r 9 etc. är ett nära till hands liggande och för den invigde lätt manövrerbart kryptografiskt system, framgår därav, att en klart överskådbar chiffernyckel erhålles, om första hälften av den ,7ngre futharken ställes ovanför den andra. De åtta övre runorna få då sina kryptografiska motsvarigheter i de åtta undre och tvärtom. Varje tecken skall ersättas av det omedelbart över eller under detsamma befintliga (liksom vid den gammaljudiska »halveringschiffern»):

f u þ a r k h n

iastbmlR Med hjälp av denna chiffernyckel erhålles av kombinationen ftiRfra den fullt uttalbara och (som vi strax skola se) även meningsfullt tydbara runföljden iqfnibu. Vi ha i det föregående sett, att i åtskilliga fall en /-runa av ristaren tänkts vara bildad av ramlinjen och sålunda döljes i denna: ikult(i)ka, (i)atun. Så kan även på detta ställe ha skett. Tillfogas ett dylikt i ram-

— fnord. eptir 'efter' och fru — fnord. frá 'frågade'. I första ordet skulle uddljudsvokalen ha fallit.

1 Går man från ftiRfra hela serien runt, uppkommer endast i tvenne fall en fonetiskt läsbar kombination: nbafuks och iqfnibu.linjen dolt /-tecken, ha vi att till tolkning uppta runkombinationen iqfnibui. Denna bokstavsföljd låter upplösa sig i orden iqfni bui. I det förra ser jag dativformen av namnet Jqfn 1, i det senare nominativformen av namnet Böe.

I ett runsvenskt Jqfn (α-stam) ser jag ett ursprungligt adjektiv i dess substantiviska böjning (jfr vad jag ovan i § 4 yttrat på tal om uilini i lönnskriftsraden n:r 4). Som bekant kallas Oden i Gylfaginning (1 f.): Hárr, Jafnhärr och priði, d. v. s. 'Hög, Jämnhög och Tredje'. Denna föreställning om Oden som tregestaltad har ingalunda kristet ursprung utan går tillbaka till vad germanerna lärt om den tregestaltade Mithra 2. Det låter lätt tänka sig, att i det forntida Norden i en äldre tid det kortare namnet Jαfn(R) = 'jämn (jämställd med sitt alter ego)' brukats såsom mystisk omskrivning för den i flera gestalter uppträdande fruktade trolldomsguden. Att Rökstensrunristaren återgivit det äldre nordiska fonemet jαfn- med iqfn-, har av allt att döma varit betingat av hans tids uttal. I svenskan övergår som bekant förbindelsen fil till mn (jfr adj. Jämn); innan f-ljudet försvunnit, har det givetvis varit kombinerat med ett genom anticipation av efterföljande n uppkommet nasalinfix, ett uttal jqnfn- är sannolikt. Denna omständighet förklarar, att αss-runan och icke ar-runan valts.

I runföljden bui ha vi — såsom nog var och en av mina läsare, som är förtrogen med Saxo, beaktat — reflexen av ett i Fornskandinaviens sagolitteratur känt namn på Balders hämnare. Bons hos Saxo Grammaticus 3 är otvivelaktigt en latini-sering av ett öst- och sydskandinaviskt Böe. All sannolikhet talar för, att detta namn är detsamma som det fisl. Búi (belagt två gånger i Eddan) och det nutida mansnamnet Bo, på svenska runstenar skrivet buıá. I Rfgsþula, str. 24, nämnes Búi

1 Eventuellt kan namnet på Rökstensristarens tid i nominativ ha haft formen JqfnR (med analogiskt infört r).

2 Jfr rΓ, s. 58 f.; F. R. Schröder, Altgermanische Kulturprobleme, 1929, s. 120 f. (i anslutning till avhandlingar och uppsatser om det nyupptäckta Mithratemplet i Dieburg), jfr även härom i studie IV i det följande.

3 I den danska översättningen, Saxes Danesaga, oversat af J. Olrik, 1925, I—II, s. 162, kallad Bo.

4 Jfr Noreen, Altschwedische Grammatik, 1904, s. 488, inskriften n:r 13: auk. tauþr. bui.18 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

såsom son till Karl. På detta ställe avses visserligen icke med namnet Karl guden Oden, men det egendomliga är, att bland de många i skaldespråket brukade omskrivningarna för Oden även namnet Karl finnes belagt. I Gylfaginning 48 benämnes Balder Karls sonar (gen.). Den ursprungliga betydelsen av det svenska namnet Bo

och det fisk Bin är enligt Hellquist1 densamma som i nα-bo etc. Det skulle alltså ursprungligen ha betytt 'den boende, den bofaste'. Man kan i detta sammanhang tänka på Eddadiktens ord:

Viðαrr ok Vält byggia ve goda,

þä er sloknar Surfa logi

(Vafþrúðnismál 51).

I Skáldskaparmál 12 kallas Váli bl. a. hefniás Balars, dólg Hadar ok bana hans, byggvanda foðurtopta. Odens sistfödde son Váli (= Saxos Bous) tänktes alltså som bofast efterträda sin fader i den nya, efter Ragnarök uppkomna världen. Att med Neckel2 förklara namnet såsom ursprungligen liktydigt med fden alstrande' (»der Zeugende»;, finner jag mindre naturligt, helst enligt Hellquist3 frändskap ej förefinnes med fsv. Bove (den tyske språkmannen anför såsom argument Bovi, namn på en under 1200-talet i Danmark i magiskt syfte vid förlossningar använd docka av halm4).

Som ett uppslag, vilket hittills icke beaktats, kan med all reservation anföras, att fsv. Böe måhända till sitt äldsta ursprung kan vara en germansk folketymologisk omtydning av ett slaviskt namn. Enligt Saxo var ju Bous född av en rutensk furstedotter. På ryska finnes ordet boj, betydande 'kamp' och återgående på ett fornslaviskt *bojb. Samma betydelse ligger emellertid till grund för motståndarens namn (fisl. Ho dr — iriskt cath m. 'kamp' etc). En från öster kommande »kampgud» skulle i så fall en gång ha tänkts besegra sin nordiske namne. De

1 Jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 52.

2 Jfr Neckel, Die Vb er liefer ting en vom Gotte Balder, 1920, s. 212.

3 Jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 52.

4 Andra uppslag, t. ex. Much, Zeitschrift fur deutsches Altertum, LXI, 1924, s. 96, finner jag ej nödigt att diskutera. Much kombinerar för övrigt med ett norskt dialektord, vars urspråkliga härkomst är minst sagt tvivelaktig.III., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 19

östnordiska stammarnas förbindelser med Ryssland voro redan vid tiden före vikingatiden mycket livliga.

Med hänsyn till det ovan anförda tolkar jag runföljden iafnibu(i) såsom: 'Åt Jafn (se. föddes) Boe'.

7. Lönnskriftens sjunde rad kunna vi nu endast ha att söka antingen på den bakre bredsidans översta, med toppytan sammanhängande parti eller på stenens vänstra smalsida. Blott på dessa ställen finnes det ännu ej till behandling upptagen skrift av kryptografisk karaktär. Då det naturligtvis ligger närmast till hands att söka fortsättningen av lönntexten på samma sida som det hittills behandlade, väljer jag det förra alternativet. Vi ha sålunda att nu vända oss till de stora korschiffertecknen med inflätade runtyper på minnesmärkets plana toppyta och på bakre bredsidans därmed omedelbart sammanhängande översta fris 1. I ett tidigare på tyska utgivet arbete (UR, s. 62—68) har jag framlagt ett förslag till tolkning av denna del av lönnskriftens text. Då jag lämnat denna framställning på ett främmande språk och dessutom numera inlägger en delvis annan innebörd i vad jag år 1928 rent bokstavsmässigt dechiffrerat, har jag att även i denna studie medtaga en redogörelse för min tydning av Rökstenens kanske mest brydsamma chiffergåta.

Här består lönnskriften av sex kvistbärande korschiffer, med vilka kombinerats sju runtecken av yngre typ. De båda

1 Enligt min mening kunna dessa tecken av praktiska skäl ha inhuggits före den undre skriften (jfr v. Friesen, R, s. 8) utan att därför från början ha varit avsedda att även läsas före det undre partiet. I ristarens plan har det givetvis ingått att använda toppytan för en särskilt dekorativ och innehållsviktig hemlig inskrift. Även om han reserverat plats för och måhända t. o. m. inhuggit de stora tecknen först av allt på stenen eller före behandlingen av baksidan, kan han dock från första början ha tänkt sig denna inskription såsom en fortsättning av något undertill befintligt. Givetvis torde före det definitiva inristandet runmästaren ha utfört samtliga inskrifter i trä och huggit med ledning av modell. Vad som är utfört med kryptografisk skrift bildar sålunda i varje fall en enhet och

skall läsas nedifrån uppåt, så uppifrån nedåt rad för rad för att åter utefter högra kanten läsas i riktning uppåt mot den stora chifferkombinationen på stenens krön. I huvudsak är för övrigt min läsordning ingen nyhet utan överensstämmer med den Olsen-Buggeska (jfr Magnus Olsen, Arkiv för nordisk filologi, XXXVII, ny följd XXXIII, 1921, s. 222 f. och s. 231, n. 1).

chifferraderna ha följande utseende (till vänster meddelas toppytans, till höger bakre bredsidans inskription);

Meningen med de kvistbärande chifferkorsen har jag fastställt i anslutning till min utharkteori (jfr ovan § 2). För att beteckna den äldre till sin ordningsföljd hemliga runradens 24 bokstäver har man använt x-formiga stora kors, hos vilka allt efter behov armarna försetts med 1 till 6 kvistar. /(χ har t. ex. betecknat utharkradens första runa, alltså u> /v)0 har angivit andra runan i samma följd, alltså þ, o. s. v. tecken för tecken med ökat antal kvistar ända till utharkens sista (24:e) tecken 1, vars kryptogram bör ha bestått av ett kors med sex kvistar på varje arm (6 X 4 = 24).

Vi skola nu söka läsa de sex chifferkorsens underförstådda bokstäver jämte tillhörande runor enligt detta system. Härvid ha vi först och främst att beakta, att vi på detta ställe — liksom vad fallet är vid omsättning av de äldre runtecknen i yngre sådana vid tydningen av de tvenne första lönnskriftsraderna — tvivelsutan ha att räkna med, att den yngre futhar-kens tecken i åtskilliga fall kunnat återges med mer än en utharkruna. Liksom i det föregående (jfr ovan § 3 och v. Friesen, R, s. 22 ff.) t. ex. /-ljudet har kunnat representeras av den gamla ^-runan |χ| i st. f. det även i yngre skrift brukade ^-tecknet, bör t. ex. ^-ljudet ha kunnat ersättas av ett kryptogram för den gamla, enligt min teori på 12:e platsen ståendet-runan [^ likaväl som genom en chiffersymbol för utharkens 17:e runa (biarkqn). Enligt den angivna nyckeln låta toppytans trenne kvistbärande kors tolka sig såsom betecknande följande trenne tal jämte därmed sammanhängande bokstäver:

12 (kvistantalet hos l:a korset) =p, i yngre tid även = b;

10 (kvistantalet hos 2:a korset) = i;

11 (kvistantalet hos 3:e korset) = järα-runan = a i yngre tid.

1 Givetvis har man (frånsett talet 24) enligt denna metod kunnat återge ett och samma utharkteckens tal genom olika kvistkombinationer (med samma summa). Dylikt stämmer med vad ett chiffersystem avser: att förvirra den oinvigde. Analogier finnas. Se art. »Chifferskrift» i Svensk uppslagsbok, VI, 1930.Kombineras dessa bokstäver b, i och a med de i närheten av varje kors befintliga runteckens ljudvärden till en sammanhängande enhet, få vi en bokstavsföljd, som vi kunna återgiva med B + bi+I+a + A + ri, där de tre stora bokstäverna stå som ersättare för de tre chifferkorsen och de små bokstäverna representera de invid korsen i tur och ordning-stående runtecknen.

Enligt samma princip ha vi att uppfatta nästa grupp av tre chifferkors såsom antydande följande tal och däremot svarande bokstavsföljd:

10 (kvistantalet hos l:a korset) = i; 9 (kvistantalet hos 2:a korset) = n;

13 (kvistantalet hos 3:e korset) = iwaz-runans ljudvärde i

yngre tid, alltså = i. Till detta skall läggas de med det sista korschiffertecknet kombinerade runornas ljudvärden: p och r i nu nämnd ordning (jfr v. Friesen, R, s. 18). Alltså få vi en kombination, som i analogi med innebörden av föregående chifferrad kan åskådliggöras såsom INI+pR. Det hela kan alltså i latinsk skrift, där stor bokstav representerar ett korschiffertecken och liten ett runtecken, återgivas såsom BbilaArilNIpR. Förenkla vi detta enligt principen två tecken i följd av samma slag = det gemensamma ljudvärdet (jfr nirR = niR ovan), få vi bokstavsföljden biarinipR) vilken låter upplösa sig i de tvenne orden biari (av allt att döma ett namn) och nipR 'ättling'. Liksom i de föregående tvenne lönnrunegrupperna torde namnet stå i dativ. Jag översätter: 'Åt Biärr (se. föddes) en ättling' 1. Enligt Snorres Edda (Prologus 3) är Biärr namn på en av Odens förfäder. De namn, som Snorre, delvis i anslutning till en angelsaxisk namnramsa, på detta ställe uppradar, äro åtminstone till stor del

ingenting annat än en serie omskrivningar (noanamn) för guden Oden. Omedelbart efter Biaf och det fisl. Biarr kommer det förvrängda angelsaxiska Jat, uppenbarligen återgående på Geat= fisl. Gautr, ett välkänt Odensnamn i Edda-

1 Dubbelbeteckningen på toppytan förklaras därigenom, att ristaren velat ha namnformen Biari (dativ) bildad av normala runtecken samtidigt som ett samband med lönnskriftens nästa rad kunde bestå. Härtill kommer gematrisk hänsyn (jfr § 9 f.).22 K. Human. Vetenskapssamfis i Lund Årsberättelse 1929—30

dikten och hos Snorre 1. Vi ha därför allt skäl att räkna med, att Rökstensinskriftens biari (dativ) syftar på Oden eller eventuellt på en i seú mytologisk period av folktraditionen honom tilldelad fader eller stamfader (fornnord. nipR betecknar som bekant 'ättling på svärdssidan' över huvud, det kan sålunda vara liktydigt med både 'son' och 'sonson'). Då fisl. Biärr av allt att döma är en Æ-stam (belagd är ackusativformen Bidr, Snorres Prologus 3), bör det därtill svarande runsvenska namnet i dativ ha uppvisat formen Biäri (Biäre). Vi ha med hänsyn härtill att tolka biari nipR såsom: fÅt Biärr — troligen = Oden — (se. föddes) en ättling' 2. Slående är den syntaktiska kongruensen mellan 1) iqfnibui=Jqfne Böe och 2) biarinipR = Biäre niðR. Dativ står här mot dativ och nominativ mot nominativ. Med dativerna korrespondera dessutom uilini och aþi i det föregående. I fråga om den ursprungliga innebörden i gudanamnet Biärr erbjuder sig etymologisk sammanställning med lit. beras 'brun' (ieur. e mot ieur. e i det nordiska ordet), ett färgadjektiv, som huvudsakligen brukas om hästar3. Bland av oss kända noanamn för Oden förekomma som bekant en del hästnamn, t. ex. Grane och Rosshårsgrane4. Enligt min utharkteori har hästrunan M (ags. ek) varit helgad åt Oden (jfr RT, s. 91 ff.; UR, s. 36 f.). Härtill kommer, att Oden enligt Saxo såsom Harald Hildetands rådgivare och slutlige baneman berättas ha burit namnet Brune, i latinska texten Bruno (t. ex. Ad quod silente Brunone, subiit regent, Othynum hunc esse, LXXVII a). Grundbetydelsen för lit. beras fbrun' och nordiskt brun har sannolikt varit 'brunbränd' < 'förbränd'5.

1 Jfr Snorri Sturluson, Edda, utg. af Finnur Jonsson, 1900, s. 26 och s. 143, samt i den poetiska Eddan dikten Grimnismal, str. 54.

2 Helt utesluten är kanske icke möjligheten, att den rad av korschiffern, som står närmast det föregående textpartiet (alltså invid lönnskriftsraden n:r 3), skall läsas före toppytans rad, i så fall ha vi att läsa inipRbiari, vilket kan tolkas: 'och (in) en ättling åt Biärr'. Innebörden bleve sålunda i allt väsentligt densamma.

3 Jfr Niedermann, Senn och Brender, Wörterbnch der litauischen Schriftsprache, 1926 ff. Jfr lit. beras 'brun' och forngerm. *beran björn' (urspr, 'brun'), se Fick, Vergleichendes Wörterbnch, III, 1909, s. 263.

4 Jfr Munch, Norr ene gude- og heltesagn, 1922, s. 170 f.

5 Möjligen kan dock Odensnamnet Biärr höra till den indoeuropeiskaIII., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 23

8. Lönnskriitens nionde rad eller radföljd, som tydligtvis ger avslutningen, enär nu endast ett parti, utfört med chiffertecken, återstår, löper uppifrån nedåt utefter stenens vänstra smalsida. Skriften tar sin begynnelse på ett ställe, som ligger synnerligen nära slutet av det parti, jag betraktar såsom den kryptografiska textens åttonde rad. Denna nionde rad — eller om man så vill radgrupp 1 — består uteslutande av kvistrunor. De första elva av dessa lönnrunor (bland vilka begynnelsetecknet är utplånat, men dock kan fastställas) ha tack vare tidigare forskning redan fått en tolkning, som tryggt kan betraktas såsom evident2. De elva kryptogrammen låta nämligen omsätta sig i följande rad av svensk-norska runtecken: (s)akumukmim) vari vi igenkänna den från profaninskriften och lönnskriftsraden n:r 1 välkända ingångsformeln (jfr härom v. Friesen, R, s. 14 och s. 86). Resten av denna smalsideinskription består av 19 kvistrunor, vilka samtliga äga blott en kvist upptill och en kvist nedtill; än är den övre vänd bakåt och den nedre framåt (åt höger), än är förhållandet det motsatta:

xxx xxx xxx xx xxxxxxxx

Dessa 19 tecken har man hittills betraktat såsom utgörande en chifferbeteckning för endast trenne runor i den yngre futharken (jfr v. Friesen, R, s. 86). Man har räknat 3 tecken

roten *bher- 'slå, stöta', vilken reflekteras av lat. ferire 'stöta, sticka', fbulg. brått (borjρ) 'kämpa', fisl. beria 'slå' etc. 'Stötaren, stickaren' vore ju en högst naturlig namnomskrivning för krigs- och spjutguden Oden, jfr t. ex. Odensnamnet Hnikarr enligt Finnur Jonsson (registret till Snorri Sturluson, Edda, 1900, s. 225) = '(spjut)stötaren'. Belägg för indoeuropeiskt *bhér- i växling med *bher- 'slå, stöta' saknas dock.

1 Strängt taget består denna, då den i sin senare hälft delas itu genom ett streck, av tre rungrupper (rader). Hela den kryptografiska inskriften består av 13 rungrupper (4:e och 5:e raden ha delats genom skiljemärke). Sannolikt är detta talförhållande av magisk betydelse (jfr »Det säger jag som det trettonde» i profaninskriften).

2 Genom Magnus Olsen, jfr Bugge, Der Runenstein von Rök, 1910, s. 119.24 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

av en typ såsom utmärkande talet 3, 3 därpå följande av motsatt typ såsom ävenledes hänvisande på talet 3 o. s. v. På sådant vis har man fått talserien 3 + 3 + 3 + 2 + 3 + 5 och tolkat denna såsom 3:e runan i 3:e ätten nedifrån (3 + 3), alltså þ; 2:a runan i 3:e ätten (3 + 2), alltså u; 5:te runan i 3:e ätten (3 + 5), alltså r. Resultatet, runföljden pur (av skilda forskare tolkad olika), ger enligt min mening ingen evident lösning. Vare sig detta pur tolkas såsom Var dristig' eller såsom Tor' 1, vinnes intet naturligt sammanhang med det föregående. Till min nya läsning av lönnskriftspartiets övriga text passa dessa tydningsförsök ännu sämre än i vissa tidigare förslag till tolkning av det kryptografiska partiet på Rökstenen. Sett från den ståndpunkt, till vilken jag nu bragt tolkningen av inskriftens lönnskrift, vore på detta ställe en ideal lösning en sådan, som läte oss fatta slutet av det hela så, att detta parti visade sig stå i syntaktisk och formelmagisk kongruens med de närmast föregående sinsemellan kongruenta uttrycken, varvid en mening framkomme, som otvunget kunde fattas såsom hänsyftande på någon viss omständighet i den fornnordiska myt, på vilken den bokstavsmystiska texten hittills, så vitt jag kunnat finna, undantagslöst synes hänsyfta.

Det vore också egendomligt, om icke de så talrika chiffertecknen skulle kunna tolkas på ett sätt, som gåve ett mera meningsfullt och även något rikare innehåll åt krypto-gramserien. Reflekterar man närmare över enskildheterna, visar det sig också, att denna art av chiffer kan lösas enligt ett helt annat system än det, som hittills förmodats ligga till grund för densamma. En nyckel erbjuder sig verkligen, som i den ledande principen ansluter sig till redan av forskningen kända kryptografiska grepp hos de gamle runmästarna: Om vi i enlighet med principen för närmast föregående teckengrupps chiffer räkna med, att man i 1 liksom även i h (bägge med en kvist upptill och en nedtill) har att se ett kryptogram för /-runan såsom l:a tecknet i l:a ätten nedifrån, få vi en ny och mera lovande utgångspunkt för uppspårande av ett rikare

1 Så enligt Läffler och Bugge (jfr Der Runenstein von Rök, 1910, s. 119); v. Friesen, R, s. 86 och s. 88, tolkar däremot: »var dristig».innehåll i detta chifferparti. Vi veta, att de i hemlig runskrift förfarne genom att t. ex. tre gånger upprepa en viss runa (i regeln en viss runätts begynnelsebokstav) kunde beteckna en med denna runa begynnande runföljds tredje tecken, t. ex. ψψγ =. |> (jfr härom på tvenne ställen i det föregående: § 2 och § 5). Närmast till hands ligger då onekligen att söka följa denna kryptografiska princip. I så fall kommer den lönnskrift, vi här ha framför oss, att avslöja sig såsom hänsyftande på sex (icke tre) runor. Såsom ovan påpekats, äro huvudstavarnas kvistar anbragta på tvenne motsatta vis. Tvivelsutan måste denna omständighet bero på någon särskild avsikt. Räkna vi nu därmed, att vi, då övre kvisten pekar tillbaka1, ha att gå lika många steg tillbaka i den yngre futharken från och med t-runan som det finnes tecken i en följd av identiska kryptografiska element, men att vi åter, då övre kvisten pekar framåt, ha att gå framåt (till höger) samma antal steg, nå vi fram till följande omtydning i yngre runor av de 19 kvistbärande lönnstavarna:

1) 3 kvistrunor med övre kvisten pekande tillbaka (åt vänster), d. v. s. 1/11, böra tydas såsom tecken för runan a (jfr bokstavsföljden äst i den yngre runraden);

2) 3 kvistrunor med övre kvisten pekande framåt, d. v. s. hhh, böra vara beteckning för runan m (jfr runföljden töm);

3) 3 kvistrunor av typ 1, d. v. s. \\\, beteckna a (jfr ovan);

5) 2 kvistrunor av typ 2, d. v. s. h h, böra beteckna b (jfr runföljden tb)\

5) 3 kvistrunor av typ 1, d. v. s. 11/],, beteckna a (jfr två föregående fall);

6) δ kvistrunor av typ 2, d. v. s. JsJ\J\]\h beteckna r (jfr runföljden tbmlR).

Det hela ger sålunda den av sex runor bestående kombinationen amabaR.

Sannolikt ingå här liksom i det förut tolkade partiet

1 Att den övre kvisten bör vara den teckengivande, icke den undre, är ju mest naturligt: lönnrunan gör liksom en människa (med dylika jämföras stundom runor, jfr § 19) en pekande åtbörd med en övre lem.

av texten tvenne ord, det ena ett substantiv i dativ, det andra ett sådant i nominativ.

I ama ser jag dativen av ett fornsvenskt maskulint namn Arne (n-stam). Detta bör till sin ursprungliga betydelse ha varit identiskt med fisl. kmr1, vilket är ett säkert belagt jättenamn (Bland iotna keiti etc.2). Hellquist3 identifierar fisl. kmr med färgadjektivet fisl. árnr 'black or loatbsome', alltså fmörk, mörklagd'4. Att Rökstensristaren vid beteckning av stavelsen am- begagnar sig av αr-runan och icke ass-runan, kan vid första påseende synas egendomligt. Före nasal borde ett nasalerat eller dunkelt α-ljud, alltså α, väntas. Dock visar stenen tvenne andra fall, där före ett kvarstående eller nyss undanträngt m (ej n) beteckning med a (icke q) ägt rum. Vare sig vi tolka uamuþ såsom återgående på en i ackusa-siv stående namnform Vámóð (Bugge) eller Væmop (v. Friesen, R, s. 30 f.), böra vi, om det vore att räkna med ett absolut undantagslöst uppträdande av q framför nasal, ha att vänta *uqmuþ i runskriften, jfr, att det tecknas trakt i lönnskrifts-raden n:r 4, ehuru det här icke är frågan om ett ord med a-, utan om ett ord med (sannolikt öppet) £-ljud= fvn. drengi*. Det andra fallet, där vi på grund av inverkan av nasalen m skulle ha att vänta ett q, är nabnum i profaninskriften (jfr nedan § 13). Visserligen har här m före n dissimilerats till b 6, men en förändring q > a bör dock här en gång ha inträtt. Då dessutom Stentoftenstenen har JiAborumR (med runan jø,

1 Fsv. Arne förhåller sig till fisl. Amr såsom det fisl. -blinde i Odens-namnet Gestnmblinde (eg-, 'den för gästerna dunkle') till adj. blindr (urspr, 'dunkel'). Den tolkning Wessén, Festskrift tillägnad Hugo Pipping, 1924, s. 537 f., ger av Odensnamnet synes mig mindre naturlig-.

2 Jfr Lind, Norsk-isländska dopnamn, 1905—15, sp. 23.

3 Arkiv för nordisk filologi, VII (ny följd III), 1891, s. 3.

4 Jfr även Finnur Jonsson, Lexicon poeticum, 1913 —16, s. 29, och Magnus Olsen, Arkiv för nordisk filologi, XXV (ny följd XXI), 1909, s. 295.

5 Tidigare har man sökt förklara a i ttamuþ såsom beroende på den omständigheten, att med m en ny sammansättningsled av ordet begynner (jfr Noreen, Altschwedische Grammatik, 1904, § 128, Anm. 2).

6 Den fonetiska orsaken bör vara att söka däri, att m i ställning mellan tvenne dentala nasaler dissimilerats till en explosiva: n — m~n> n — b — n.

men hqgestnniR (med runan fc), kan man fråga sig, om icke i fornsvenskan en allmän återgång avα>ö (a) före bilabial ägt rum. Men hur ha vi i så fall att förstå beteckningen sqmqn i början av Rökstenens profaninskrift? Ett isolerat uppträdande av q kan i detta fall mycket väl förklaras såsom beroende på regressiv assimilation mellan tvenne närstående vokaler: ett fonem *samqn kan åter ha övergått till sqmqn, emedan efter den första α-vokalen i nästa stavelse följde en α-vokal av annan valör 3, eller ett fonem sqmqn kan av samma orsak ha undandragit sig deltagande i övergången q (av äldre a före nasal) > a före bilabial. För övrigt kan ju på detta ställe en felhuggning av ett runtecken ha ägt rum. På den grund, att ej mindre än tvenne α-runor här skulle följa (efter sqmqn kommer ett α), kan en αss-runa ha råkat bli inhuggen, där eljest en dr-runa hade bort stå. Fall av dylik rent optisk (ej fonetisk) regressiv assimilation ligga till grund för en aven vid skrivning i våra dagar ganska vanlig företeelse: förväxling av en bokstav, emedan i medvetandet tanken på ett efterföljande tecken stiger upp för tidigt. — För

övrigt ha vi beträffande fisk dmr 'mörk1 etc. att beakta, att ordet hittills icke kunnat återföras på ett indoeuropeiskt ursprung. Detta kan bero på, att mellan ä och m en konsonant har försvunnit, vilket kan ha skett i sen urnordisk period. I så fall har på den tid, då i urnordiskan en nasal inverkade på ett föregående a, i detta ord betingelsen för denna ljudförändring icke förefunnits 2.

1 Dylika mer eller mindre sporadiska vokalassimilationer äro kända i de flesta språk. Instruktiva exempel äro i detta fall vissa isolerade vokaländringar i fornhögtyskan: selbomo <C selbemo (dat. 'ipsi'), richosön = rlhhisön 'härska' o. s. v. (jfr Brugmann, Grundriss, I, 1897, s. 837 f.)

2 I fråga om det etymologiska ursprunget för fisl. ámr etc. kan man tänka på sammanhang med ieur. *étmén (fsax. äðum 'ande' etc). Med hänsyn till gr. åτμός 'ånga, dunst, rök' torde grundbetydelsen för de till denna grupp hörande substantiven vara att ansätta såsom 'rök, dunst'. Ett urgermanskt färgadjektiv *édmá- 'rökfärgad, gråsvart' kan i så fall ha givit upphov till ett fnord. *äðmaii 'gråsvart, mörk". Något säkert exempel på bortfall av ð före m i ett gammalt arvord har hittills ej konstaterats, men då ð försvinner före n (då lång vokal går före) och i suffix m är sällsynt, är en analog ljudlagsenlig behandling av ð före m (efter vokallängd) trolig. Vacklande skrivning av fornvästnordiska namn av typen: Rámnndr: Ráðmundr etc. torde bero på analogisk inverkan från det ord, som givit upphov till

I Rökstensinskriftens Arne (dat. Arna belagd) ser jag en benämning på den ljuse Balders motpart och dråpare, den mörke »brodern» Höder (fisl. Hgðr), för vars karaktär av jätte eller i varje fall demonisk gud eller gudaföljeslagare åtskilliga förhållanden i fornnordisk myt tala (jfr även v. Friesen, R, s. 61). Snorre benämner Höder med en givetvis från äldre skaldepoesi hämtad omskrivning Heljar-sinni fHels krigare'1, och Balder betecknas såsom dólgr Hadar, vilket ju tyder på fiendskap före olycksskottet. Om Höder säger samme författare: at penna ds þyrfti eigi at nefna (Gylfaginning 27): man torde ej tala om honom (liksom fallet bör vara i fråga om onda väsen).

I min studie »Solbanans stjärnbilder i Eddadiktningens mytvärld» 2 har jag fäst uppmärksamheten på, att det nordiska adjektivet blind ursprungligen bör ha betytt fmörk' 3. Med hänsyn till detta har man att räkna med, att uttrycket »den blinde Höder» ursprungligen varit liktydigt med »den mörke Höder (= kämpen)» 4. I den ovan nämnda uppsatsen har jag såsom sannolik framhållit möjligheten av en i det väsentliga urger-

första sammansättningsleden (jfr Noreen, Altisländische Grammatik, 1923, § 292). I detta sammanhang torde vi även ha att beakta sv. dial. åmme 'ånga, imma', för vilket ord hittills ingen utomnordisk etymologisk anslutning är funnen (jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 1197). Har ett ð i sen urnordisk tid fallit före m, kan detta ord förbindas med den ieur. *étmén-gruppens ord, dit det likabetydande gr. åτμός 'ånga etc' hör. För betydelseutvecklingen jfr find. rájah n. 'dunst etc.' : gr. ερεβος n. 'mörker'.

1 Visserligen användes i Skáldskaparmál 5 även om Balder uttrycket Heljar-sinni, men i detta fall har nog beteckningen uppkommit sekundärt genom strävan hos en mytologisk teoretiker efter analogi mellan Balders och Höders namn. Jfr Gylfaginning 50: en Loka fylgia allir Heljar-sinnar (Balder kan icke gärna vara inräknad bland dessa).

2 Vetenskapssocieteten i Lund: Årsbok 1929, s. δ—23 (särskilt s. 15 med n. 3). Samma studie är i något förkortat skick även tryckt i Populär astronomisk tidskrift, XI, 1930, s. 1 — 10.

8 Det har etymologiskt samband med lit. blandús 'dyster, mörk' etc. (jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 47).

Förnyat beaktande torde i detta sammanhang böra skänkas åt det finska namnet på Lemminkäinens mördare, »herden i dödsriket», märkä-hattu, i vilket namn man velat se ett lån från en äldre skandinavisk benämning på den mörke Höder (jfr Kauffmann, Balder, 1902, s. 243). Lemminkäinen dödas genom att en orm slungas på honom. Jfr även Comparetti, Der Kalewala, 1892, s. 221, n. 3. Se Kalevala, sångerna 12 och 14.

mansk, ja urindoeuropeisk upprinnelse till sägnen om Balder och Höder. Den fjärran utgångspunkten kan ligga i den urgamla, hos så många indoeuropeiska folk förekommande dioskursagan, ett förhållande, vilket emellertid på intet vis hindrar, att i relativt sen tid vissa främmande mytföreställningar invävts i Balderssagan, upptagna av germaner, som kommit i beröring med främreasiatisk religion i senantik tid 1. Till detta resultat har jag kommit genom att förbinda dikten Grimnismáls skildringar av asagudarnas boningar (Bretðablik etc.) med den orientaliskt påverkade senantika astrologiens föreställningar om zodiakens mystiskt så betydelsefulla stjärnbilder (solhus). I fråga om enskildheter får jag hänvisa till denna undersökning, vars inlägg böra i sin helhet beaktas av den, som önskar taga kritisk ställning till min uppfattning av dioskurproblemet och därmed sammanhängande spörsmål. Jag anser mig sålunda ha stöd i ett flertal därför talande omständigheter, då jag i Höder igenkänner en relikt av »den mörke dioskuren», härskaren över årets mörka tidsperiod, som i gammal myt vid höstens inträde trotts besegra sin broder, det ljusa halvårets herre, medan vid vårens inträde rollerna voro ombytta, vilket bl. a. framgår av den i Norden bevarade symboliska kampen mellan maj- och vintergreven. Nordskandinavisk folktradition har bevarat en reflex av det ena, sydskandinavisk en reflex av det andra momentet i en uråldrig naturmyt. Balders baneman, på vilken hämnd utkrävts, torde för Rökstensristaren icke (såsom i yngre isländsk tradition) ha varit Loke utan den »blinde» Höders motsvarighet Ame = (den mörke'. I äldre isländsk tradition skymtar även Höders gestalt såsom Balders verklige baneman. Härpå tyda Vϱlospá, str. 32 f., och Baldrs draumar, str. 10, där Oden frågar:

hverr man heipt Heði hefnt of vinna

eda Baldrs bana ä bal v ega?

Av Rökstensristaren är den, vilken hämnaren slagit, kallad »jätte»: knitq knati iatnn (jfr ovan § 4) 2. Hur skall denna

1 Jfr Neckel, Die tJb er liefer ungen vom Gotte Balder, 1920, och F. R. Schröder, Germanentum und Hellenismus, 1924 (särskilt s. 108 ff.). Min i ovan (s. 28, n. 2) nämnda årsbok tryckta undersökning- ger i vissa detaljer stöd åt teorien om främreasiatisk inverkan på Baldersmyten. Att det hela skulle vara ett lån från orienten, kan jag däremot icke finna rimligt.

2 Om »sommarguden», som tänkes besegra »vinterj ät te n», jfr Usener,

omständighet förlikas med det förhållandet, att Balder och Höder ursprungligen betraktats såsom ett brödrapar, låt vara ett fientligt sådant? Härpå ha vi att svara, att i dioskurmyter och därmed sammanhängande folksagor som regel de båda »bröderna» (helt eller delvis) faktiskt äro av olika börd. Av Ledas s. k. »tvillingsöner» var Kastor son till den dödlige Tyndareos, men Polydeukes hade till fader guden Zeus. I nordiska folksagor berättas ofta om tvenne till utseendet förvillande lika fosterbröder, av vilka den ene som späd av sin fader, ett troll, lagts vid sidan av ett människobarn i föräldrarnas frånvaro. Barnen äro så lika, att de icke kunna skiljas från varandra, de se ut som tvillingar och bli allmänt, även då de vuxit upp, tagna för sådana, men de äro dock av olika börd 1. Sannolikt har äldre skandinavisk myt en gång haft något att förtälja, som på ett snarlikt primitivt sätt — i-stil med den grekiska tvillingmyten eller den nordiska folksagans brödraberättelser — förklarat, hur det kom sig, att Höder i själva verket var en jätte, fastän han vuxit upp bland asarna. Hos Saxo 2 kallas Hotherus (Höder) »fosterson» av en konung och om Balder säga »skogsmör» (valkyrior?) varnande till Höder, att han var »en halvgud, avlad i lönn av en av de höge». Detta är drag, som låta oss ana en undanträngd äldre dioskurmyt, ehuru det hos Saxo icke är tal om, att antagonisterna varit fosterbröder. Härtill kommer, att i Saxos framställning som bekant Höder kämpar mot asarna, en omständighet, vid vilken redan föregående forskning fäst uppmärksamheten (jfr v. Friesen, R, s. 61). En med dioskursagor överensstämmande omständighet är även den erotiska konflikten: kampen om en och samma kvinna (Nanna, enligt Saxo) 3. Ett dioskurdrag hos Balder är hans egen-

Kheinisches Museum, XXX, 1875, s. 189. Som bekant förbundo de gamle nordborna kölden med jättevärlden (jfr fisl. hrimþnrsar).

1 Jfr t. ex. den danska folksagan »De to Fostbrødre», Danmarks Folke-minder, Nr. 35, 1928, s. 32 f.

2 Jfr början av Saxos tredje bok (Sakses Danesaga, oversat af J. Olrik, 1925, I—II, s. 144 och s. 146).

3 Jfr Krappe, Folk-Love, XXXIV, 1923, s. 198 och s. 202. Krappes uppsats, med vilken jag stiftat bekantskap först sedan jag nedskrivit ovanstående, ger en rad folkloristiska argument för Balders och Höders ursprungliga egenskap av ett fientligt tvillingpar.skap av ryttare, likaledes kanske hans avfärd i ett skepp. Detta är i all korthet några antydningar om min syn på Balders-problemet. I föreliggande studie kan jag icke ingå på det invecklade spörsmålets enskildheter. Vad jag sagt, torde dock vara nog för att motivera min. tolkning av lönninskriftens ama såsom = 'åt Arne (eg. »den mörke»)'.

I senare delen av runföljden ama-baR ser jag reflexen av ett fornsvenskt baðR, av ristaren återgivet med baR av samma skäl, som låtit honom i lönnskriftsraden n:r 3 använda beteckningen niR för niÖR (jfr ovan § 4). Ordet baÖR tolkar jag såsom 'förgörare' och för det till den germanska verbbasen *beð-: *bað-, varpå bl. a. norskt dial. bada 'trycka ned' och bad 'kamp, strid' torde återgå (jfr find. bädhate 'tränger, trycker') 1.

Den i kryptogramserien dolda runföljden amabaR kan sålunda fattas såsom Ärna baðR=--fät Arne (eg. »den mörke»)— se. föddes — en förgörare (eg. »nedbrytare, kuvare»)' 2. Sammanställa vi detta med det föregående, finna vi i formen syntaktisk kongruens och därtill i innehållet den i trollformler och galdrar som regel eftersträvade parallellismen 3, i detta fall en antitetisk sådan: Åt Oden (en gud) föddes en ättling — åt Arne (en jätte) föddes en förgörare.

Exempel på dylik antitetisk parallellism erbjuda även kristna besvärjelseformler, t. ex. Ext foras, mule spiritus, et da locum spirituisancto (jämte andra latinska och italienska formler); på danska: Ud Judas, ind Jesus (för att hindra slagsmål och vrede); Ud Smeld, ind Fanden (för att förgöra en bössa) o. s. v.4. Från det medeltida Island stamma dessa parallellistiska

1 Jfr Falk und Torp, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch, I, 1910, s. 40 f.; Fick, Vergleichendes Wörterbuch, III, 1909, s. 258. Intet hindrar, att även det fisl. bod, gen. bpðvar f. 'kamp' går tillbaka på ett ieur. *bhadhuä (jfr a. a., s. 256).

2 Helt uteslutet är naturligtvis icke, att baÖR kan ha ägt abstrakt betydelse. En tolkning 'åt Arne fördärv' ger i så fall god mening.

3 Jfr Ivar Lindquist, Galdrar, 1923, s. 17, 44 och 134 ff.

4 Jfr Ohrt, Da signed Krist, 1927, s. 171. Ett rikt material lämna de babyloniska besvärjelserna och gudabönerna (jfr t. ex. Lehmann, Textbuch sur Religionsgeschichte, 1912, s. 100 ff.). Sannolikt ha de europeiska trollformlerna delvis sitt ursprung i främreasiatiska förebilder.

besvärjelserader, vilka jag återger med Nat. Lindqvists översättning inom parentes1:

Θluer Odenn lite (ølver Oden Onde) Allt þijtt vilid uijlle (All din vilja ville 2!) Sialffur Gud med snijlle (Må Gud själv med vishet) Sendi ockur äst i mylli (Sända kärlek oss emellan.) 9. Vi ha ovan funnit, att Rökstenens lönnskrift är av mytologiskt innehåll, den anspelar genomgående på en viss händelseutveckling i gudavärlden 3. Otvivelaktigt har härmed ett magiskt syfte varit förknippat. Redan detta förhållande ger oss stark anledning att förmoda, att den nu till sitt innehåll analyserade kryptografiska texten även varit av bokstavsmystisk natur. Chifferskriftens användning av praktiskt sett rent onödig fördubbling av vissa bokstäver (ibland chiffertecken + motsvarande runa) är en omständighet, som ej gärna kan uppfattas på annat sätt än såsom en följd därav, att ristaren vid utförandet av det hela haft gematriskt syfte för ögonen. Av min verkställda dechiffrering av vissa bland lönnskriftstecknen framgår dessutom, att Rökstenens runristare varit fullt förtrogen med den gamla runradens hemliga ordningsföljd, de 24 uthark-runorna i deras rätta uppställning (jfr § 2, § 5 och § 7). Han har sålunda haft möjlighet att tillämpa reglerna för den från senantik bokstavsmagi övertagna gematrien, d. v. s. konsten att beräkna en magisk texts bokstavsvärden. Det skulle ju vara rätt egendomligt, om icke denna färdighet

ledsagat deri tradition, som fortplantat både kunskap om den ursprungliga runradens teckennamn och exakt kännedom om den inbördes ordningsföljden dem emellan ända från den äldre runperiodens begynnelse in i en tid, då man i praktiskt bruk endast använde 16 runtecken. En dylik konservatism hos traditionen är ingalunda något orimligt, utan vad man med kännedom om fornskandinavernas stora minnesskicklighet har att vänta, helst den

1 Jfr En isländsk svartkonstbok från 1500-talet, utg-, av Nat. Lindqvist, 1921, s. 64 f.

2 Meningen är: 'all din vilja förville'.

3 Att så bör vara förhållandet, har skarpt framhävts av Magnus Olsen, Arkiv för nordisk filologi, XXXVII (ny följd XXXIII), 1921, s. 213 och s. 219, ehuru denne forskare liksom Bugge menar, att det är åt Tor som en son fötts.gamla hedna religionen ännu vid mitten av 800-talet — och ytterligare bortåt tvenne sekel — satt i orubbat bo i Götalandskapens huvudbygder.

Vi gå därför att undersöka tecknens talvärden och dessas kombinationer i lönnskriftens olika grupper. Därvid har man att utgå från följande talvärden hos de 24 utharktecknen (jfr RT, s. 145, och UR, s. 9):

i. n 2.V 3- f 4. k 5. < 6. X

u þ(th) axi r k g

7. P 8. N 9. t" ıo. 1 11. C) 12! [X

w h */ i y>« p

13. \ 14. f 15.* 16. t 17. £ 18. Π

s?>i i? 5 t 6
19. Π 20. Γ 21. O 22. £ 23. [X] 24. f

m / g>* 0 <* /

Rörande de tal, som i anslutning till bokstavsnamnen i runmagien varit tilldelade gudar, som direkt omnämnas eller på ett nog så begripligt sätt antydas i den föreliggande magiska texten, ha vi att före den gematriska undersökningen fasthålla följande:

Talet 1 har i runmagien varit det antidemoniska talet itaт έξοχψ. Därpå finnes en mångfald exempel, vilka jag i föregående arbeten utförligt diskuterat (jfr RT, s. 60 f., 104 f., 115 f., 139, 142, 172, 183 n. 1, 188 ff., 195 ff.; UR, s. 9 t). Med hänsyn till den ovan (jfr § 3, s. 9) meddelade strofen ur Grógaldr bör det speciellt vara den jättedräpande Odens-sonen Bos (Vales) magiska tal (tillika med de av detsamma bildade högre primtalen: 29 etc.). I en föregående undersökning (RT, s. 104 ff., och UR, s. 59 ff.) har jag framlagt en rad skäl, som tala för, att de 18 stroferna i Lióðatal (Odens trollsånger) i tur och ordning syfta på den talmystik, som i forn-isländsk tid förbands med talen 1 t. o. m. 18. Att dikten icke når fram till talet 24, beror därpå, att Oden hejdar sig, då han kommer till sitt eget magiska tal 18 (jfr RT, s. 114). Bland andra märkligare överensstämmelser kan här erinras om, att den 9:e strofen i denna dikt just omnämner nauðr, vilket är namnet på den 9:e runan i utharken (jfr RT, s. 70 ff; UR, s.34 K. Human. Vetenskapssamfis i Lund Årsberättelse 1929—30

19 ff.), att den 12:e strofen syftar på jordmagi och att talet 12 i främreasiatisk mystik just är symbolisk för jorden (jfr UR, s. 24 ff.), att den J3:e strofen, som syftar på skydd i strid, bär bågguden Ulls tal (jfr RT, s. 79 ff.; UR, s. 27 ff.) och att Snorre i Gylfaginning meddelat, att denne hade man främst »att åkalla i tvekamp», att den 15:e strofen bär solrunans tal och genom uttrycket »vid Dellings dörr» (d. v. s. »vid soluppgången») syftar på solen o. s. v. 1 Grógaldr, som är en betydligt yngre dikt, visar rätt så slående överensstämmelser med Lióðatal (om man rekonstruerar med hänsyn till en enstaka omkastning, beroende på allitterationslikhet hos 4:e och 5:e strofen), bl. a. syftar 9:e strofen aven här på nauðr (vars namn visserligen här ej nämnes) och dess tal 9, trolldomskonstens tal (jfr RT, s. 120). Den l:a strofen i Grógaldr uttalar såsom jag redan påpekat (jfr § 3, slutet), att den trollsång, det här är fråga om, sjungits av Rind för Vale. Är min förklaringsprincip för meningen med trollsångernas numrering

riktig, bör sålunda Vale-Bos tal vara 1. Såsom nedan skall visas, ger den gematriska undersökningen ett kraftigt stöd åt detta antagande.

Talet 14 bör i anslutning till min utredning i studien »Solbanans stjärnbilder i Eddadiktningens mytvärld» (s. 14 f.) ha varit helgat åt f. d. dioskuren Balder (jfr ovan § 8). I den ursprungliga utharken torde den 14:e runan γ\ sannolikt återgående på en ännu äldre typ Y (se vidare § 33), ha kallats *alhis och betytt 'skyddarna' (jfr RT, s. 86, och UR, s. 29 f.) Relativt snart har dubbelsymbolen Y kommit helt ur bruk och tecknet Y och dess talvärde 14 ha så hänförts till en av de f. d. dioskurerna, givetvis då den, som främst varit föremål för dyrkan. Otvivelaktigt har detta varit Balder, Odens son, den av de tvenne, som enligt myten haft verkligt gudomligt ursprung (jfr ovan § 8).

Talet 17, björkrunans tal, är enligt vad jag i mina tidigare undersökningar (RT, s. 87 ff., och UR, s. 33 ff.) visat

1 I RT (s. 113) har jag haft svårast att förklara den 16:e strofen, som enligt min mening syftar på Tyr; i UR (s. 33 och s. 60) har jag sedermera framhävt åtskilliga fakta, som tala för, att Tyr, svärdsguden, en gång haft phallisk betydelse; här kan jag även hänvisa till Th. Petersen, Festskrift Eugen Mogk zum 70. Geburtstag 19. Juli 1924, s. 486. Samma tanke är framställd även av H. Gjesstng, Maal og Minne, 1915, s. 74.symboliskt för fruktsamheten. Har gudinnan Rind: Vrind varit en fruktbarhetsgudinna (jfr § 3), måste hon ha satts i förbindelse med ö-runan, och detta teckens utharktal 17 har i så fall vid sidan av jordrunans tal 12, varit ett åt henne helgat tal. I detta sammanhang bör även nämnas, att tidigare redan Schúck i Balderssagan, till vilken denna gudinna hör, spårat motiv från fruktbarhetskulten 1.

Talet 18, hästrunans tal, är enligt vad jag ovan nämnt i runmagien helgat åt Oden (jfr RT, s. 90 ff., och UR, s. 36 i). Att talet 18 och dess multipel 36 (2 X 18) stå i förbindelse med Oden, framgår även av vissa ställen i Eddan (t. ex. Lióðatal, jfr ovan 2).

Dessa tal: 1 Bos, 14 Balders, 17 Rinds och 18 Odens måste, om min talsymboliska förklaring av runmagien är riktig, på ett förhärskande sätt framträda i föreliggande lönnskrifts-texts gematri.

Då innehållet rör sig om en guds födelse, bör man törhända även — fast på ett mindre starkt framträdande sätt — kunna vänta gematrisk användning av Freys tal 11 och måhända även talet 24, som i sen tid i Norden förbundits med Frey, men ursprungligen sannolikt tänkts stå i förbindelse med gudaparet Frey och Njord, rikedomsgudarna. Såsom jag ovan nämnt, kan även jordrunans tal 12 väntas framträda i vissa talvärden. Rörande αr-runan, /^-runan och p-runan och deras tal hänvisas till mina arbeten RT, s. 74 ff., 101 f., 76 ff., och UR, s. 23 f., 42 ff. och 24 ff.

10. Undersöka vi nu Rökstenens lönnskriftstext i gematriskt hänseende, d. v. s. med beaktande av tecknens samlade talvärde, grupp för grupp3, finna vi följande:

I. Lönnskriftens första rad, vari anspelas på Balder — ordet hnciR (med äldre runor hoJR) syftar på honom, jfr § 3 —, består av runor med följande talvärden (jfr runtabellen, s. 33):

1 Jfr Schúck, Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria , II, 1904, s. 106 ff.

2 Härom senast (dock utan hänsynstagande till mina teorier) Magnus Olsen, Studier tillägnade Axel Kock, 1929, s. 169 f.

3 Min kollega, professorn i statistik vid Lunds Universitet S. D. Wicksell har haft vänligheten att med hjälp av räknemaskin kontrollera samtliga i detta arbete förekommande mera invecklade matematiska kalkyler.15 (s) + 11 (; = a) + 6 (g) + 7 (w = ti) + 19 (m) + 22 (o) = 80 6 (g) + 19 (m) + 18 (*) + 9 («) + 21 (g = 0 + 2 (£) = 75

11 (/ = α) + 23 (rf) + 8 (A) + 22 (o) + 11 (/ = a) + 14 (r) = 89

21(g = 0+6te) + 22(o) + 20(Z) + 23(tf)' ___ =92

Summa 336

Talet 336 är = 24 x l4, alltså Balders tal, kombinerat med fruktbarhetsgudarnas.

Vid fastställandet av de äldre runtecknens talvärden i lönnskriftens båda första rader, där de gamla utharktecknen uppträda i en yngre tids från det ursprungliga i vissa enskildheter rätt starkt avvikande gestalt, räknar jag med, att runmästaren använt Ing-runan och ej iwas-rxinan. såsom beteckning för i-ljudet, vars återgivande med iss-runan icke skulle ha åstadkommit någon som helst maskering. Såsom jag tidigare framhävt, har ristaren känt iwaz-nman i dess urgamla form ^ (jfr § 5), i Rökstenstecknet (L ha vi därför all anledning att förmoda en annan bland de 24 äldre runorna, vilken på grund av sitt uddljud ävenledes alternativt kunnat tjäna såsom beteckning för i-ljudet. Denna kan i så fall icke ha varit någon annan än Ing-vunan: ett äldre tecken <^> kan nämligen med vissa övergångar slutligen ha givit upphov till Rökstenstypen <^. Såsom första stadium efter <^> ha vi att tänka oss typen ψ, d. v. s. det ursprungliga runtecknet satt på stav. Grum-panbrakteaten, där på /^-runans plats skymtar ett y, torde återge en runrad, där tecknet ^>, försett med huvudstav, delvis råkat försvinna under brakteatens ytterring (se avb. 2) 1.

Avb. 2. Grumpanbrakteaten. Efter Hugo Jungner.

1 Se även Jungner, Festskrift tillägnad Hugo Pippiitg, 1924, s. 231. Sannolikt är Grumpanbrakteaten en imitation av ett äldre hängsmycke.Genom förskjutning av trianglarna kan sedan ur <p en typ <l ha uppkommit, vilken genom rundning givit upphov till Rökstensbokstaven Cj^. Denna teckenform synes mig betydligt enklare låta härleda sig ur Ing-runan an ur πrø^-runan, vilken för övrigt i sin gamla gestalt h uppträder på ett annat ställe i samma lönnskrift (sist i dess 5:e rad, jfr § 5). Att härleda i-tecknet Cl ur den gamla jära-r\ma,n (\, är icke möjligt, enär tydligtvis Rökstensristaren varit fullständigt okunnig om den äldre nordiska runperiodens uttal; den bokstav, som tjänat de första runkunnige såsom ett tecken för det med i besläktade j-ljudet, nämndes ju i hans språk sedan några hundra år tillbaka ära eller är (jfr v. Friesen, R, s. 23).

II. Undersöka vi på samma sätt runtecknens talförhållande inom lönnskriftens andra rad, visar det sig vara detta:

6(g) + U(f = a) + 22(o) + n(j=a)+U(R) + 21(y = ı)= 85 6 (g) + 22 (o) + 20 (/) + 23 (d) + 21 fø = /).+ 9 (») = 101

23(d) + 6(g) + 22(o) + 3(a = a) + 9(n)+ll(f=a) = 74

14 (*) + 8 (A) + 22 (o) + 15 (s) + 20 (/) + 21 fø = i) =100

Summa 360

Talet 360 är =20 x l8. Och 18 är Odens tal. I denna rad talas det om en magisk handling, utförd av en kvinna. Jag har ovan i uttrycket kuqnciR husli (jfr § 3) sett en anspelning på den magiska sång, som Rind (fsv. *Vrindr?) sjöng för Vale (fsv. Böe). Ytterst gick kraften i denna trollsång tillbaka på trolldomsguden Oden, som genom sejd fått kungadottern i sin makt (jfr seið Yggr til Rindar i ett kväde av skalden Kor-mákr).

III. Lönnskriftens tredje rad visar följande talvärden hos runtecknen (förskjutna yngre futharkrunor), beräknade enligt de gamla magiska talvärdena:

ll(Λ<;^+10(0 + 4(r) + 24(/)+17(6) + 24(y) =90

4 (r)+ 17 (b) +9 (n) + 8(h) + 9 (n) + 24(f) =71

10 (i) + 9 (n) +17 (b)+ 11 (a <j) + 9 (n) + 16 (t) = 72

24 (/) + 3 (q < a) + 9 (n) + 8 (It) + 9(n) + 20 (/)________=_73

Summa 306 Talet 306 är = 17 X 18. Kombinationen innehåller sålunda såväl Rinds som Odens magiska tal, Detta passarsynnerligen väl till innehållet av chiffern: 'Jag säger ... åt vem det är som en ättling vart född'. Gematrien ger redan här svaret: »åt Oden och Rind».

IV. Lönnskriftens fjärde rad, består av tvenne rungrupper, skilda åt genom ett korsformigt skiljemärke, sannolikt insatt för att varje hälft av runraden, läst för sig, må bilda ett med avsikt av ristaren eftersträvat talvärde. Framför skiljetecknet står med yngre runor bokstavsföljden Rtrakiuilinisþat. De 16 runornas talvärde är 14 + 16 + 4 + 3 + 5+10+1 + 10 + 20 +

10 + 9+10+15 + 2+11 + 16 = 156. Detta är talvärdet av den äldre futharkens tredje ätt (jfr RT, s. 151), sålunda en otvivelaktigt magisk talkombination. Talet 156 är = 13 X 12. I detta fall ligger sannolikt huvudvikten på det senare talet, 12 är nämligen jord-runans tal (jfr ovan § 9). — Efter skiljemärket står följande grupp av kryptografiskt förskjutna yngre runor: rhfþrhis. De 8 runornas talvärde är 4 + 8 + 24 + 2 + 4 + 8 + 10 + 15 = 75 = 15 X 5. Såväl solrunans som fackelrunans tal (15, resp. 5) känna vi såsom varande av antidemonisk natur (jfr RT, s. 141 och 107; UR, s. 31 f. och 14 ff.). Innehållet i detta parti av raden, 'han visste att slå — se. en jätte — ' (jfr § 4), står i korrespondens med denna rungrupps geriatriska innebörd. Talvärdet av hela raden är 231 + 1 (talvärdet av enkelt skiljemärke) = 232 = 8 X 29. Det senare är ett primtal. Dylika böra enligt vad jag ovan (jfr § 9) utvecklat betraktas såsom magiskt sammanhörande med Balders hämnare (Bo-Vale), på vilken i denna rad för första gången mera direkt anspelas (Balders hämnare är ju det underförstådda subjektet, jfr ovan).

V. Lönnskriftens femte rad, vars samtliga tecken stå vända upp och ned, sönderfaller ävenledes till följd av ett insatt korsformigt skiljemärke i tvenne hälfter. Första teckengruppen, bestående av yngre runor, är (i)alunuilinisþat. Räknas här endast det ristade och liksom förut i enlighet med de magiska talvärdena, uppvisa de 14 runorna tillsammans talvärdet 11 + 16+1+9+1 + 10 +20+ 10 + 9 + 10+15+ 2 +

11 + 16= 141 = 3 X 47. Härvid förbindes talet för asagudens runa (3) med det demonförgörande primtalet, Bos talsymbol. (Skulle mot förmodan talvärdet av den i ramstrecket doldamen knappast särskilt inristade i-runan även ha medräknats av runmästaren, blir denna grupps talvärde 141 + 10=151, ett primtal. Resultatet bleve sålunda i huvudsak detsamma.) — Efter skiljemärket följer i radens andra hälft 4 o-runor, 5 (korta) /55-runor och 1 iwas-vxma. (jfr ovan § δ, slutet). Talvärdet av dessa 10 runtecken av gammal typ är 22 + 22+10+10 + 22 + 22+10+10 + 10+ 13 = 151, ett primtal. Chifferskriftens innebörd är på detta ställe: fåt Oden (se. föddes Bo)'. — Ättlingens namn finna vi i nästa rad. — Vi möta alltså här för tredje gången det heliga talet för Balders hämnare. Sammanlägga vi rungruppernas talvärden och medräkna talvärdet av det mellan rungrupperna stående enkla skiljemärket, få vi talet 293 (151 + 1 + 141), även ett primtal. Här möter Bos tal för fjärde gången. Det återvänder, som vi skola se, i det följande ytterligare ej mindre än tvenne gånger.

VI. Lönnskriftens sjätte rad består av de som chiffer brukade förskjutna runorna fttRfra. Talvärdet av denna runföljd är i anslutning till de gamla magiska runnumren 24+16 + 10+14 + 24 + 4+11 = 103. Tecknen bilda alltså ett primtal. Denna omständighet stämmer väl därmed, att Bos namn är dolt i chiffern, vilken i min tolkning visat sig betyda 'åt Jafn — se. föddes — Böe' (iqfni-bu[i], jfr § 6). Om i denna teckengrupp det latent förefintliga /-tecknet eventuellt skulle ha medräknats av runmästaren, föreligger ävenledes ett primtal, nämligen 113.

VII. Lönnskriftens sjunde rad (inskriptionen på toppytan) består av b (<p) + i + a (av äldres) i korschiffer med talvärdena angivna genom olika antal kvistar. Med dessa tre stora chiffertecken är runföljden biari kombinerad (jfr § 7). Talvärdet av den första teckengruppen är 12 (den gamla p-runans tal) + 10 (i) + 11 (αr-runans tal) = 33. Talvärdet av raden i dess helhet är sålunda 33 + 52(17 + 10+11+4+10) = 85 = 5 X 17. Vi möta. sålunda åter (jfr ovan III) fruktbarhetsgudinnans tal. Dessutom är talvärdet av uddbokstaven i biari= 17 (b-runans tal).

VIII. Lönnskriftens åttonde rad består av talvärdena 10 + 9+13 i kvistbärande korschiffertecken, vilka motsvara utharkens /ss-runa, rø-runa och iwaz-runa. (med /-funktion) samt run-40 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

tecknen þ med talvärde 2 och r med talvärde 14. Hela radens talvärde är sålunda 32 (10 + 9+13)+16 (2+14) = 48. Detta är ett i den nordiska magien ofta använt tal, vilket kan upplösas i 2 X 24 eller 4 X 12. I senare fallet skulle här talmystiskt samband med jordrunans tal ha eftersträvats. Detta är det mest sannolika, då det harmonierar med den magiska innebörden av föregående rads gematri.

IX. Lönnskriftens nionde rad, vänstra smalsidans run-grupper, bildas helt av kvistrunechiffer, dock av tvenne olika typer (den senare en komplicering av den föregående). Första teckenföljden innehåller formeln sakitmukmini och bör därför tilldelas talvärdet 15 + 11 +5+1 + 19+1+5+19+10 + 9 + 10=105. Talvärdet av det följande, som läst i enlighet med det föregående i första hand är en serie av 19 t-runor *, ha vi i analogi med beräkningssättet för första chifferkombinationen att ansätta såsom 19 X 16 (t-runans tal) = 304. Vänstra

smalsidans inskrift skulle sålunda i sin helhet uppvisa talvärdet 105 + 304=409, vilket är ett primtal. Detta stämmer väl med min teori, att ett dylikt tal i runmagien varit skyddstalet ναт εξοχtjv mot den onda tvefalden2, det demoniskas princip, och att tal av denna typ förbundits just med Vale-Bo som hämnare (jfr § 3 och § 9 ovan). Av vikt är, att enligt den av mig givna tolkningen (jfr § 8) detta parti av den kryptografiska texten är riktad mot Balders dråpare, här nämnd med

1 Att chifferskriften av den senare typen fördelats på tvenne över varandra ställda rader, kan bero på platshänsyn. Att därvid just 11 lönnrunor för t stå över linjen, bör däremot kunna vara avhängigt av talmystisk hänsyn. Därigenom har ristaren även här fått tillfälle att framhäva alstringsguden Freys tal.

2 Många argument finnas för 2-talets demoniska innebörd, jfr RT, s. 55, 58 (med not 3), 105 och 181; UR, s. 10 f. Jag kan här även hänvisa till Heckscher, Die Volkskunde des germanischen Kultkreises, 1925, s. 103, och Hazlitt, Faiths ettid Folklove, I, 1905, s. 444 f. Jag begagnar tillfället att påpeka, att den i UR, s. 11, meddelade etymologiska tolkningen av det engelska deuce i betydelse av 'djävul' framställts i anslutning till Skeat, A Concise Etymological Dictionary of the English Language, 1901, s. 139: »Orig. an exclamation ön throwing the deuce or two at dice, as it was a losing throw». Beaktar man, att 2-talet sedan antik och gammalgermansk tid varit ett troll-och djävulstal, synes det av Skeat framhävda sambandet med namnet på tvåan i spel kunna få en ännu naturligare förklaring.III., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor

jättenamnet Arne. Vi ha just påträffat primtal i teckengrupper, vilkas innehåll hänfört sig till Bo (fsv. Böe). Primtalet möter ju i bokstavskombinationer relativt ofta. Frekvensen för ett primtals uppträdande i tal mellan 100 och 400 (dylika tal möta i regeln i detta fall) är 53 fall på 300. Chansen att av en slump stöta på ett primtal är sålunda under denna förutsätt-ning ungefär en bland sex. I denna inskrifts gematri uppträder emellertid primtalet sex gånger (praktiskt taget nästan i följd), nämligen i IV (1), V (3), VI (1) och IX (1). Beträffande chansen för ett dylikt sexfaldigt upprepande kan hänvisas till det faktum, att talet 6 upphöjt till 6 (6X6X6 etc.) är 46656. I tvenne fall bildas i föreliggande runtext primtalet 1 dock icke av hela bokstavsradens gematriska värde. Det ingår i detta som en multipel (såsom fallet som regel eljest är med runtalen). Ställa vi med hänsyn till denna omständighet sannolikhetskalkylen blott med hänsyn till formeln 5 upphöjt till 6, är dock chansen minimal: 1 möjlighet för omedelbart resultat bland 15625 (56) enheter. För att ha chans att råka på något dylikt, t. ex. i en grekisk text, har man sålunda nödigt att läsa igenom bortåt 15 tusen av dess längre bokstavsgrupper. Saken kan också åskådliggöras med att hänvisa till experimentet att utan hjälp av ögat bland 15000 gula ärtor plocka fram en enda i mängden dold svart ärta.

Den magiska Rökstensinskriftens gematri har sålunda visat sig erbjuda ett från matematisk synpunkt sett viktigt stöd åt min i tidigare arbeten framställda uppfattning av runmagiens teknik såsom sedan äldsta tid bestående i talvärderäkning 2

1 Då det är fråga om runmagi, betraktas endast primtal högre än 23 såsom multipler av 1.

2 Denna omständighet utesluter naturligtvis icke, att runskriftsmagikern i ett större eller mindre antal fall skärpt denna teknik ytterligare genom att taga hänsyn även till bokstavsräkning. På grund av radernas normallängd bör det ha varit särskilt lätt för honom att i åtskilliga fall råka få just 24 runor i en radgrupp. Rörande dylika talförhållanden hänvisar jag till PiPPiNGr Om runinskriften på Rökstenen, 1919, och Brix, Studier i nordisk Runemagi, 1928. Att senantikens talvärderäknande bokstavsmagi visst icke försmådde ett parallellt användande av den enklare bokstavsräkningen, framgår av tidigare undersökningar, som jag utfört (jfr RT, s. 3—52, och Eranos, XXVIT 1928, s. 1 — 51). Under vikingatiden torde så småningom runmästarnas konst42 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

efter senantikt mönster. Det kan icke gärna vara en slump, att just de tal, vi på grund av textens innehåll främst böra ha att vänta, visa sig ligga dolda i teckengruppernas talvärdesummor och därtill som regel just påträffas på textställen, där innehållet hänsyftar på ifrågavarande tals numen (=gud eller demon). Vi ha i denna magiska text på i betydelseavseende korresponderande ställen påträffat Balders tal (14), Odens (18;

2 ggr), Rinds (17; 2 ggr), Bos (1; 6 ggr), Freys (11; 2, kanske

3 ggr). Nästan alla dessa tal — 11, 14, 17, 18 — ligga över 10-talets nivå. Att de så tätt uppträda inom ett relativt litet rungruppsområde, är därför i och för sig en vink om, att avsiktlighet varit med i spelet. Bos tal ligger visserligen under nivån för genomsnittsfrekvensen, men till gengäld förekommer det desto oftare. Vad detta innebär — ett förhållande varpå den matematiskt mindre orienterade i regeln aldrig kommit att reflektera — har jag ovan visat. Den för dessa frågors matematiska sida intresserade hänvisas till av mig förut framlagda utredningar *.

11. Den egentliga uppgiften för denna min undersökning har varit att i detalj påvisa den magiska karaktären hos Rökstenens lönninskrift. I fullt åskådlig belysning kommer dock denna kryptografiska text först sedd i samband med inskriften i dess helhet, ty det är klart, att det endast vid en totalundersökning är möjligt att tränga fram till en fråga av allt dominerande betydelse: Vad kan huvudmotivet till det hela vara? Av vad orsak har denna tydligtvis med otrolig möda planerade och utförda ristning blivit anbragt på den väldiga stenen?

Vad som icke tillhör monumentets lönnskriftsparti, har jag

ha lämnat gematrien och huvudsakligen övergått till bokstavsräkning". Att med bestämdhet yttra sig härom, är först möjligt efter mycket tidsödande undersökningar, vilka till väsentlig del sakna betydelse för fastställande av den egentliga (äldre) runmagiens teknik. Föreligger blott bokstavsräkning, kan detta förhållande endast vid bearbetning av ett ofantligt stort material med någon grad av matematisk sannolikhet fastställas. Fall av virtuosmässig talvärderäkning kunna däremot med hjälp av den matematiska sannolikhetsräkningens regler på ett mycket bestämdare, ja ofta nog evident sätt påvisas (jfr min utredning härom i Eranos, XXVI, 1928, s. 26—35).

1 Eranos, XXVI, 1928, s. 26—35, och referatet därav i UR, s. 49 ff.kallat för ristningens profaninskrift, enär denna del av texten kunnat åtminstone nödtorftigt läsas av envar, som ägt insikt i de av ristaren i dagligt bruk använda bokstäverna, de s. k. svensknorska runorna. Strängt taget är dock enligt min mening endast stenens tvenne första runrader, vilka genom sin höjd skilja sig från det därpå följande, att betrakta såsom ordinär profanskrift. Vad som ansluter sig till denna (en epitaf över den döde bildande) introduktion har däremot ett innehåll, som ingalunda riktar sig till gemene man utan allena till dåtidens sägenkunnige runmän och har endast av dessa kunnat till sin verkliga mening fullt begripas.

Detta mellanparti av inskriften synes mig först komma i sin rätta belysning, om det uppfattas såsom en serie frågor, vilka runmästaren riktar till i Nordens dåtida hjältesagor mer eller mindre bevandrade runmän. För att illustrera, vad jag menar, skall jag nedan i anslutning till v. Friesens senaste tolkning1 lämna en översättning av Rökstenens icke kryptografiska text, uppställd i enlighet med ovan angivna synpunkt. Härtill fogar jag för totalöverblickens skull en tolkning av lönnskriftstexten, uppställd även den i frågeform. Vad som i denna fullständiga (här i kursiv återgivna) översättning är nytt och helt eller huvudsakligen härrör från mig, markerar jag genom asterisker före och efter den ändrade tolkningen. Inom klammer gör jag antydningar till de svar, som runmästaren kan tänkas ha velat avkräva en kunnig läsare. I en vidfogad kommenterande utredning (§ 13 ff.) skall jag nedan närmare motivera min i fråga om några detaljer från v. Friesens tolkning en smula avvikande uppfattning av den icke kryptografiska texten och något utförligare utveckla, vad jag inlägger i de inom klammer satta svaren.

12. Rökstenens inskrift består i sin helhet av trenne partier: I) introduktionen, vilken helt har en normal profaninskrifts karaktär, II) det på hjältesagor hänsyftande mellanpar-tiet, vilket visserligen i fråga om skrivtecknens art är en profantext men som dock till innehållet står på gränsen till det

1 Meddelad i det populärvetenskapliga arbetet Runorna i Sverige, 1928, s. 33 f. I vissa smärre detaljer (i 12, 13 a och 14) föredrar jag dock tolkningen av 1920 (jfr härom § 13).

esoteriska, och III) den kryptografiska avslutningen, vilken både till skrift och innebörd har en helt och hållet icke profan karaktär:

I.

Till minne av Vämod (ev. *Vamod*) stå dessa runor. Men Varen, fadern, ristade dem efter sin ät döden hem fallne son.

II.

(1) Jag säger till *Uggs (=. Odens) skara*: »Vilka voro de tvä stridsbyten, som tolv gänger togos som byte, bada tillsammans frän man efter annan?» [Svar: »Sigurdssagans av Oden hopbragta stora guldskatt och Andvares ring».]

(2 a) Det säger jag som det andra; »Vem var det som *före* nio släktled (= följd av nio generationer inom landet) steg *fram* pä stranden med sina hreidgoter och dog med dem *för Ubs skull* (=enär han hade Ubr = Oden emot sig)?»

[Svar: »Hreidgoternas konung, som föll i kampen mot Sköld, vilken vann seger tack vare sin fader Odens hjälp.»]

(2 b) Såsom supplerande randskrift är till det föregående fogat ett diktfragment: Tjudrik vägsamme j vikingakungen / herre var över j Hr eidhavsstr anden, j Nu han rustad / rider sin stridshingst, / sköld i gehänget, / märingars hövding.

(3—11) Omnämnandet i 2a av nio släktled implicerar nio frågor om Skölds ättlingar med svaren: »1) Fridleiv, son av Sköld, fader till 2) Frode, fader till 3) Ingeld, fader till 4) Olov, fader till δ) Frode och dennes broder Harald, fader till 6) Halvdan, fader till 7) Harald Hildetand och dennes broder (ev. syster), fader (el. moder) till 8) Sigurd Ring, fader till 9) Ragnar (el. furste med snarlikt namn, prototypen i hjältesagan till den halvt historiske Ragnar Lodbrok)».

(12) Detta säger jag *som* det tolfte: » Var finner stridsmöns häst (se. vargen) föda pä ett slagfält, där tjugo körningar (= furstar : kungar och kungasöner) ligga?»

[Svar: »På den stridsplats i Danaväldet, där Ragnars söner — tolfte generationen från och med Oden räknat — sammandrabbade med kungamaktskrävare av furstlig börd.»]

(13 a) Det säger jag *som* det trettonde: »Vilka vorode tjugo konungar (= furstar), som sutto på Själland i fyra år (?), kända under fyra namn, söner till fyra bröder?»

[Svar: »Ragnars sonsöner, trettonde generationen från och med Oden räknat.»]

(13 b) Valke och hans fyra bröder, söner till Radulf, Hreidulf och hans fyra bröder, söner till Rogulf Haisl och hans fyra bröder, Hords söner, Kynmund och hans fyra bröder, Björns söner. (En utvidgning av frågan 13 a, ledande till större omständlighet i svaret: den kunnige hade att nämna Radulfs fem söner, Rogulfs fem söner o. s. v.).

(14) Nu *för Uggs skara* fostrar jag *en man*, må han besinna .... (Slutet liksom vissa bitar av det föregående är korrumperat. Möjligheterna att supplera de defekta runorna skola diskuteras i det följande.)

III.

(1) Jag säger till *Uggs skara*: »Vem av *Ingulds ättlingar (= gudarna)* var det, som blev hämnad tack vare en hustrus *magiska säng*?»

[Svar: »Balder.»]

(2) Jag säger till *Uggs skara*: »At vem är det, som en ättling vart född?»

[Svar: »Åt Oden (och Rind).»]

(3) *Åt vapensvennen Velinn (= den i konstgrepp förfarne = Oden)* är det (se. skett). Han (se. ättlingen Bo = Vale) visste att sid en jätte. *At Velinn (= Oden)* är det (se. som detta skett).

(4) *Åt Öd (= Oden)*.

(5) *Åt Jafn (=Oden) Böe*.

(6) *Åt Biärr (se. föddes) en ättling*

(7) Jag säger till *Uggs skara: »Ät Arne (= den mörke) — se. föddes — en förgörare*»

(Lönnskriften övergår sålunda från att ställa frågor till att lämna direkta meddelanden. Det svåra i kunskapsprovet låg här i att tolka de allt mera invecklade kryptogrammen, vilka rätt lösta visade sig passa samman och innehålla en betydande serie av nära förbundna gudanamn.)

13. Ovan II, 1 tolkar jag tikmini— vilket v. Friesen i sinavhandling (R) återgivit med »den unge mannen» och i det senare utgivna, i föregående paragraf citerade arbetet med »ungdomen» — såsom 'Uggs skara'. Runföljden -mini kan ej gärna reflektera annat än en fornsvensk kollektivbildning -mænne (jfr UR, s. 66), alltså egentligen 'skara av män'. I förra sammansättningsleden uk- ser jag ett fornsvenskt Ugg-1, ursprunglig a-stam, identiskt med en i svenskan känd variant till det fornisländska adjektiv, som ligger till grund för Odensnamnet Yggr (med /-omljud): i norrländska dialekter finnes vid sidan av ygg även tigg med betydelsen 'faslig, hemsk' 2. Att de runkunnige, till vilka Rökstensmagikern vänder sig, kallas för 'Odens män' (eg. 'Odens mannaskara'), är så naturligt, att det för envar, som känner denne guds egenskap av trolldomsskriftens skapare, icke behöves någon mera ingående motivering. Att en eller annan forskare här skulle vilja se ett -5- mellan sammansättningslederna, har icke undgått min uppmärksamhet3. Den, som icke vill nöja sig med exemplet Ygg-drasill utan tror sig böra tolka detta på annat än hävdvunnet sätt, kan dock ej bortförklara ett sådant fall som Frey-faxi. Att härmed icke skulle avses 'Freys häst' == 'en åt Frey helgad häst', utan att det skulle beteckna en häst, som »var guden» 4, kan jag icke finna rimligt. För övrigt kan ordet uggmænne (=ukmini) i betydelsen 'runmän, trollkunnige' mycket väl uppfattas som en bildning analog med sammansättningstypen fsv. spakmænne 'fridsamma människor', fvn. rikmenni etc.δ. Den man, som utövade Odens farliga konst, var själv uggR eller mör (jfr vad jag strax nedan skall anföra om en äldre runinskription med fornnordiskt ubciR såsom namn på magikern).

Ovan II, 2 a fattar jag icke ristningens fur-niu-altum så-

1 Min i UR, s. 66, givna tydning av första sammansättningsleden såsom innehållande muk-— mug- vidhåller jag icke; detta med hänsyn till nukm- i inskriftens sista korrumperade rad.

2 Jfr Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, 1922, s. 1183. Även i en del fornisländska handskrifter påträffas Ugg- för Ygg-, jfr Lind, Norsk-isländska dopnamn, 1905—lδ.

3 T. ex. Nordenstreng, Studier tillägnade Axel Kock, 1929, s. 194 f.

4 Nordenstreng i ovan citerade publikation, s. 194.

6 Jfr Emil Olson, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan, 1916, s. 80.som betydande rför nio åldrar sedan', utan tolkar det såsom här betydande »före nio släktled», d. v. s. fföljd av nio generationer'. Fortsättningen rättfärdigar denna min avvikelse från äldre interpretation. I slutet av samma textpárti tolkar jag ubsakaR såsom ubs-sakaR och översätter det med fför Ubs skull' = 'för Odens skull'. I ubs ser jag genitiven till en fornsvensk nominativ *ubR, motsvarande urnordiskt ubaR, belagt på Järsbergsstenen: ubaR h(a)ite etc. Denna inskription torde i anslutning till Erik Noreen och Magnus Olsen l vara att tolka: 'Jag heter Vred (Bister), jag heter Korp, jag erilaR skriver runor1. Här föreligger av allt att döma ett fall, där en run-magiker genom att tillägna sig tvenne av rungudens binamn sökt giva större trolldomskraft åt vad han ristat. I Grimnismal, str. 53, säger Oden: úfar ro disir — nú kndttu Odin sid = Vreda äro diserna — nu kan du skåda Oden', d. v. s. Odens vrede (fientlighet) har överförts på konungens skyddsandar. Urnord. ubaR, som motsvarar fisl. úfr Vred, ond, fientlig', passar fullständigt i stil med kända binamn på Oden av typen fisl. Yggr fden förskräcklige'. Allt i avdelning II av texten kan för övrigt uppfattas såsom hänförande sig till händelser i hjältesagor, vari Oden eller dennes ättlingar tagit del. I detta fall vanns, såsom jag redan framhållit, seger åt Sköld, vars angrepp på hreidgoterna leddes av hans fader, guden Oden (jfr härom närmare nedan, § 14). Ubr ='Oden' var sålunda den egentliga orsaken till

hreidgoternas nederlag i den antydda drabbningen på stranden. Denna innebörd inlägger jag i ristningens hittills så gåtfulla uttryck ubsakaR 2.

I II, 12 och 13 a har jag återgått till tolkningarna »som det tolfte» etc, givna av v. Friesen i översättningen av 1920 (R, s. 88). v. Friesens eljest av mig följda tolkning av 1928 har däremot »för det tolfte» etc. Ordagrant står det i run-texten: »Detta säger jag, det tolfte» etc. Tolkningen »för»

1 Jfr Erik Noreen, Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1916—18, 1919, s. 1 ff., och Magnus Olsen, Kår stad-ristningen, 1929, s. 58 (ingår i Bergens Museums Arbok).

2 Det anslutna diktfragmentet (II, 2 b) har sannolikt varit en strof, som ingått i någon känd episk dikt, behandlande den åsyftade sagan. Citatet har varit ägnat att hjälpa den i hjältesagor kunnige till snabbare förståelse av frågan.

etc. passar bättre, om hänsyftningen göres på en 12:e, resp. 13:e runflock, vilket är v. Friesens hypotes. Enligt min mening hänföra sig däremot räkneorden på en serie av tretton framställda eller underförstådda frågor.

Beträffande II, 13 a hyser jag betänkligheter, dels formella 1, dels semasiologiska, mot tolkningen av fiakurauintur(a) såsom betydande 'fyra år (vintrar)'. Törhända är vad som följer efter räkneordet ett sammansatt substantiv (ett förhållande, som skulle undanröja svårigheten med det framför r stående u 2). I så fall skulle man kunna tänka på, att runföljden även kan upplösas i fiakura-(a)uintura (+at etc). Detta kan vara en genitiv i pluralis, styrd av prepositionen i. Vi kunna nämligen mycket väl uppfatta det föregående satint-siulunt (före i-) såsom innehållande namnet på Själland, stående i ackusativ och styrt av sitta (jfr fvn. sitia hus, igrð, salt', v. Friesen, R, s. 68). Det i, som kommer efter, skulle i så fall höra till det följande, och kan då uppfattas såsom prepositionen i, styrande genitiv. I gotiskan styr som bekant i vid sidan av dativ och ackusativ även genitiv (i betydelserna 'för . . . skull', 'vid' etc). Detta är en gammal indoeuropeisk prepositionskonstruktion med ursprunglig betydelse finom området för': jfr t. ex. gr. έν των πöλεων (att. inskrift) finom städernas område'3. Runföljden tura kan fonetiskt lika väl motsvaras av ett dur a som av ett tura. I förra fallet ha vi att tänka på ett från urgermanskt *dura härstammande dur) gen. pl. dura) motsvarande det gotiska daúr n. 'port'. Indoeuropeiskt *dhuoro-: *dhuro- reflekteras dels av find. dväram 'port, dörr' etc, dels av slav. dvor% (ry. dvor etc) med betydelsen 'gård', lit. dväras 'lantgods, furstehov'4, lat. forum etc. Fornnordiskan kan sålunda från urspråket vid sidan av dur (konsonantstam) f. 'dörr' ha övertagit ett dura n.

1 Jfr härom senast Pipping, Acta philologica Scandinavica, IV, 1929, s. 255. Pippings nya tydningsförslag gör emellertid enligt min mening icke stället begripligare än förut, i varje fall är hans konjektur föga övertygande.

2 v. Friesen, R, s. 68, läser uintru och räknar med en felhuggning.

3 Jfr Brugmann, Kurze vergletchende Grammatik, 1904, s. 465, och Dittenberger, Sylloge mscripttomim Graecarıımz, 1915 ff., n:r 54 med anm. 4 (del I, s. 65).

4 Jfr Niedermann, Senn, Brender, Wörterbuch der litauischen Schrift-sprache, 1926 ff.

med betydelse 'gård' (< 'stängt, omhägnat område') *. Första sammansättningsleden kunde här vara vin- eller avin-. I förra fallet skulle man kunna tänka på fsv. vin Vän', som måhända haft betydelseskiftningen Vän: frände', jfr nht. freund: sv. frände. Man skulle då kunna översätta i-fiakura-uintura (=i fiagurra vindura) med Vid (eg. »i och vid») fyra frändegår-dar'. Svårighet bereder dock den omständigheten, att en betydelse 'frände' för fsv. vin och dess motsvarigheter i andra nordiska språk ej är konstaterad. Emellertid kan här en läsning avin- vara mera värd ett övervägande. I så fall ha vi att gissningsvis förmoda förekomsten av ett fornnordiskt *avinaκ (>*avinn) = lit. avynas 'onkel', egentligen '(närmaste) ättling-till en farfader' (jfr etymologien för sv. brylling', 'avkomling av en broder', syssling etc), det germanska stamordet är reflekterat av got. awo f. 'farmor, mormor' och fi si. de 'urfa-der, farfarsfar'. Frågan i textpartiet 13 a skulle då kunna tolkas: '»Vilka tjugo konungar (= furstar: kungar och kungaättlingar) sutto på Själland i och vid sina fäders (= faders och farbröders) fyra här skar säten (jfr betydelseutvecklingen hos lit. dväras) med fyra namn, söner till fyra bröder,» Jag tänker mig då, att i

fornnordiskan *avinäR (pl.) brukats såsom liktydigt med 'första generationen efter en farfader'. I denna tolkning kan »fyra namn» lika väl hänföras till »fyra härskarsäten» som till »tjugo konungar». Frågan skulle i förra fallet innebära en uppmaning att nämna dessa residensplatsers namn. Detta ger större räckvidd åt frågan. Eljest skulle ju hela svaret vara lämnat i det omedelbart följande (13 b).

I fråga om II, 14 (sista rungruppen i denna textavdelning) är det en ytterst vansklig uppgift att lämna mer än en antydning till en tolkning av den sannolika huvudmeningen. På detta ställe ha nämligen flera runtecken blivit stympade eller helt utplånats, då stenen väl oförsiktigt bröts ut ur förvaringsbodens vägg, där den legat inmurad. Med rätt stor grad av sannolikhet kunna vi dock här supplera begynnelsen nukm . . . till nukmini. Med v. Friesen, R, s. 84 f., upplöser jag detta i nu-ukmini och tolkar detta i anslutning till min

1 Möjligen kan en undersökning av ortnamnsmaterial (svenska gårdsnamn etc.) ge stöd åt denna förmodan.50 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

uppfattning av det formelartade uttrycket ukmini i det föregående såsom rnu åt Odens skara'. Efter nukmini har med största sannolikhet (att döma av ett defekt runtecken) en bokstavsgrupp begynnande med m följt. v. Friesen läser m[ir]. Givetvis kan man lika väl försöka en rekonstruktion m[qn] Vi finge i så fall en form, motsvarande senare fsv. man, ack. av mader. Efter detta ställe kan med i det närmaste full säkerhet rungruppen alu läsas. Denna runkombination torde kunna tolkas såsom 'jag har avlat och fostrar'. I fortsättningen är jag böjd att med v. Friesen läsa hukiain, en rungrupp, i fråga om vilken osäkerhet dock råder särskilt om de två första tecknen. Här ansluter jag mig till min föregångares äldre tolkning (R, s. 88) och uppfattar uttrycket såsom betydande fmå han ensam besinna (minnas)'. Sedan följer omedelbart rungruppen huaR, där visserligen andra tecknet är starkt skadat men dock knappast kan vara annat än en w-runa. Med v. Friesen ser jag här pronominet huaR Vem'. Omedelbart efter detta kan fullt tydligt runföljden iþ jämte ett överstycke av en huvudstav, tillhörig ett tredje tecken, skönjas. Därefter följer en lucka, som uppstått genom att 4—5 runtecken utplånats. Vid luckans slut står en tydlig (om dock icke alldeles oskadad) />-runa. Resten av raden, där plats funnits för ytterligare 4—5 runtecken, saknar numera varje spår av inskription.

Vad denna inskriftsrads senare hälft haft till innehåll, är en fråga, som tydligen endast gissningsvis kan besvaras. Med hänsyn till min uppfattning av den allmänna karaktären hos inskriptionsavdelningen II, vilken i övrigt ter sig såsom en serie hänsyftningar på berömda, i Sverige under 800-talet kända hjältesagor, är jag böjd för att förmoda, att avslutningsorden häntytt på en i livet varande ättlings höga börd. De kvarstående runorna kunna med en viss grad av plausibilitet suppleras med hänsyn till ett dylikt tolkningsalternativ. Efter ib kvarstår såsom rest övre delen av ett runteckens huvudstav, v. Friesen förmodar, att här ett k-tecken stått. Givetvis kan det lika väl ha varit ett i- eller ett l-tecken. I anslutning till vad ovan yttrats kunna vi förmoda, att iþ är en rest av *iþli, vilket bör vara den runsvenska motsvarigheten till fisl. eðli (eðle), ia-stam, 'natur, väsen', fsax. athali 'ädelIII., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 51

släkt', ags. ceþele 'ädel härkomst'. För omljudet och återgivandet av ä med i ha vi att jämföra -mini = -mænvie (i ukmini). Efter iþ .... står på något avstånd (plats för 4 å 5 runor) en tydlig, helt kvarbliven ^-runa. Bäst skulle otvivelaktigt avslutningsraden anslutit sig till det föregående, om den innehållit ett namn, redan omtalat i de föregående genealogiska antydningarna. Tvenne sådana meá þ i inljudet finnas: raþulfs (gen. sing.) och hraiþulfciR (nom. pl.). Av utrymmesskäl böra vi snarast gissa på det första av dessa. Möjlig (givetvis bland en rad snarlika alternativ) synes mig följande supple-ring av det skadade radslutet vara: [-[hu]ki-ain-huaR-ip[li-sira]þ[ulfikR]-] {+[hu]ki-ain-huaR-ip[li-si- ra]þ[ulfikR]+} 1 = 'må han ensam (se. då även jag är borta) besinna, vem, som till härkomsten 2 är en Radulfsättling'. Detta skulle då tydligt ha inneburit, att en yngre man i släkten, till vilken Varen ställer sitt framtidshopp (troligen en yngre son till runristaren eller son till den döde, alltså sonson), likt sina anförvanter kunde göra anspråk på ett anträd räckande upp till Sköldungarna och Oden, en härstamning, som tilldelats dem av dåtidens genealogiska panegyriker, sannolikt delvis i anslutning till vissa led av verkligt förefintliga anor.

14. Beträffande de anspelningar, som enligt min mening i avdelning II av Rökstenstexten göras på händelser och

personer i fornskandinaviska hjältesagor, kan jag utöver de antydningar, jag redan lämnat, anföra följande:

Idén till, att textpartiet II, 1 skulle syfta på Sigurdssagan, har jag från min vän professor Jöran Sahlgren, som för åtskilliga år sedan vid ett samtal med mig omtalat, att han förmodade detta textställe innehålla en antydan om den i nämnda saga skildrade drakskatten jämte den med densamma såsom det sist tillkomna föremålet förbundna förbannelseringen. Att det skiljes på ringen och skatten i övrigt såsom tvenne olika slags byten, kan från vår synpunkt sett te sig

1 -ikı\ = suffixet -ingR, jfr ikıılt(ı)ka (gen. pl.). Att märka är, att bland de rekonstruerade runtecknen befinna sig flera, som fordra ringa plats: 3 /-runor, 1 s-runa och 1 r-vuπr. Givetvis ha vi dessutom att räkna med, att här och där en binderuna kan ha kommit till användning.

2 Då 5 följer, kan gentiv eller dativ (det troligaste) föreligga. Ordet iþli kan ha haft en nyans av 'ädel börd' (jfr andra germanspråk) eller betytt 'släktbeskaffenhet' O 'natur, väsen').

egendomligt 1- Den egentliga skatten och ringen voro dock tvenne från första början på olika sätt åtkomna byten, och sedan vilade som bekant förbannelsen just vid ringen och icke vid det övriga guldet. Genom Eddan veta vi, att drak-skatten tillika med förbannelseringen kom att byta ägare ett betydande antal gånger. Enligt Reginsmál skulle guldet bli »tvenne bröders bane» och »ett ämne till tvister för åtta furstar». Då de tvenne bröderna tydligtvis äro Fafnir och Reginn och dessa icke gärna kunna betecknas såsom »furstar», äro härmed 2 + 8 ägarebyten angivna. Härtill kommer hänsyn till skattens förste innehavare efter gudarna, Hreiðmarr, vilken förvärvet av guldet kostade livet. Här ha vi sålunda redan att säkert räkna med, att minst 11 olika män enligt sagotraditionen haft den ödesdigra skatten i sin ägo. I 800-talets Norden kan Sigurdssagan på något sätt ha kombinerats med Sköldungasagans prototyp. I så fall bör skatten ytterligare genom strid ha kommit i en tolfte mans ägo. Denne tolfte kan ha varit en av Skölds släktingar på mödernet eller kanske rent av hans fader, guden Oden själv, som i mannaskepnad med vapenmakt tagit skatten från dess elfte ägare. Så vitt vi äga kännedom om fornskandinaviska hjältesagor, finnes mig veterligt ingen berättelse, skildrande en fortgående kamp om ödesmärkta klenoder, som bättre motsvarar Rökstenstextens anspelning, än dessa i Eddan antydda fejder2. Av särskild vikt är, att Oden ingripit i denna händelseutveckling, säkert vid dess begynnelse och, såsom jag ovan antytt, måhända även vid dess slut genom att bli den tolfte, som tog bytena i en strid 3.

Det därpå följande partiet av texten (II, 2) torde, som

1 Karakteristiskt för många fornnordiska sagor är, att det till ett åtrått föremål (ett undergörande vapen eller dylikt) fogas ytterligare en klenod (ofta en ring), jfr Axel Olrik, Kilderne til Saxes Oldhistorie, I, 1892, s. 147. (Höder fick t. ex. enligt Saxo ett undergörande svärd och en rikedomsring.) Att Sigurdssagan varit väl känd i Sverige, framgår bl. a. av den bekanta Sigurdsristningen på Ramsundsberget i Södermanland.

3 Ett episodiskt tolvkampsmotiv (12 kämpar mot 12) är för övrigt belagt i sydgermansk hjältedikt (bl. a. just i Siegfriedssagen), jfr Schneider, Germanische Heldensage, I, 1928, s. 286 ff.jag redan påpekat, hänsyfta på Sköld och dennes av Oden ledda angrepp på Hreidgotaland — märk väl sagans, icke historiens Hreidgotaland. Detta välde har av Snorre i anslutning till isländsk sägentradition identifierats med Danmark. Detsamma gör uppenbarligen Rökstensristaren, om vi med v. Friesen och andra tolka siulunt såsom syftande på Själland. I paragraf 4 av »Prologus» till sin »Edda» säger Snorre: »Så företog Oden en resa mot norr och kom till det land, som kallades Reidgotaland, och i detta land tillägnade han sig allt, vad han önskade. Över landet satte han sin son 1J som hette Sköld (Skjoldr), dennes son var Fridleiv (Friðleifr)\ därifrån är den ätt, som kallas Sköldungar, det är Danakonungar. Och det heter nu Jylland (Jótland), som då kallades Reidgotaland (Reidgotaland) 2.» Beträffande släktleden efter Fridleiv, vilka jag ovan i § 12 (3—11) angivit, hänvisar jag till den kända framställningen av de äldre Sköldungarnas öden hos Saxo. Här omnämnas i tur och ordning följande släktled 3: Frode, Ingeld, Olov, Frode och hans broder Harald och den senares son Halvdan. Rörande den sistnämnde sägerJ. Olrik4: »Sagnhistorisk set er Haldan Bjærgram utvivlsomt den samme som den længere fremme omtalte Haldan, Harald Hildetands Fader». En ätteföljd Sköld—Halvdan (Harald Hildetands fader) torde sålunda ha omtalats i

den äldre skandinaviska sagotradition, vilken spritt sig utanför Danmark. Här gäller det att få anslutning till denna. Enligt norsk-isländsk tradition δ, som efter all sannolikhet torde ha i huvudsak överensstämt med den förlorade svenska, var Sigurd Ring

1 Enligt Axel Olrik, Danmarks Heltedigtning, I, 1903, s. 271, har Sköld blott »rent literært» och i relativt sen tid blivit gjord till Odens son. I varje fall har dock detta skett (långt före Snorres levnad) i den panegyriska furstepoesien före Vikingatidens inträde.

2 Jfr Snorri Sturluson, Edda, ed. Finnur Jonsson, 1900, s. 7.

3 Jfr Saxes Danesaga, oversat af J. Olrik, 1925, I—II, s. 295 ff. (Frode), 304 (Ingeld), 336 (Olov), 337 (Harald), 338 (Halvdan), 379 (Sveakonungen Ingeld), 456 f. (Ragnar Lodbroks börd).

4 J. Olrik, a. a., I—II, s. 336, jfr även Axel Olrik, Kilderne til Saxes Oldhistorie, II, 1894, s. 81 ff. (särskilt s. 84).

5 Jfr t. ex. Munch, Norrβne gnde- och heltesagn, 1922, s. 176 ff.; (om Ragnar Lodbrok) s. 188 ff. och s. 192, Anm.54 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

son till en broder till Harald Hildetand, enligt Saxo åter var han son till denne konungs syster, gift med Sveakonungen Ingeld. I vilketdera av fallen föreligger härstamning i andra led från ovan nämnde Halvdan. Såsom son till Sigurd Ring omtalar den norsk-isländska traditionen danakonungen Ragnar Lodbrok. Enligt Saxo skulle däremot denne ha varit son till en Sigvard, som nämnes såsom släkting till Sigurd (Sigvard) Ring. I fråga om vikingatidens historia är emellertid Saxo ingen pålitlig förmedlare av gammal sagotradition. När det gäller händelser, som ligga hans egen tid mera nära, öser han som bekant ur alla möjliga källor. För oss gäller det emellertid att i görligaste mån söka tränga fram till den heroiska ättesagans svenska tradition, sådan den kan ha levat i Sveriges sagolitteratur vid tiden för Rökstensristningens tillkomst. Detta kunna vi med de hjälpmedel, som stå oss till buds, endast försöka oss på genom att i fråga om de äldre Sköldungarna beakta Saxos framställning och vad Harald Hildetands avkomlingar beträffar lita till den sannolikt i fråga om dessa generationer äldre svensk uppfattning ganska närstående isländsk-norska traditionen. Det resultat, vi komma till, är då detta: Utgå vi från Sköld såsom enligt Snorre den förste efterträdaren till Oden i de fornskandina-viska sagornas Hreidgotaland, nå vi efter nio generationerx fram till fyra bröder, därav en med namnet Björn, vilka äro söner till en konung i Danmark (vilket enligt Snorre säges vara identiskt med sagans Hreidgotaland). Detta stämmer i grunddragen med, vad vi måste anse ligga bakom Rökstenstextens häntydningar på tvenne släktled (Oden och Sköld) + nio släktled + åter tvenne släktled (motsvarande fyra bröder och dessas tjugo söner, det sista ledet, det trettonde). I textpartiet II, 12 häntydes på ett stort slag, vari tjugo konungar (= män av furstesläkt) stupat. Här anspelas sannolikt på, vad 800-talets svenska sagotradition haft att förtälja om en strid i Danmark, motsvarande den av Saxo skildrade stora

1 De nio generationerna efter Oden och Sköld äro: Fridleiv, Frode, Ingeld, Olov, Harald (broder till Frode), Halvdan, Harald Hildetands broder (eller syster), Sigurd Ring och Ragnar Lodbrok. Tolfte generationen blir sålunda Ragnars söner, trettonde dessas söner.kampen i Slesvig, vari Ragnars söner besegrade de usurpe-rande tronkrävarna av kungablod (Sigvard och Erik jämte deras talrika anförvanter). Efter detta slag var, säger Saxo 1, »nästan hela kungaätten utdöd, så när som på Ragnars söner». Givetvis ha vi här icke att göra med den historiske vikingakungen Ragnar2 utan med hans prototyp (och eventuelle namne) inom en äldre hjältesaga, vars tradition legat vikingatiden nära. Saxos skildring av Ragnar (Regnarus) visar ju uppenbarligen drag, som återgå på helt skilda äldre källor 3. BI. a. anger Saxo, att Ragnar skulle ha haft tio söner, medan de enligt den norsk-isländska traditionen voro fyra. Den senare uppgiften stämmer med Rökstenstextens omtalande av »fyra bröder».

15. Jag står nu vid slutet av min undersökning och har, innan jag lämnar detta runologiska problem, att med några ord taga ställning till ett spörsmål, som det ännu endast antydningsvis kan vara möjligt att besvara: Vilket kan huvudmotivet ha varit till, att denna stora och högst egenartade runristning blivit utförd? Enligt mitt förmenande kan syftet mycket väl ha varit ett dubbelt: dels ett magiskt, dels ett panegyriskt-genealogiskt4. Fadern har velat hedra den döde sonens minne inför samtid och eftervärld. Han har därför låtit inrista en hel rad

antydningar om dennes börd, fullt begripliga för alla med dåtidens muntliga sagotradition förtrogna män, vilka tillika hade den nödiga insikten i runkunskap och sättet att uttrycka sig vid anställande av frågor om det vetande, som blott tillhörde en invigd krets. Men samtidigt har den kvarlevande fadern ordnat det hela så, att den monumentala runristningen kunde tjäna den döde som ett slags introduktion i gudavärlden. Därför har av den dödes upp till

1 Jfr Saxes Danesaga, oversat af J. Olrik, 1925, I—II, s. 479.

2 Troligen död omkring 866, jfr Axel Olrik, Nordisk Aandsliv, 1927, s. 107.

3 Jfr härom J. Olrik i Saxes Danesaga, 1925, I—II, s. 457, n. 1, och Axel Olrik, Kilderne til Saxes Oldhistorie, II, 1894, s. 102 ff.

* Både v. Friesen och Schuck skulle i så fall i stort sett ha rätt i sina hittills som oförsonliga betraktade uppfattningar (jfr v. Friesen, R, s. 88 ff.).Oden sig sträckade stamträd 13 led omtalats eller antytts. Utan tvivel har en nordisk magiker på 800-talet räknat med, att guden Oden — den främste av »uggmænne» (=ukmim), jfr ovan § 13 — vid sina färder i människornas värld även skänkt ett betydande intresse åt runinskrifter, särskilt svårtydda sådana av magisk karaktär. Ristaren torde därför även med tanke på guden ha antytt den döde sonens ärofulla härstamning och därjämte i en konstfull, runguden ägnad längre lönninskrift omnämnt en liknande förlust, som drabbat gudafadern genom sonen Balders dråp, och därvid särskilt häntytt på den hämnd, som ytterst beroende på Odens magiska makt följt i ogärningens spår. Sannolikt har den dödes fader tidigare anropat Oden om hämnd. Därför har han blott nödigt att på minnesstenen göra en antydan: liksom Balder, din son, blev hämnad, må även min bliva det.

II. Nya bevis för utharkteoriens riktighet.

16. I föregående studie har påvisats, att Rökstensinskriften på vissa ställen får en med det övriga väl sammanhängande tolkning, om man såsom dechiffreringsnyckel begagnar sig av utharktecknens av mig fastställda nummerföljd: w=l,^ = 2o.s.v.

Jag har visat, att om man räknar þ såsom andra tecknet i de 24 utharkrunornas fjärde hexadgrupp nedifrån räknat, kan man nöjaktigt förklara kvistrunan i lönnskriftens första rad och där läsa ett ord, som man med nästan absolut visshet har att vänta, nämligen þad (=þat med yngre runor, jfr § 2).

Vidare har jag visat, att om vi räkna med utharktalvär-dena 12 för p-runan, 10 för iss-runan, 11 förföra-runan, 9 för n-runan och 13 för /wα^-runan, möjliggöres en i sammanhanget meningsfull och med det övriga syntaktiskt harmonierande läsning av Rökstenens hittills så gåtfulla korschiffer (jfr § 7). Av särskilt intresse är, att />-runan visar sig ha lägre talvärde än iwaz-runan. Kylverstenens ordningsföljd [^ h är sålunda den ursprungliga. I mina tidigare arbeten (RT och UR) har jag ådagalagt, att just denna ordningsföljd är ett vilkor för en överensstämmelse med senantik och främreasiatisk talmystik.Slutligen visar upplösningen av chiffern i lönnskriftens femte rad, att o-tecknet i den magiskt brukade runraden har stått före d-tecknet. Under denna förutsättning låter S^I!5<^!IInΓ tolka si§ såsom uþi (jfr § 5). Hade däremot runföljden do förelegat i futharkens sista grupp, skulle vi enligt de principer, vi följa, stå inför den semasiologiskt icke tydbara ljudgruppen þqi, vilken därtill fonetiskt framstår som något från det normala avvikande (q före i). Vadstenabrakteatens och Grumpanbrakteatens alfabetuppställning visar oss sålunda o-och ^-runorna stående i sin rätta ordningsföljd. Den relativt nyfunna Grumpanbrakteaten (jfr avb. 2) är av särskilt intresse, emedan den ej som Vadstenabrakteaten har d-runan dold *.

17. En slående matematisk korrespondens i en magisk formels gematri kan vidare åberopas såsom stöd för de av mig för runtecknen ansatta talvärdenas riktighet. I mitt arbete RT, s. 197, har jag behandlat en av 8 dss-runor, 9 n-runor och 13 ^-runor bestående trollformel, vilken finnes bevarad i en av Nat. Lindqvist utgiven isländsk 1500-talstext 2. I min nämnda skrift har jag riktat uppmärksamheten därpå, att 8 αss-runor bilda talvärdet .8 X 3 = 24, ett i nordisk magi dominerande heligt tal. Av ett förbiseende kom jag emellertid denna gång icke att beakta en högst intressant pendang till denna Æss-runeformel, vilken påträffas i ett sammanhang, som ännu tydligare låter oss komma runmagiens talmystiska tankegång på spåren. Jón Amason3 omtalar nämligen, att åtta stycken på åtta

gudomligheter (sex asar och två asynjor) syftande trolldomsrunor skola användas ad lata þjóf skita aptur stolnu fe. Det gäller sålunda att genom en magisk operation återfå stulen egendom = fisl. fe. Den bokstavsmystiska tankegång, som ytterst ligger till grund för en dylik åttaruneformel — den må sedermera ha ersatts av en formel med åtta trolldomsstavar (bandrunor) — bör av allt att döma vara grundad på beräkningen, att 8

1 Rörande spår av d-runan på denna brakteats baksida har senast v. Friesen, Runorna i Sverige, 1928, s. 91, yttrat sig.

2 En isländsk svartkonstbok från 1500-talet, utg. med översättning och kommentar av Nat. Lindqvist, 1921, s. 72, n. 3.

3 Arnason, Islenzkar pjóbsbgur, 1, 1862, s. 450; jfr även det i föreg, not nämnda arbetet, s. 7 och 56, n. 1. Originaltrycket har skita for skita.^/55-runor (var och en = 3) tillsammans bilda talet 24, talet för runan med namnet fe 'egendom, rikedom'.

Även den av Amason omnämnda »trollstaven» kvennagaldur1, som skulle ristas enligt formuläret: 'Risti eg þér Asa titta, Nauðir niıı\ låter tyda sig i enlighet med de av mig uppställda utharkvärdena: 8 αss-runor = 24 (8X3); 9 nauðr-runor = 81 (9X9). I sin helhet ger formeln talvärdet 24 + 81 = 105 = 5 X 21. Alltså phallosgudomligheten Ings tal (21), kombinerat med ett tal, som torde ha varit Heimdalls (se § 19). Formeln brukades »för att tvinga en kvinna att älska någon».

18. Nyligen har tack vare en med moderna hjälpmedel verkställd undersökning av Gørle vstenen karaktären hos samtliga i dess bekanta trollformel ingående runor blivit säkert fastställd. Jag hänvisar till en uppsats härom av Erik Moltke 2. Tidigare har jag ej vågat medtaga denna uppenbart magiska runinskrift i mitt bokstavsmystiska materiell; alltför mycket i denna ristning har synts mig problematiskt. Nu kan åtminstone trollformeln bli föremål för en gematrisk beräkning enligt mina principer. Denna formel består först av den tydligt alfabetmagiska runföljden þmkiiisssttiiilll, vilken att döma av Bósa-sagen (därom nedan) torde bilda en formel för sig inom denna magiska runrad. Uträkna vi denna rungrupps talvärden enligt utharkens ordningsföljd, få vi följande summor: 26 (þmk = 2 + 19+ 5)+ 30 (3 i)+45 (3 s) + 48 (3 t) + 30 (3 i + 60 (3 l) = 239, ett primtal. Runkombinationen har sålunda ursprungligen varit av antidemonisk innebörd. Det märkvärdiga med denna formel är dessutom, att däri tvenne namn på magiskt betydelsefulla växter finnas dolda. Kombineras þ med den tredje efter detsamma följande runan, den i sin tur med den tredje därpå följande o. s. v., uppstår växtnamnet þistil 'tistel' (belagt är i fornsvenskan þistlar, plur.). Företages samma operation med m, erhålles växtnamnet mistil 'mistel' (jfr fisk mistil- i mistilteinn). Att misteln är en magiskt betydande växt, som trotts skydda mot trolldom och blixt, veta vi. Men även den stickande tisteln är ett magiskt kraftigt kampmedel. Det finnes

1 Arnason, Islenzkar pjóðsögur, I, 1862. s. 449; jfr även En isländsk svartkonstbok etc, utg-, av Nat. Lindqvist, 1921, s. 72, n. 3.

2 Acta philologica Scandinavica, IV, 1929, s. 172 ff.talrika bevis för att nässlor, kardborrar och tistlar användas för att magiskt fördriva maskar och liknande skadedjur (så t. ex. hos litauer, mazurer och ryssar 1). Läses slutligen formeln bakifrån efter samma förflyttningsprincip, uppkommer runföljden litsik, vilken kan tolkas såsom lit sik (subjektet, tydligtvis den för besvärjelsen utsatte, underförstått). I lit kan föreligga preteritumformen let av det fornordiska verbet lata (fisl. lata), jfr fisl. latast (av låta sik); lit sik = f(han eller hon) omkom, dog'. Att þurs-r\ınan och wαdr-runan ingå i formeln, tyder väl på, att den tänkts brukad både mot troll och människor eller snarast mot troll till hjälp för människor: gematrien (märk, att runtalsumman är ett primtal) låter oss ana detta. På en gravsten, där det framför allt gällt att fördriva likdemoner, bör en dylik formel ha varit lämplig. Till denna magiska rungrupp är emellertid fogad ytterligare en följd av runtecken. Låtom oss därför ävenledes gematriskt undersöka, vilken innebörd, som enligt runmagiens regler kan förefinnas i inskriptionsraden i dess helhet (den magiska inskriften täcker den ena av stenens båda huvudsidor). I omedelbart samband med bokstavsformeln följer enligt Moltke iaksatartmarit=iak satta rúnar rett, av honom tolkat: »Jeg satte runerne (troldrunerne) i overensstemmelse med de foreskrevne magiske regler, således at de virker efter deres bestemmelse». Talvärdet av ovan nämnda runföljd är: 26 (10+ll+5 = ι«*) + 53 (15 + 11 + 16 + 11 =sata) + 29 (4 + 1+9+11+4 = runar) + 26

(10+ 16 = it) = 134-67 X 2. Alltså en på ett troll hänsyftande kombination av 67, ett primtal, med demontalet 2. Tillsammans med det föregående bildar vidare denna demoniska rungrupp ett antidemoniskt tal, primtalet 373 (239+134). Formelns huvudsyfte är sålunda att vara demonförgörande. Av magiskt gematrisk betydelse är sannolikt den omständigheten, att runraden i början, i mitten och i slutet uppvisar teckengrupper, som bilda talet 26 = 2 X 13 (ett primtal): þmk = 26) iak = 26, it=262. Trollformeln är av allt

1 Jfr härom Mansikka, FF Communications, 1929, N:o 87, s. 50 f. Om misteln v. Sydow, Vetenskaps-Societeten i Lund: Årsbok 1929, s. 71.

2 Att även icke betydelseägande bokstavsföljder bilda det heliga talet i slutet av en bokstavsformel förekommer i senantik alfabetmystik (jfr Eranos, XXVI, 1928, s. 13 och 15).60 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

att döma byggd med hänsyn till syftet att fånga i sin makt och därtill förgöra varje demoniskt väsen 1.

19. Som bekant finnes i den rätt unga Bosa-sagan i ett par av avskrifterna en magisk runformel bevarad, som erbjuder stor likhet med Gørlevstenens ovan behandlade trollformel 2. Den är av följande utseende:

ĸ-hhr-r-nıiiıiÅóó666^ıuıı:!!iiıi:-rrrrrr:

Det gäller att med ledning av en i uttryckssättet dunkel vers gissa sig till sex namn. Diktstrofen (som framsäges av trollkvinnan Buslaj lyder:

Komi hér seggir sex, seg pil mér nöfn peirra

öll óbnndin, ek mun per syna:

getr pú ei ráðit, svó at3 mér rett pikki,

pä skulu pik hundar i hel gnaga,

en sal pin sökkvi i viti.

D. v. s. rHär må sex (farliga) män (eg. följesmän, krigare) komma, säg mig deras namn, alla obundna, jag skall visa dig; gissar du icke o. s. v.'.

Att döma av upplysningar i tvenne senare varianter av samma saga har det här gällt att säga sex mytologiskt betydelsefulla namn, vilka stått i förbindelse med de sex första runorna i trollformeln. Runorna (av yngre typ) äro ^f^^YΠ

1 Aven inskriften på stenens andra huvudsida (jfr Acta philologica Scandinavica, IV, 1929, s. 173) synes vara av magisk art, i varje fall dess andra rad. Denna består av den yngre futharkens samtliga 16 tecken, ett skiljemärke bestående av två punkter samt inskriptionen niutualkums. Talvärdet av första hälften är 178 + 2 (skiljemärket) = 180 = 10 X 18. Senare gruppens talvärde är 108 = 6 X 18. Hela runradens talvärde är 288 = 16 (yngre futharkrunornas antal) X 18 (Odens tal). Då den döde heter OÖinkaur (uþinkaur), är gematri med Odens tal synnerligen på sin plats. Att döma av fotografisk reproduktion ha i inskriftens första rad tvenne icke befintliga skiljemärken medtagits av Brøndum-Nielsen och Moltke. Jag lämnar därför denna rad tills vidare ur räkningen.

" Jfr Die Bósa-saga, herausg. von O. L. Jiriczek, 1893, s. 19.

3 Ordet at saknas i en redaktion, sannolikt har strofen i sitt ursprungliga skick bestått av 36 — 6X6 ord, jfr RT, s. 130; tänkbart är, att grundtexten haft svát.— r) Q> Pj k, m> u- Gørlevstenens runföljd þmk har sålunda här utfyllts med ytterligare tre runor. Beakta vi dessa sex runor närmare, finna vi, att fem av dessa: u, þ, q, r, k utgöra början av den gamla hemliga runraden. Enligt vad jag i det föregående utvecklat (jfr § 2) har denna bokstavsrad just varit indelad i fyra grupper med sex runor i varje. Det ligger då nära till hands att förmoda, att kunskapsprovet ursprungligen bestått i att i rätt ordningsföljd nämna den första hexaden (fjärdedelsgruppen) i den gamla, blott av magiker kända följden av tjugofyra runnamn. Utharkens första hexad (uþqrkg) har emellertid slutat med ^-tecknet, ej /^-tecknet. Här måste sålunda vid manuskriptets kopiering av någon icke trolldomsrun-

kunnig en förväxling ha skett. Ursprungligen bör det ha stått med gamla runor (^f^fXf)- Tecknet n:r 2 från slutet, en runa som försvunnit ur bruk, har i yngre tid till formen varit okänd. Tecknet har begripligt nog förväxlats med den på Island ofta som märke brukade dubbla mαdr-runan Y *. Vid en följande kopiering har denna bokstav förenklats till γ, den yngre runradens tecken för m, den vanliga tnαðr-runan. Runföljden har därigenom kommit att till hälften överensstämma med första rungruppen i en gammal antidemonisk formel (känd även i Danmark och använd på Gørlevstenen, jfr § 18). På grund av denna likhet har den blivit kombinerad med ett till första rungruppens teckensumma svarande antal av z-, s-, t-, och l-runor. Vad Busla ursprungligen tänkts ha visat den halvsovande kungen, har av allt att döma blott varit en rad av sex runtecken. De »sex män», det är fråga om, ha varit dessa runors numina. Det har gällt att i rätt ordningsföljd nämna de representanter för guda- och demonvärlden, vilka av runmagien på det gamla Island förbundits med utharkradens sex första tecken. Att så varit förhållandet, kan utläsas ur det svar på Buslas gåta, som med obetydliga inbördes avvikelser finnes angivet i tvenne varianter av texten 2: Freyr, Feingαr, Fjölnir, þundur, þekkur3, þrdsir. Detta svar kan mycket väl i en med hän-

1 Arnason, Islenskαr þjóðsögur, I, 1862, s. 448, omtalar, att tecknet brukats såsom märke på hästländ (ursprungligen ett dioskurtecken!) m. m.

2 Die Bósα-Sαgα, herausg. von Jiriczek, 1893, s. 143 f.

3 I den ena varianten står uppenbarligen felskrivet Fundnr (beroende

syn till alliterationens krav omstuvad ordningsföljd ge en reflex av den ursprungliga namnramsan. Jón Amason 1 lämnar följande obetydligt avvikande namnrad: Freii(sic!), Fjölnir,Feingr, pundr, þeckr, prumr. Det sista namnet ersätter sålunda þräsir. Nu är prumr tydligtvis ett tursnamn (jfr jätten prymr i Eddan), och prásir är känt som ett dvärgnamn2. prásir och dess ersättare prumr torde därför vara mystiska omskrivningar för ett av de sex runnamnen i utharkens första hexad: ^-runans benämning, fisk þurs. En viss demon har givetvis kunnat tänkts vara den »farlige man», som ägt samband med rimtecknet j>. — Vad pundr (pundur) beträffar, förekommer det i Grimnismal omtalat såsom ett bland flera i en lång rad av Odensnamn. Det kan emellertid mycket väl ursprungligen ha varit ett Tors-namn = 'dundraren'. Det låter i så fall osökt hänföra sig till utharkens 4:e runa j^, vagnrunan, Tors tecken (jfr RT, s. 61 i; UR, s. 11 ff.). — Freyr är ett helt omaskerat gudanamn. Denne gud kan bland utharkens sex första runor endast tänkas ha haft samband med det 6:e tecknet X (ags. gifu 'gåva'). Denna runa torde ursprungligen ha tillhört en annan rikedomsgud, Njord (jfr RT, s. 67; UR, s. 16). Frey och Njord kommo dock att i Norden med tiden stå varandra kultiskt så nära, att de nästan bildade en enhet, de båda gudarna anropades i regeln gemensamt. Jag har i det föregående (jfr § 9 f.) påpekat, att sannolikt utharkens 24:e runa (fisk fe) varit för de båda rikedomsgudarna gemensam, αr-runan (den 11:e) synes däremot ha speciellt tillhört Frey, liksom gifu-runan (den 6:e) varit Njords. Då slutligen Njord trädde tillbaka för Frey, kan den yngre guden på Island, där vi veta, att han alldeles särskilt dyrkats, ha satts i förbindelse med talen 6, 11 och 24 och dessa tals motsvarigheter bland de gamla delvis endast hemligt kända runnamnen. Den 6:e runan i utharken, gifu-runan, kan tydligtvis på Island ha varit ett av Freys tecken. Däremot kan icke maðr-runan ha varit en symbol för någon sengermansk gud, i varje fall icke för Fre,7. Egendomligt är

på 3 föregående namn med F-) och prekkur i st. f. pekknr i anslutning till pr- i prásir.

1 Islenzkar þjódsögnr, I, 1862, s. 450.

2 Jfr Lind, Norsk-isländska dopnamn, 1905—15.emellertid, att alla namnen i det angivna svaret utom Freys äro antydande omskrivningar (noanamn). Man har därför anledning att räkna med, att även i detta fall en omskrivning förekommit, t. ex. faðir Freys eller faðir Frey (märk Freii, ej Freyr hos Amason) = Njord (jfr Skáldskaparmál 6). Sannolikt har Njord även på Island behållit sin runa. — Att döma av namnet Fjölnir (ev. även Feingur) bör en av de sex första runorna ha kunnat stå såsom symboliskt tecken för Oden. Fiolnir känna vi nämligen såsom ett i Eddan förekommande Odensnamn (se Grimnismal och Reginsmál). Det tecken inom utharkens första hexad, som mest otvunget låter förbinda sig med Oden, är den 3:e runan k vars namn (fisl. äss)

hänsyftar på en representant för asagudarna. Att för vissa germaner Oden varit asaguden uaτ έξοχηv, framgår t. ex. av namnet Ansgar, egentligen 'asens (= Odens) spjut'. För västnordiska bönder stod däremot Tor såsom den främste asen. Här ha vi emellertid att göra med den uppfattning, som hysts av de runkunnige. För dem liksom för furstarna har tvivelsutan Oden varit den främste bland asar. Vi ha sålunda nått fram till besvarande av fyra bland frågorna: För den 2:a uthark-runan |> skall nämnas ett trollnamn, prumr eller präsir, för den 3:e ett Odensnamn *, sannolikt Fjölnir, för den 4:e ett Torsnamn, pundr, för den 6:e Freyr eller snarast faðir Freys (= Njord). — Återstå tvenne frågor: vem är l:a runans och vem är 5:e runans numen? Det ena skall vara pekkur (peckr), det andra Feingur, Bägge dessa namn känna vi från Eddan (Reginsmál och Grimnismal), angivna såsom Odensnamn (Fengry pekkr). Att Oden skulle ha förbundits med tre stycken runor i första hexaden, är dock en orimlighet. Liksom i fråga om pundr torde det förhålla sig så, att i Eddadikternas ramsor av Odensnamn även sådant inkommit, som varit omskrivande benämningar på andra nordiska gudar. En kompilator har för att göra den magiske gudens namnlista så imponerande som som möjligt lagt till en del, vars innebörd han ej tillfullo förstått. För att komma någon vart måste vi nu utgå från min

1 Om tretalsemblem (triskele etc.) såsom symboler för Oden jfr senast Jungner, Fornvännen, 1930, s. 68.64 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

utharkteori. Enligt denna är den l:a runan Π symbol för Vale-Bo, vars heliga tal bör ha varit 1 (jfr § 9 i.). Den 5:e runan < (senare f) och dess tal ha varit av särskild betydelse i ögonmagien (jfr RT, s. 62 ff., 107 och 117 f.; UR, s. 14 ff.). Jag har hittills ej framställt någon teori rörande den germanska gudomlighet, som i runkonsten kan ha stått i magiskt samband med fackelrunan (ags. cen). Ett ganska rimligt antagande synes mig emellertid vara, att femtalet och dess runa i fornnordisk magi satts i samband med Heimdall, den spejande och vaktande bland asarna, pekkr 'den täcke' synes också passa väl såsom omskrivande benämning för Heimdall, den ljuse och guldtandade guden (jfr § 17). — Namnet Feingur (Feingf) skulle då såsom det enda återstående vara en omskrivning för Vale-Bo. Som jag redan antytt, känna vi namnet Fengr som en benämning på Oden. Det nämnes jämte Fiolnir i Reginsmál, str. 18. Att ett namn, som tillhört en av Odens söner, i dikttraditionen har kunnat bli uppfattat såsom ett Odensnamn, vore ju ej så orimligt. Å andra sidan ha vi emellertid att räkna med den möjligheten, att ett eller annat av de i Bósa-sagans textvarianter förekommande namnen trängt in i stället för det riktiga beroende på, att en bearbetare önskat tre med / och tre med þ alliterande namn. Därvid kan t. ex. ett Drengr fung man' (jfr Karl såsom namn på Oden), syftande på den yngste bland asagudarna, ha utbytts mot Fengr (alldeles på samma sätt som en handskrift råkat få Fundur i st. f. þundur i anslutning till föregående med /-begynnande namn).

Svaret på Buslas rungåta i dess ursprungliga form bör sålunda ha bestått i att nämna i rätt ordning sex magiskt betydelsefulla namn, förbundna med den hemliga alfabetradens första hexad Qþf^fY : de sex »männen» skola komma »alla obundna», d. v. s. lösta från den påtvungna ställningen (^^Xfp). N:r 1 är Vale, n:r 2 en turs, mr 3 Oden, n:r 4 Tor, n:r 5 Heimdall, n:r 6 Njord, ev. Frey. Eller i omskrivningar: 1) Drengr, 2) prumr, 3) Fjölnir 4) pundr, 5) pekkr, 6) faðir Freys(7). (Ändrades här blott Drengr till Fengr, fick man 3 namn allitererande med / och 3 med þ. Dessa ha sedan sammanförts med hänsyn till uddljudet). Givetvis har jagicke fullt lika påtagligt kunnat bestämma var och en bland de sex. Huvudsaken är emellertid, att det hela i stort sett vinner en förklaring i anslutning till den av mig uppställda utharkteorien, vars grundtanke är, att varje runa varit förbunden med ett numen (en gud eller en demon).

20. Ett stöd för min utharkteoris riktighet kan eventuellt lämnas av ännu levande eller rätt nyligen utdöd folktradition. Runor förekomma nämligen i från heden tid nedärvda vävnadsmönster i Skandinavien. Enligt uppgift skulle i vissa fall en tradition om tecknens relation till tal ha bevarats 1. Kan det t. ex. från mer än ett håll visas, att det s. k. »Ellakorset» av traditionen förbundits med talet 9 och att denna korsfigur även kallats med ett det fisl. nauðr motsvarande namn, bringar det nya materialet något av ej ringa betydelse. Att det i så fall måste vara fråga om ett tecken bland de gamla magiska runorna och icke om rø-runan i den yngre futharken, är klart. Endast i utharkuppställningen är ^ det 9:e tecknet, däremot i den äldre futharken det 10:e och i den yngre det 8:e. Någon tradition om samtliga runteckens talvärden förefinnes givetvis icke i våra dagar, blott en och annan rest

kan, synes det, ha hållit sig kvar i samband med den till ett visst vävnadsmönster anslutna traditionen.

III. Kår stadsristningens innebörd.

21. I studie I har påvisats, att Rökstenens lönnskrift är av bokstavsmagisk natur och röjer en betydande insikt i ge-matriska konstgrepp hos sin på vikingatiden levande upphovsman. Att gematri utövats i Norden redan i runmagiens äldre tidsålder, framgår av tidigare av mig företagna undersökningar (jfr RT, s. 147 ff.). Ett nytt exempel härpå lämnar

1 Detta har påpekats i och i samband med föredrag vid religionshistoriska kongressen i Lund hösten 1929, jfr Actes du Ve congrés internationell tfhistoire des religions ä Lund, 27—29 aoút 1929, 1930, s. 218 (Persson-Mirea) och s. 236 (Agrell).66 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

den nyligen upptäckta Kårstadsristningen i Norge 1, vilken särskilt därigenom är av intresse, att den består både av runtecken och av magiska bildframställningar. Kan ett samband mellan dessa påvisas med hjälp av mitt gematriska runtyd-ningssystem, är ett nytt beaktansvärt stöd vunnet för detta. Om den magiska karaktären hos detta hittills okända runminnesmärke, som av arkeologisk fackman (professor Shetelig) bestämts såsom tillhörande perioden icke långt före Ny-damsfyndet, kan man icke tvivla. Överst på stenhällen (jfr avb. 3) finnes anbragt ett stort hakkors, vartill kommer, att större delen av stenytan är översållad med avbildningar av

Avb. 3. Kårstadsristningen. Efter Olsen och Shetelig.

vad man numera vill beteckna såsom kultslädar (skepp på medar), på ett slående sätt erinrande om vissa tydligtvis magiska bronsåldershällristningar.

Inskriptionen på stenhällen består av tvenne rungrupper. Visserligen är i var och en av dessa ett av tecknen skadat, men i båda fallen kan den defekta bokstaven icke gärna ha varit något annat än en /-runa. Hade något av de båda tecknen varit en mera komplicerad runa, skulle detta nog kunna märkas genom kvarblivna spår 2. I varje fall talar all sanno-

1 Jfr Magnus Olsen og Haakon Shetelig, Kårstad-ristningen (Bergens Museums Λrbok 1929, Historisk-antikvarisk rekke, Nr. 1).

2 Att med W. Krause, Zeitschrift fiir deutsches Altertum, LXVI, 1929, s. 255, söka förklara, vad vi se av det osäkra tecknet i nedre rungruppen,III., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 67

likhet för, att vi ha att göra med en /-runa, både i den övre gruppen, där tecknet är nästan försvunnet genom en sprickbildning, och i den nedre, där det är av mindre tydlig form. Överst — tangerande hakkorsets nedre parti — står från höger till vänster: Π<ff^ff1N^(*)Y (12 runor) och mitt på hällen nedtill även i riktning höger—vänster: RM()(*)Y (6 runor). Insätta vi på de båda osäkra ställena /-runor, ha vi att läsa med övlig transkription för äldre runor (fc återgivet med a): ekaljamarktR och baijtR.

Talvärdet av den övre rungruppen är 18 + 5 + 3 + 20 + + 11+3 + 19 + 3 + 4 + 5+10+ 14 = 115 = 23 X 5. Talvärdet av nedre raden är 17 + 3 + 10 + 11 + 10 + 14 = 65 = 13 X 5. I bägge fallen synes sålunda gematri, byggd på talvärdet hos en bland runradens ljussymboler, fackelrunan, föreligga (i utharkraden står Æ-runan såsom n:r 5, jfr RT, s. 62 ff., och UR, s. 14 ff.). Det gemensamma talvärdet av de båda run-grupperna är 115 + 65 = 180, vilket är = 12 X 15. Det senare talet är sol-runans tal (jfr RT, s. 59 f., och UR, s. 31 f.). Att framhävandet av detta tal varit runmagikerns huvudsyfte, bestyrkes av den centrala figurristningen på hällen: det stora av 15 linjer bestående hakkorset. Femton var i runmagien liksom inom mithraismen solens tal, och i Främre Asien har tvivelsutan hakkorset i en viss tidsperiod brukats såsom en solsymbol *. Även talet 12 har givetvis sin magiska bety-

såsom högra hälften av ett \A som fått utseende av ett ^, kan synas bestickande, om man icke har tillgång till att se reproduktionerna av ristningen. Av dessa framgår emellertid, att vi endast ha att göra med en först till sin övre del rak och sedan svagt buktande linje (se avb. 3 och 4), en dylik kan ej förklaras som ena hälften av ett \Λ Det naturliga är att här med Shetelig och Olsen snarast förmoda en böjd /-runa: Nedre rungruppens tre sista tecken ()

J äro utförda med osäkrare hand än de tre första i samma rad. Troligen har den egentlige runristaren fått avbryta sitt arbete och lämnat detta åt en mindre säker hand eller också har han tvungits att med stor skyndsamhet slutföra inskriptionen. Härtill kommer, att den tolkning, Krause ger, saknar varje språkligt påtaglig mening: »Jag A. (underförstått: gjorde) båda (underförstått: ristningarna — vilka för övrigt äro en hel mängd)» är en allt annat än övertygande tolkning.

1 »Dass das Hakenkreuz in den jiin ger en Perioden sehr häufig und vielleicht sogar iiberwiegend ein Sonnensymbol ist, ist zweifellos richtig», säger68 K. Human. Vetenskapssamf;s i Lund Årsberättelse 1929—30

delse. Jag har i tidigare undersökningar (RT, s. 77 ff., UR, s. 24 ff., jfr även studie I ovan, § 10) visat, att talet 12 i nordisk liksom i främre asiatisk mystik förbundits med jorden och dess krafter. Står 15-talet i relation till ristningens solkors, ligger antagandet av ett avsiktligt samband mellan 12-talet i gematrien och de på ristningen rikligt förekommande kultbåtarna helt nära. I Norden ha långt före vår tideräkning dylika använts vid åkerbruksmagi. Detta framgår av talrika hällristningar 1. Syftet med Kårstadsristningen kan knappast ha varit något annat, än att med bild- och bokstavsmagi i förening frambesvärja tjänlig väderlek. Därför ha makter, som råda för äringen, myllans och ljusets gudomligheter, anropats. Alla tal, som ingå i runornas gematri tyda på detta: främst 12 och 15, därtill även 5, 23 och 13. Talen 5 och 23 tillhöra respektive fackel- och dagrunan. En ljussymbol var ursprungligen även m^^-runan, det 13:e utharktecknet. Det har ytterst sitt tal och sin betydelse från den mithraistiske

Wilke, Mannas, XV, 1923, s. 131, i en studie med anledning av 6 arbeten om hakkorsets ursprung och betydelse. Hakkorset går som bekant äldst tillbaka på en cirkelformig ring, avdelad av tvenne, i räta vinklar varandra skärande tvärlinjer. Sannolikt har denna figur varit en offersymbol, vilken då den oftast använts med relation till sol- och mångudomligheterna övergått till ett på endera syftande tecken. Enligt Wilke låter hakkorset tidigare påvisa sig som mån- än som solsymbol. I Mesopotamien är emellertid dess prototyp sedan urgammal tid påträffad såsom solsymbol, jfr Jeremias, Hand-bnch der alto r lent alts chen Geisteskultur, 1929, s. 169 och 195. Då mithrais-mens astrologiska symboler äro hämtade från babylonierna, ha vi all anledning att i ett hakkors, anbragt invid en äldre magisk runinskrift, se en solsymbol, helst detta tecken, som jag ovan i texten påpekat, består av 15 linjer, alltså i sig innehåller mithraismens och runmagiens åt solen helgade tal (jfr UR, s. 31 f.). Hakkors av denna komplicerade typ, dock bestående av ett jämnt antal linjer, ha påträffats såsom ornament i Mindre Asien (hos hetiterna) och i Egypten (jfr Lechler, Vom Hakenkreus, 1921, avb. 279 och 174, 175; avb. 215 visar ett i England påträffat, troligen mithraistiskt altare med hakkors av enklare typ: blott 8 linjer, avb. 267 visar ett i Norge funnet tygfragment från den romerska kejsartidens senare period med i mönstret invävda komplicerade hakkors). Med hänsyn till studie IV är det av intresse att påpeka, att ett hakkorsornament av denna typ anträffats såsom väggdekoration i ett hellenistiskt hus vid Mithridatesberget i Kertj på Krim (avb. 100 hos Ebert, Sildrussland im Altertnm, 1921).

1 Jfr Almgren, Hällristningar och kultbruk, 1926—27.himmelsguden, av germanerna identifierad med Ull (jfr RT, s. 83 ff., UR. s. 27 f.). Denna runristning låter sålunda i detalj tolka sig i överensstämmelse med min uppfattning av de gamle runmagikernas teknik såsom väsentligen bestående i talvärderäkning (gematri). Om innebörden av tecknens antal skall jag i det följande orda (jfr § 24).

Enligt Olsen och Shetelig skulle ytterligare en inskriftsrad förefinnas på stenen. Vad som uppfattats såsom en sådan består emellertid blott av tre otydliga, svagt inhuggna raka vertikala streck, av vilka de två första från höger räknat måhända förbundits genom en horisontal linje. Dessa streck kunna sålunda mycket väl vara märken efter ett uppgivet försök att på denna plats anbringa ett hakkors. Även om dessa streck skulle vara svagt inristade runstavar, ha de icke behövt spela någon roll vid den magiska besvärjelseceremonien, då endast det, som skulle framträda, imålats med kraftig färg (jfr härom nedan § 24).

22. Mot den ovan lämnade gematriska förklaringen kan man icke såsom en besvärande omständighet anföra, att de båda runraderna icke utförts av en och samma hand. Även om så vore förhållandet, kan ju den senare runristaren ha handlat i samförstånd med den, som begynt runinskriptionen. Att de båda runraderna skulle

tillhöra olika tidsskeden, finnes ingen anledning att antaga. För övrigt hyser jag på mer än en punkt betänkligheter mot de skäl, som av Magnus Olsen an-dragits såsom tydande på olika stadier i ristningens tillkomst. Denne forskares huvudargument är, att den kortare (d. v. s. den nedre) inskriftsraden står rakt nedanför hakkorset och därför bör betraktas såsom den primära rungruppen, medan den längre (ovan befintliga) runraden måste vara sekundär, enär den synes anbragt utan hänsyn till en harmonisk relation till ristningens centrala figur (hakkorset). Mig förefaller tvärtom den motsatta gången i ristningstillblivelsen vara av förhållandena betingad och fullt naturlig, om man beaktar den magiska runristningskonstens teknik. Först har givetvis den centrala figuren, det stora av 15 linjer bestående hakkorset, inristats. Därefter har man börjat inhacka konturerna till en båt (mr 6 på bilden, jfr avb. 3 härstädes). Den som utfört detta arbete har

sannolikt efter någon tid av runmästaren fått tillsägelse, att i stället utföra en båtfigur längre ned, enär plats behövdes för en runinskription, som skulle anbringas i omedelbar närhet av hakkorset. Denna placering har helt visst bestämts av ett magiskt skäl. Se vi närmare på bilden, lägga vi märke till, att just runorna |~~| (e) och j^ (α, tecknet vänt) komma i beröring med hakkorsets tvenne nedåtgående armar. Dessa båda runor, αss-runan och häst-runan (Odens tecken), måste i nordisk runmagi ha spelat en framskjuten roll. Det torde av allt att döma icke vara en slump, att just dessa tvenne runor särskilt framhävts. Dessa båda tecken uppträda nämligen förenade även på andra runminnesmärken av magisk karaktär. Vid sidan av tvenne i varandra inflätade korsfigurer (ett hakkors och ett kors med en cirkelrund skiva kring mittpunkten) äro på Lekkendebrakteaten dessa runor anbragta såsom ett par: <?-runan till höger om α-runan (tecknen vända). Samma runkombination, till såväl form som ställning identisk med den nämnda brakteatinskriptionen, befinner sig på en vid Utgård i Stod i Norge funnen mindre sten med phalloid formning. Vi ha därför all anledning att hos denna korta runformel vänta en sexuell innebörd, troligen förbunden med fruktbarhetsmagi. Talvärdet av kombinationen £=18 och α = 3 är 21. Detta tal tillkommer enligt utharkraden Ing-rmmn /\. Ing tillhör utan tvivel de för åkerbruk och fruktbarhet betydelsefulla gudarna. Jag har redan i det föregående (jfr § 3 och § 17) påpekat den phalliska betydelsen hos denna gudomlighet (en som gud dyrkad stamheros). Att fruktbarhetsgudomligheten Ings tal bildas av de båda runor, som beröras av det magiska solkorsets kraft-stråle, harmonierar med vad som ovan påvisats i fråga om gematriens innebörd hos denna ristning, där allt låter oss ana ett fall av åkerbruksmagi. Att den övre runraden ej fått en i förhållande till hakkorset symmetrisk placering, är därför intet skäl, som talar för, att den skulle vara sent tillkommen och i motsats till den nedre inskriften sakna relation till hakkorsfiguren. Ur gammal runteknisk synpunkt sett har den sannolikt icke kunnat anbringas på lämpligare plats: här väldet icke fråga om estetisk tilltalande symmetri utan om framhävande och förenande av det, som ägde särskild magisk

betydelse. Allt talar i detta fall för målmedveten avsiktlighet. Enligt min mening är därför den övre runraden den primära och den magiskt betydelsefullare av de tvenne rungrupperna. Jag anser det dessutom ingalunda för uteslutet, att de två raderna utförts av samma hand, i varje fall kan övre runraden och första hälften av den nedre ha inhuggits av samma run-mästare. Magnus Olsen lägger stor vikt vid, att den övre rungruppens Æ-runor ha en något annan typ än α-runan i den

Avb. 4. Kalkering av Kårstadsristningens runor. Efter Olsen och Shetelig.

nedre (jfr avb. 4). Detta förhållande gäller emellertid egentligen endast beträffande de två sista α-runorna i den övre gruppen, jämförda med den nedre gruppens motsvarande tecken. Övre gruppens första α-runa, radens tredje tecken från höger, vilket står närmast den undre radens α-runa, har faktiskt en åtskilligt större likhet med den sistnämnda (radens andra tecken från höger). Denna runa (a i baη[i\R) har visserligen en något längre och stadigare formad huvudstav, men denna omständighet kan förklaras därigenom, att de tre första runorna i den nedre gruppen befinna sig på en plats, där ingen bildristning stöter nära intill och därför gott utrymme funnits för en elegant och säker inhuggning av tecken i ett något större

format. De tre följande runorna, som komma i oroande närhet av en högt uppskjutande båtstäv, visa däremot

osäkra och mindre harmoniska linjer. Detta gäller särskilt runorna n:r 2 och n:r 3 från slutet. Här kan möjligen en annan person ha varit verksam, men fullt säkert synes det mig icke. Den om bristande stadighet hos den ristande handen vittnande formen hos de båda runtecknen kan bero därpå, att denna del av arbetet (inskriftens avslutning) utförts i brådska eller vid mindre god belysning (jfr s. 66, n. 2).

23. Jag övergår nu till inskriftens tolkning. Magnus Olsen uppfattar runristningens övre grupp såsom bestående av orden ek 'jag' och aljamark(ı)R, ett ord, vari han snarast är böjd att se ett personnamn med ursprunglig betydelse 'främling' (= 'man från andra marker'). Den nedre rungruppen baij(ı)R tolkas såsom återgivande folkslagsnamnet böjer 'man från Böhmen'. Rörande detta ord framställes längre fram (s. 61) en förmodan, att det av ristaren brukats i betydelsen 'runma-gikern'. Antagandet, att baij(ı)R skulle reflektera ett folkslagsnamn, finner jag av flera skäl föga sannolikt. För att kunna framställa denna hypotes, måste Magnus Olson datera inskriften till tiden omkring år 200 e. Kr. Den arkeologiske fackmannen (Shetelig) säger emellertid om ristningens båttyper: »i perioden ikke långt förut for Nydamfunnet kan vi tenke oss fartøier som vilde svåre til dem på Kårstad-ristningen» (s. 37). Härtill kommer, att intet i runformerna tvingar oss att räkna med en tid, hela två sekel före år 400 e. Kr. Runologiska skäl tala blott för, att »Kårstad-innskriftene ikke kan være meget yngre enn ca. 400» (M. Olsen, s. 36). Då Nydamsbåtarna av arkeologien hänföras till en tidpunkt, som ligger ett gott stycke in på 300-talet 1, måste man fråga sig, varför Kårstadsristningen nödvändigtvis skall dateras till tiden omkring 200. Jag kan ej finna annat, än att det skett ut från hypotesen, att baijiR skall betyda 'böjer'. Sätta vi tiden (som rimligast är) till något år inom perioden 325—375 e. Kr.,

1 Jfr Karsten, Die Germanen, 1928, s. 160. Nydams- och Kragehulfynden sättas av Montelius och Salin till tiden senast 375 och 400. Shetelig, Kärsta d-ristningen, 1929, s. 36, hänför Nydamsbåtarna till 300-talet utan angivande av närmare bestämd tid inom århundradet.kunna vi emellertid icke räkna med de germanska markomannerna såsom härskande i Böhmen. Att dessa för övrigt själva skulle ha kallat sig 'böjer' efter landets äldre undanträngda keltiska innebyggare, är även allt annat än troligt. Härtill kommer slutligen, att (såsom jag i studie IV skall visa) runformen < =k icke torde ha tillhört runskriftens primära period. Det är därför tydligt, att kan ordet baij(i)R förklaras såsom ett germanskt arvord med en betydelse, som väl passar till ristningens av annat bestämbara innebörd, måste en dylik tydning obetingat föredragas. Nu finnes det en indoeuropeisk verbal basis *bhä : *bha med grundbetydelsen 'tala, förkunna'. Reflexer härav föreligga i gr. φημι (dör. φαμι) 'jag säger', lat. fart 'säga', fäma 'tal, rykte', fisl. bon (ben) 'bön' etc. Med kort vokal och n-avledning uppträder samma rotelement i find. bhánati fsäger' och fht. ban 'påbud, förbud' etc. Jag är därför böjd att i runinskriftens baij(ı)R se ett maskulint substantiv med betydelsen 'talare', i detta speciella fall liktydigt med 'kulttalare' = fisl. þulR (i-stam) 1. Med hänsyn till /-avledningen hänvisar jag till det nära betydelsebesläktade (ryskt och serbiskt) kyrkslav. bajati 'berätta, omtala, (även) bota', bg. báj\ bájuvam 'jag trollar, förtrollar' och 'helar genom trolldom', serb. bajati 'trolla, förtrolla' etc. Jag översätter därför de båda enligt min mening intimt sammanhörande raderna (lästa uppifrån nedåt): 'Jag AljamarkiR (eg. »främling») (se. är) magikern (eg. »kulttalaren»)'. Inskriften framhäver tydligtvis liksom så många andra äldre runristningar av religiös karaktär namnet (eller ett mystiskt noanamn) på ristaren och kungör, att den magiska kraften utgår från denne, jfr Järsbergsristningens inskrift, varom ovan talats (s. 47), och runristningen i Nordhuglen: ek gudija ungandtR etc.2

1 Att ordet helt dött ut i språket, är ej underligare, än att i senare östnordiska intet ord finnes, som motsvarar fisl. þulii. Om betydelsen av ett uttryck starkt specialiserats, är det givet, att ett dylikt gått under, då man ej längre hade någon användning för vad som kvarstod hos dess betydelse.

2 Jfr Feist, The Journal of English and Germanic Philology, XXI, 1922, s. 601; grundtypen för denna formel är det babyloniska: »Der Beschwörer, der Oberpriester bin ich» etc. (jfr Lehmann, Textbuch sur Religionsgeschichte, 1912, s. 129).

24. Som jag redan nämnt, torde i denna inskrift även runtecknens antal vara av betydelse i magiskt hänseende. De båda inskriftsraderna korrespondera i fråga om antalet av däri ingående tecken: den övre gruppen består av 6 + 6, den undre av 6 runor. Detta synes harmoniera med antalet av fullt utförda kultfartyg. Medräkna vi icke den

endast svagt (troligen provisoriskt) inhuggna båtkonturen strax under den övre rungruppen — en outförd skiss, som sannolikt vid den rituella operationen icke ifyllts med färg —, torde vi med Magnus Olsen (s. 48) ha att på Kårstadshällen se »tre par skiber», alltså sex fartyg1. Med fog framhåller den norske runologen, att dessa på kälkar satta kultskepp böra antagas ha stått i samband med Njord-kulten. Fruktbarhetsguden Njord, vars boning i Eddan kallas Noatun ((skeppstunef), har under den äldre hednatiden varit ivrigt dyrkad längs Norges kust. Att skeppet varit Njords symbol, är ett antagande, som gränsar till visshet. Ej blott Eddadiktens namn på hans boning talar härför 2. I mina tidigare undersökningar har jag framställt teorien, att g-runan i utharken, vars talvärde måste ansättas såsom 6, varit Njords tecken (jfr ovan § 19). Det torde dessutom icke vara en tillfällighet, att Njordrunans tal även ingår i jordrunans (12 = 2 X 6). Det visar sig även, att Njords tal ingår i inskriftens gematriska helhetstal 180 (6 X 30).

Att i detta fall runornas samlade talvärde kan upplösas på flera sätt (180 även — 18 X 10 etc), är en omständighet, som ingalunda kan anföras mot min runtolkningshypotes. Ett tal, som i sig dolde flera gudamakters heliga talsymboler, bör tvärtom ha betraktats såsom mer än vanligt trolldomskraftigt. Man får ej förglömma, att i vissa fall hela runraden använts i magisk funktion. Dessutom har det givetvis förhållit sig så, att vid bokstavsmagi skrivtecknens roll varit att »perpetuera» en på visst sätt i frammumlade ord uttryckt besvärjelse. Den genom till vår tid bevarade instruktionsgivande trolldomsböcker till sin teknik av oss ganska väl kända senantika bok-

1 Att med bestämdhet yttra sig härom är dock icke möjligt för den, som saknat tillfälle att undersöka själva hällen.

2 Jfr Agrell, Vetenskapssocieteten i Lund: Årsbok 1929, s. 18 f.stavsmagien ger oss här en nog så tydlig fingervisning. Såsom ett gott exempel kunna tjäna de av mig i en tidigare studie * behandlade egyptisk-hellenistiska trolldomspapyrerna. I dessa beskrives noga, hur först en besvärjelse skall framsägas och hur sedan en magisk figur jämte vissa bokstäver (ibland blott det senare) skall tecknas. Att runmagien förfarit på ett därmed i stort sett överensstämmande sätt, framgår bl. a. av det germanska trolldomstecknets namn: runa hör som bekant etymologiskt samman med fht. runén, ags. rúnian Viska' (jfr fisl. ryna rtala förtroligt').

I detta konkreta fall har tvivelsutan en rituell kulthand-ling ägt rum, utförd av en magiker (bai/iR = fisLþulr2). Sannolikt ha vi att tänka oss denne såsom uppträdande inför den församlade bygdebefolkningen eller vissa utvalda representanter för denna. Vid besvärjelsen bör magikern ha åkallat samtliga med runtalen och kultteckningarna förbundna makter: eldsljuset och dagsljuset (5 och 23 bland runtalen), solen (15), Njord, jordgudinnan och Ing (6, 12 och 21) samt därtill runguden Oden (18) och den för växtligheten i norden så farliga kölden (10).

Att runtecknen i gammal tid ingalunda ansågos ensamma för sig ge fullgod trolldomsmakt, synes framgå av Havamal, str. 144:

Veitstu, hvé rista skal? veitstu, hvé rada skal? veitstu, hvé fä skal? veitstu, hvé freista skal? veitstu, hvé biðia skal? veitstu, hvé blöta skal? veitstu, hvé senäa skal? veitstu, hvé sóa skal?

Strofen låter oss förmoda, att runmagien varit förbunden med en hel rad uv handlingar. Det har bl. a. gällt att bedja och att blota. Böner till makterna ha frammumlats, och vid offret till gudarna torde blod ha utgjutits, varmed man haft att bestryka runtecknen, såvida man icke använt annat sätt att färga (fä). Ordet freista = 'pröva' förstås naturligast,

1 Jfr Agrell, Eranos, XXVI, 1928, s. 1 ff.

2 Jfr Havamal, str. 142: rnigk stora stafi, j mig k stinna stafi, \ erfáði fimbulþulr.

om vi fatta det såsom i första hand liktydigt med 'kontrollera talvärdena'. Vi veta ju av flera källor, att runkonsten, rätt utövad, var en svår konst, förbehållen några få kunnige. Säkerligen har den bestått i åtskilligt annat än att räkna till 16 eller 24. Härtill kommer, att den icke uteslutande varit en matematisk operation. Liksom

all magi har den varit ett konglomerat av olikartade traditionsärvda föreskrifter. Härpå tyda de paralleller, vi känna inom semitisk och senantik bokstavsmagi l.

IV. Runorna på Weserfynden.

25. Nyåret 1930 har ett arbete utkommit, vari utförligt i anslutning till goda reproduktioner redogöres för de fynd av runristade föremål, som åren 1927—1928 påträffats efter muddringsarbeten i floden Weser, nära dess mynning 2. Ett flertal fotografier av varje föremål, tagna från olika sidor (såväl med som utan färgning av runtecknen), möjliggör även för den, som icke besiktigat originalen, att bilda sig en bestämd mening om inskriptionernas och de med dem förbundna (eller i ett fall ensamt förekommande) bildristningarnas innebörd. Däremot kan naturligtvis endast den, som är fullständigt förtrogen med de lokala förhållandena och fyndomständigheterna, allsidigt taga ståndpunkt till frågan om det nya materialets äkthet. För min del har jag emellertid icke funnit något, som tyder på, att här en mystifikation a la Glozel skulle kunna vara att befara. Den aktade naturvetenskapsman och

1 Jfr min artikel »Bokstavsmystik» i Svensk uppslagsbok, IV, 1930, sp. 431 (en ytterst sammanträngd översikt, avsedd för allmän orientering i frågan.)

2 v. Buttel-Reepen, Funde von Rutten mit bildlichen Darstellungen und Funde aus älteren vorgeschichtlichen Kulturen, Oldenburg i. O., 1930. Förkortning för detta arbete i det följande FvR. Föremålen ha påträffats i trakten av Elsfleth och B rake. Från nämnda arbete ha de här meddelade reproduktionerna hämtats. Den intresserade hänvisas dock för noggrannare kännedom till det tyska verket, enar varje runristat föremål i detta återgivits i hela serier av bilder.museidirektör, som mottagit fynden av personer på platsen, går med stor bestämdhet i god för, att både föremål och ristningar tillkommit i en tidsperiod, som måste ligga synnerligen avlägsen från vår egen. Även rent grafiska omständigheter tala härför1. Jag håller det dock för möjligt, att en eller annan hyperkritisk forskare kan komma att ställa sig tveksam med hänsyn till dessa inskriptioners ursprung på grund därav, att den filolog, som fått sig runminnesmärkenas tolkning anförtrodd, professor Emil Schnippel, icke lyckats lämna någon evident tydning av det hela utan endast uppfattat enstaka ord fullt riktigt. BI. a. har den tyske runologen icke märkt, att en av raderna i den utförligaste inskriften är att läsa från höger till vänster, utan även här sökt bokstavera från vänster till höger. Därigenom har han kommit till en läsart, som dels ger ett fullkomligt obegripligt ord, dels ett visserligen i och för sig meningsägande, ehuru egendomligt stavat ord, som emellertid icke på något vis kan bringas i ett fattbart sammanhang med sin omgivning. Professor Schnippel erkänner själv (FvR, s. 108), att han anser, att denna inskrift, den största och intressantaste bland de funna, tills vidare »nur mit Vorbehalt und vermutungsweise» låter sig till sin mening bestämma.

26. Den viktigaste, enär på runtecken rikaste inskriften, funnen 1927 vid Brake, består av trenne runrader, inristade på ett dolkskaft av djurben (radius av häst). Det ristade föremålet återgives här såsom avb. 5 a och 5 b (baksidan såsom avb. 8). Inskriften läses av Schnippel (FvR, s. 108):

(rad 1) lat am j hart

(rad 2) cunni / ye

(rad 3) hagal

Första raden översättes av Schnippel: »ich lasse (los) das Kriegsvolk». I andra raden ser han i vad som transkriberats cunni, där en c-liknande runa (</) bestämmes såsom en förmodad variant av k-runan (<,Y) av hittills aldrig påträffad form, ett gammalsaxiskt ord för »Geschlecht, Verwandtschaft, Art, Sippe, Stamm u. ä». Ordet efter skiljemärket, som be-

1 Jfr uttalanden av v. Buttel-Reepen, FvR, s. 88 ff. (särskilt s. 92).

står av en Y-liknande runa och en e-runa (f^) och provisoriskt transkriberats ye, står för Schnippel som en fullkomligt gåtfull — fonetiskt och semasiologiskt obestämbar — teckenkombination. I tredje raden läser han

hagal och tolkar detta — enligt min mening med ytterst svag motivering — såsom betydande 'fördärv' (»Unheil, Verderben»).

Avb. 5 a. Efter v. Buttel-Reepen.

Vid första blick på den fotografiska reproduktionen av det runristade föremålet, lade jag märke till, att vad som Schnippel transkriberat såsom ye i själva verket, blott det läses från höger, ger det i så många äldre magiska runinskrifter förekommande ordet p^γ = |vj/Js = |s'j< = ek 'jag'. Den

Avb. 5 b. Efter v. Buttel-Reepen.

Y-liknande runan måste i så fall uppfattas såsom tecken för k (jfr k-runans typ på Varnum-, Førde- och Fonnås-inskrifterna med »klykan» uppåtvänd). I den runföljd, som av Schnippel transkriberats cunni, äro faktiskt endast första och fjärde tecknet från höger (vokaltecknen) utan vidare identifierbara med av oss hittills kända runor: de måste uppfattas såsom resp. enIII., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 79

i- och en u-runa. De tecken däremot, som Schnippel transkriberat med dubbelskrivet n och med c (= k), kunna med betydligt större fog tolkas såsom tecken avseende helt andra ljudvärden. De båda X-liknande tecknen, vari Schnippel vill se tvenne n-runor (j^) med utdraget tvärstreck, låta betydligt naturligare uppfatta sig såsom tvenne g-runor, vilkas ena stav blivit en smula svagt lutad. Av åtskilliga reproduktioner att döma synes detsamma vara fallet med k-runan på den stora (nu skadade och till Ryssland förda) guldringen från Pietroassa. Alldeles lodrät står för övrigt ena staven hos g-runan på Myklebostadsstenen i Norge *. Tecknet, vilket liknar en förstorad k-runa av den t. ex. på Guldhornsristningen förekommande typen, kan icke vara en beteckning för k-ljudet, om runan V i rungruppen YM, tolkad såsom ett från höger läsligt ek, fungerar som tecken för detta ljud. Däremot kan det helt otvunget uppfattas som ett från grekiskt sigma, genom förenkling av formen ^ eller direkt från varianten C 2 — på senantika metalltavlor3 t. o. m. ristad < —, övertaget tecken för 5-ljudet. En omständighet av vikt, som redan nu bör beaktas är, att i inskriften n:r 2 samma tecken, här stående i inljud, låter förklara sig som en beteckning för 5-ljudet (härom nedan i § 27). Tillämpa vi dessa grafiska tolkningsprinciper, ha vi att läsa inskriften på följande vis:

rad 1: latam)(hart » 2: ek)(iggus » 3: hagal

Med)(återger jag de nedom runorden räckande streck, som bilda skiljemärken 4. Ett sådant streck har formen av en

1 Jfr fig 16—18 (s. 58—59) och plansch VI (fotografi av Myklebostadsstenen) i Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, III, 1929.

2 Denna typ (växlande med ^) är mycket vanlig i senantika inskriptioner påträffade inom det gamla Pontiska rikets gränser, jfr Studia Pon-tica, III, 1910 (där reproduktionerna visa massor av belägg).

3 Jfr t. ex. Wúnsch, Sethianische Verfluchungstafeln ans Rom, 1898, s. 53. Om grekiska alfabetet såsom tänkbart primärt mönster för runrads-bildåren skall jag yttra mig i det följande (jfr § 32 ff.).

4 Även i inskrifterna n:r 2 och n:r 3 består skiljemärket av tvenne linjer, här ställda över varandra. Även här sträcker sig ordskiljaren någotbågböjd linje, i två fall utan, i tre fall med mjukt vågiga buktningar (det förekommer även som enkelt skiljemärke i en magisk figur mellan tvenne h-runor). I mellersta raden har jag överfört till riktningen vänster-höger vad som inristats högervänster vid βονötροφηδόν-skrivnmg.

Särskild uppmärksamhet påfordrar vid en tolkning av detta än ej säkert bestämda språkprov rad 2. Är ek, såsom jag ovan antytt, att fatta som lia personens pronomen, böra vi i analogi med en hel rad av äldre runinskrifter i iggus förmoda ett namn. Frånsett, att sibilanten tecknats med 5, är fonemet helt överensstämmande med den grundform, som ansatts för guda- och runnamnet Ing: *Iŋgug. Ljudkomplexen %g har återgivits på grekiskt vis (alldeles som i Wulfilas ortografi) med tvenne g-tecken (jfr γγ i grekiskan). Såsom jag längre fram utförligare skall motivera, hindrar intet, att dessa runinskrifter, vilka tillhöra ett vattenfynd, kunna vara av gotiskt ursprung. Härför tala till en början förekomsten av ett tonlöst 5 i en substantivändelse och skrivningen gg för %g, vilken

tyder på grekiskt, ej latinskt mönster för skriften. Vad ek beträffar, kan ju e i st. f. i synas ange en annan germansk språkgren. Intet hindrar emellertid, att ljudövergången e > got. i kan ha varit av ganska sent datum (den kan ju ha inträtt århundradet före Wulfila) eller att gotiskan ägt vissa dialektala skiljaktigheter 1. Vi behöva ej nödvändigtvis ha att göra med Svartahavsgoter, närmast till hands ligger ju att tänka på Östersjögoter. Den del av goterna, som kallades gepider, anlände som bekant några århundraden senare från hemlandet, vilket av allt att döma varit Skandinavien, och de dröjde längre kvar (c:a ett århundrade) vid Weichselmyn-ningen än goternas stora huvudmassa 2. Mot en tolkning av iggus = fygus såsom en västgermansk form talar dessutom den omständigheten, att sannolikt redan något före vår tideräk-

över och betydligt under runtecknens nivå (särskilt i förhållande till den föregående rungruppen).

1 I den gotiska bibeln finnas för övrigt sporadiska fall med e i st. f. i i en del ord (jfr Streitberg, Gotisches Elementarbuch, 1920, s. 49 (§ 22 D).

2 Jfr Nerman, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, XXXIV: 5, 1924, s. 46 och 59.III., Sigurd Agrell, Rökstenens chiftergåtor 81

nings början nominativens sibilant varit förlorad i germanspråken i Tyskland. Att döma av de västgermanska namnformerna i latinsk klassisk litteratur synes så vara fallet *.

Är emellertid rad 2 gotisk till sin språkform, kan detta ej förenas med Schnippels förklaring av latam i rad 1 såsom betydande 'jag lämnar': långt é övergår icke i östgermanskan till ä (got. letan 'låta' etc). Men i detta fall äro vi ingalunda bundna vid att just räkna med ett verb, betydande flåta, lämna', och minst av allt att anta en l:a person singularis latam fjag lämnar'. I västgermanskan finnas visserligen några verbformer med -m i första singularis, men de förekomma i helt andra konjugationsklasser 2. Mycket sannolikare är därför, att vi här (liksom i följande inskrift, som enligt min mening visar ordet losom) ha att göra med l:a person pluralis. Vad verbstammen beträffar, erbjuder sig i gotiskan verbet latjan uppehålla, hejda'. Detta verb kan mycket väl ha förekommit utan /-utvidgning. Streitberg läser med Sievers3 i Luk. I, 21 hellre ha lataitedi i st. f. ka latitedi i handskriften, detta med hänsyn till fht. (Tatianövers.) thaz her lazgeta. Rad 1 latam Hari kan därför vara att tolka: 'Vi hejda en här'-vSubjektet bör i detta fall (det är tvivelsutan fråga om en magisk inskrift) vara »de rådande», »de med runorna förbundna gudomliga makterna». Jag översätter därför ordföljden latam häri ek iggus hagal med: 'Vi hejda en här, jag Ingus (hejdar) hagel'. Formellt fogar sig här allt efter gotiskans språkregler (α-stammarna sakna ändelse i ackusativ4). En intressant parallell erbjuder den av mig tidigare (jfr RT, s. 122) behandlade l:a Merseburggaldern, där om de mäktiga idisi säges: »surna heri lemdun» — rsomliga hejdade hären'.

1 Enligt Bremer, Festskrift tillägnad Hugo Pipping, 1924, s. 49, har utljudande s efter vokal bortfallit i västgermanskan »vor öder um 100 v. Chr.».

2 Verb med -ø- och -é- (typerna salböm, habem) och några få enstaviga (jfr Kluge, Urgermanisch, 1913, § 196).

3 Jfr Streitberg, Die Gotische Bibel, I, 1919, s. 486. Även om ett j (i) stått efter t, kan detta av runristaren såsom mindre väsentligt ha utelämnats (jfr på Strøminskriften väte = vatie, på Lindholmsamuletten hateka = haiteka, härom RT, s. 190).

4 Rörande denna forms uppkomst jfr Agrell, Zur Geschichte des indo-germanischen Neutrums, 1926, s. 56 ff.Hur ha vi nu att närmare förstå innehållet i denna inskrift? Föremålet, ett dolkskaft, har burits av en krigare. Runinskriptionen bör därför tydligtvis ha tillkommit för att skaffa makternas skydd i strid. Med detta stämmer ju helt naturligt innebörden i rad 1. Utan vidare förstå vi emellertid icke, vad som åsyftas i rad 2 och 3. Från fornnordiska sagor ha vi att erinra oss, hur ofta ett genom magi eller blodigt gudaoffer frambesvuret hageloväder avgjort kampens utgång. Läs t. ex. skildringen av slaget i Hjörungavåg Jomsvikingarnas saga, hur Håkan Jarl, som offrat sin sjuåriga son åt Torgerd Hölgabrud, vann seger emot vikingarna genom att de som gudomligheter dyrkade systrarna Torgerd och Irpa, åtföljda av ursinniga hagelbyar, ingrepo i sjöslaget. Om några

Avb. 6. Efter v. Buttel-Reepen.

gudamakter särskilt varit ägnade att motverka hagel och vad som hotar grödan, bör det ha varit vanagudarna, bland dem frukbarhetsguden Ing. Möjligen har han även varit runristarens specielle hjälp- och stamgud. Meningen med den språkligt hopträngda inskriptionen kan sålunda anges såsom: Vi (= de rådande) hejda en här, därvid tar jag, Ingus, på min lott att hindra hagel. I det följande (jfr nedan § 29) skola vi undersöka runradernas gematri. Det skall därvid visa sig, att Ings tal (21) ingår i talvärdesumman av rad 2, där Ing-namnet står, och att rad 1 och rad 3, den senare bestående av ordet hagal, innehålla hagel-runans tal (8). Slutligen bilda samtliga runor på dolkskaftet (en fjärde rungrupp finnes inom en magisk figur) en talvärdesumma, vari talet 16, seger-runans tal, ingår.

27. Det andra år 1927 vid Hammelwarden (nära Bra-ke) funna föremålet med runinskrift är ävenledes ett dolkskaftav djurben (tibia av nötkreatur). Runtecknen (jfr avb. 6) bilda blott en rad, vilken av Schnippel läses:

locom I ker

Det första ordet tolkas av den tyske runologen såsom 'jag spejar' eller 'jag lockar'. Schnippel förmodar här antingen ett fornsaxiskt verb, motsvarande ags. locjan (eng. look), eller ett verb Hokön, motsvarande fisl. lokka. Det andra ordet anser han antingen vara liktydigt med det i gotiskan, angelsaxiskan etc. belagda adverbet Mr 'här' eller också — vilket han tycker lämna bättre mening — vara ett substantiv, motsvarande ett forngermanskt *heru 'svärd' med apokope av det utljudande u. Varken fonetiskt eller semasiologiskt kunna dessa tolkningsförslag anses vara tillfredsställande. Såväl 'jag lockar (skådar) härstädes' som 'jag skådar svärdet' äro tydningar, som icke skänka någon påtaglig mening. Genom att i den ^-liknande runan se ett Å-tecken torde även denna gång den tyske lärde ha kommit på villospår. Läses däremot i överensstämmelse med min dechiffrering av den förra inskriften den oliknande runan som ett s-tecken, erbjuder sig en lösning, som låter inskriptionen få en fullt begriplig innebörd.

I ordet losom ser jag en presensform i l:a person pluralis (liksom latam i föregående inskrift). Jag sammanställer detta tydligtvis denominativa ö-verb med det gotiska adjektivet lasiws 'svag', fisl. las-meyrr, lasenn 'svag, bräcklig' etc, lat. sub-les-lus 'svag', fbulg. losb 'mager' o. s. v. Avljudsför-hållandet mellan kortvokalen i den germanska adjektivstammen Hasi-, *lasia- och långvokalen i det därtill hörande feminina abstrakta substantivet *lösö är detsamma som t. ex. vokalväxlingen i got. hatts adv. 'bättre' och hota f. 'fördel, nytta' (urgerm. *hötö mot *bat- i adjektiv och adjektivhärledningar). Av ett feminint substantiv *lδsö 'kraftlöshet, maktlöshet' har ett kausativt ö-verb bildats. Som bekant äro dessa verb huvudsakligen denominativa, jfr t. ex. i gotiskan snnjön 'rättfärdiga', härlett av sunja (fem. ö-stam) 'sanning', och dylika fall. Jag läser därför denna inskrift såsom:

losom ' her

(Skiljemärket består i detta fall av tvenne ovan varandra stående linjer, vilka räcka över och nedom runraden.)84

Orden tolkar jag såsom betydande: 'Vi (= de rådande) bringa maktlöshet här(städes)'. Vare sig vi ha framför oss en nordgotisk eller annan germansk dialekt, måste adverbet her i äldre tid uppträda med £-vokal i stammen, enär i detta fall urgermanskt é2 (< idg. et) föreligger. Att alternativt räkna med en reflex av urgerm. *hern 'svärd' skulle visserligen även kunna ge god mening. Då emellertid intet som helst spår

Avb. 7 a. Efter v. Buttel-Reepen.

finnes av en bortskavd runstav efter r-tecknet och det utlju-dande u i de germanska språken faller rätt sent (gotiskan har t. ex. ännu på Wulfilas tid faihu etc), kan jag icke se någon anledning att här förmoda ett substantiv i stället för ett lokalt adverb, som ju ger god mening i sammanhang med det föregående ordet och med hänsyn till det runristade föremå-

Avb. 7 b. Efter v. Buttel-Reepen.

let. Såsom nedan (§ 29) skall visas genom en gematrisk undersökning, äro runor, som magiskt syfta på död och envig inristade på detta dolkskaft. Det gematriska står sålunda i överensstämmelse såväl med föremålets natur

som med den tolkning, jag givit de inristade orden.

28. Det tredje — i mitten av februari 1928 i samma trakt, Hammelwarden, funna — runristade benföremålet är ett avbrutet benskaft till ett redskap. Översidan är försedd med ett ornament av relativt enkel form. Runorna bestå av tvenne grupper (jfr avb. 7 a och 7 b), bägge stående längs skaftets båda tvärsidor. Schnippel läser dessa runföljder i ordningen:(rad 1) ulu ' häri (skiljemärket insatt av mig)

(rad 2) dede

Att märka är, att första radens första runa är något otydlig. Denna omständighet spelar dock knappast någon roll, då intet talar för, att den med någon grad av större sannolikhet skulle kunna vara ett annat tecken än en //-runa.

I första raden ser den tyske runtydaren ett namn, motsvarande fsax. Wolfhari, fht. Wolfheri) Wolfhere. Ordet dede i andra raden uppfattar han såsom 3:e pers. sing. av preteritum till den germanska verbstammen *<3ö- och identifierar det med det likalydande dede i Heliand, ags. dyde (dial. dede) etc. Inskriftens innebörd skulle sålunda enligt Schnippel vara: (Wolfhari gjorde (se. detta)'. Att rad 2 tolkats riktigt, torde envar vilja medgiva, detsamma kan däremot icke sägas vara fallet med tydningen av rad 1. Då det gäller en inskrift, tillhörande den äldre runperioden, väntar man icke ett skiljemärke mitt i ett namn. En persons eller en guds namn har i bokstavsmagisk skrift otvivelaktigt betraktats såsom en enhet, som man icke borde sönderbryta *. Däremot har ett dylikt tillsammans med pronominet ek vid behov kunnat bilda en enhet, beroende på, att i detta fall de båda orden betecknade detsamma (ek hlewagastiR, ek erilciR etc). Härtill kommer en rent grafisk invändning av ännu allvarligare natur: varför skulle ljudföljden ulf behöva återgivas med ulu, Slutligen har det undgått Schnippel, att om inskriften, som han menar, skulle vara västgermansk, motsäges detta antagande av det faktum, att w- faller före u- endast i nordgermanskan, däremot icke i västgermanskan. Hypotesen, att här ett namn (och därtill ett västgermanskt sådant) skulle föreligga, är av allt att döma orimlig.

Den partiella tolkning, som i detta fall till en början otvunget erbjuder sig, är att i det efter skiljemärket stående häri se ett ord med betydelsen f(krigs)här, manskap'. Redan i inskriften n:r 1 ha vi påträffat ett häri, som på det mest naturliga sätt låter tolka sig såsom ägande denna betydelse. Schnippel har övervägt denna tolkningsmöjlighet men uppgivit

1 De fall, då i runinskrifter skiljemärke påträffas i ett sammansatt personnamn, äro rätt sena samt förekomma i texter, som otvivelaktigt äro av icke magisk natur.

tanken — enär hart »als selbständiges Wort hier keinen Sinn ergibt». Den saken är emellertid beroende på, om det föregående ulu är ett ord med egen betydelse eller en i detta fall till betydelsen osjälvständig sammansättningsled. Törhända kan man i ulu igenkänna ett i sammanhanget passande ord, ägande frändskap med välkänt indoeuropeiskt språkmaterial? Jag kan icke finna annat, än att så kan vara fallet. Ordet kan höra samman med lat. ululäre 'tjuta', lit. ulóti 'ropa hallå', fisk yla 'tjuta', sv. yla o. s. v. Formellt har det sin närmaste motsvarighet i find. ul-ul-uh 'ululabilis, ululatus'. Här följer efter ul ett u. De nämnda indoeuropeiska orden äro av en otvetydig onomatopoetisk karaktär. Det ligger därför mycket nära till hands att i runinskriftens ulu se ett jubel-eller stridsrop. Det kan vara ett från urspråket nedärvt fonem med en interjektions funktion, jämförligt med grek. öÅoÅvyη, έλεÅεν, åλaλå och andra lystringsrop av liknande fonetisk typ 1. Att ordets stam i detta fall kan hänföras till en verbrot med betydelsen 'tjuta, ropa', talar ytterligare till förmån för min förklaring 2. Jag tolkar därför

ulu ! hart med fHej, krigsmän!'

Givet är, att intet med bestämdhet kan yttras om interjektionens emotionella innebörd. Sannolikt har dock ulu varit ett uppmuntrande eggelserop i strid eller glädje. Ordet häri bör här stå i vokativ (jfr gotiskans /ø-stamsböjning). Vad dede beträffar, betyder det, som ovan påpekats, otvivelaktigt '(han) har gjort' eller '(han) gjorde'. Möjligen har detta ord hört språkligt samman med det förut tolkade. Då det emellertid bildar en inskription för sig på helt annan sida av föremålet, kan det likaväl vara att förbinda med något annat. Ägaren-

tillverkarens namn kan eventuellt ha varit anbragt på den del av skaftet, som avbrutits 3 tillika med det egentliga instrumentet, eller också är den korta inskriptionen att tolka

1 Jfr Theλnder, Eranos, XV, 1915, s. 99 ff.

2 Jfr Ideforss, De primära interjektionerna i nysvenskan, I, 1928 (jfr sådana fall som verbet tjoa till tjo etc).

3 På så sätt är t. ex. ett namn (visserligen med latinska typer) anbragt på en i Tyskland funnen sked från det 5:e århundradet. Jfr avb. 242 hos Schuchhardt, Vorgeschichte von Deutschland, 1928, s. 286.såsom sammanhörande med ett ideogram. På den strax ovanför befintliga översidan finnes en enkel ornamental figur inristad. Denna kan mycket väl ha haft funktion av bomärke, alltså varit ett ideogram för tillverkarens namn. Föremålet är måhända att uppfatta såsom det avbrutna skaftet till något slags signalinstrument. Skaftet är försett med ett hål och har sannolikt burits fäst vid en snodd.

29. Då dessa vapen- och redskapsinskriptioner kunna ha anbragts i magiskt syfte, är det av stort intresse att beakta rungruppernas gematriska förhållanden. Harmoniera dessa med den tolkning, jag givit, vinner denna i sannolikhet. Att de tvenne först behandlade inskrifterna, som befinna sig på vapen, äro av magisk karaktär, synes mig höjt över varje tvivel. Däremot är det icke utan vidare givet, att λ^ad som ristats på redskapet varit en trolldomsinskrift.

Rad 1 av inskriptionen n:r 3 kan dock eventuellt äga bokstavsmagisk natur. Då den såsom stående ensam på en av föremålets sidor bildar en enhet för sig, är det mycket väl tänkbart, att den anbragts i syfte att låta redskapet tjäna såsom lyckoamulett. En undersökning av rungruppens talvärden synes bestyrka denna förmodan. Då talvärdet av ulu är 22 (1 + 20 + 1), av harz 25 (8 + 3 + 4+10) och av det dubbla skiljemärket (som motsvarar tvenne punkter i nordisk runskrift) 2, är hela runradens talvärde (22 + 2 + 25) = 49. Detta tal kan endast upplösas såsom 7 X 7. Då 7 är den speciella lycko-runans tal (jfr RT, s. 68 f., 159, 192 f. och UR, s. 16 ff.), harmonierar det konstaterade talvärdet med vad som kan förmodas vara denna runristnings syfte. Medräknas även talvärdet av rad 2, som är 82 (dede = 23 + 18 + 23 + 18), fås talvärdesumman 49 + 82 = 131. Då detta är ett primtal, kan möjligen runinskriptionen i sin helhet ha varit menad som ett antide-moniskt skydd. Dock är det, såsom jag ovan framhållit, tänkbart, att ytterligare en rungrupp (ett namn) funnits på redskapet.

Inskriften n:r 2 är anbragt på ett dolkfäste, där även bilden av ett fartyg finnes inristad. Talvärdet av losom \ her är 98 (20 + 22 + 15 + 22 + 19) + 2 (det dubbla skiljemärket) + 30 (8+18 + 4)= 130. Detta tal är=13χi0. Såväl talet 13 som talet 10 torde här vara av magisk betydelse. Talet88 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

10 är isrunans tal. På vapnet stå sålunda döds-runor inristade. I mina tidigare undersökningar har jag sammanfört en hel serie av argument och direkta vittnesbörd för, att talet 10 för runmagien (liksom för orientalisk uppfattning) varit ett skadetal. Isrunans tal gjorde kall, orsakade sjukdom, vanmakt och död (jfr RT, s. 73 f., 136 f., 167, 169, 183 och UR, s. 21 ff. och 55 t). Detta stämmer med ordet losom 'vi (= de rådande) bringa maktlöshet1 och harmonierar med den magiska innebörden hos fartygsfiguren, som jämte inskriften finnes anbragt på vapenfästet. I Medelhavsländernas liksom i Främre Asiens magi är farkosten en känd döds-symbol. Inom germansk mytvärld ha vi att erinra oss den västgermanska gudinnan Nehalennia, vilkens symboler som bekant äro hunden och skeppet. I denna gudinna ha flera forskare sett en dödsgudinna. Det ofta återkommande skeppsmotivet på svenska (särskilt gotländska) runristade gravstenar är av allt att döma en sen reflex av samma dödssymbolism *. Talet 13, som är iwa£-r\ınans och guden Ulls tal (jfr RT, s. 79 ff., och UR, s. 27), bör även ha haft betydelse i strid, särskilt i närkamp. Om Ull säger Snorre: »honom är gott att åkalla i tvekamp» (jfr RT, s. 111).

Inskriften n:r 1 bör med ännu större sannolikhet än de båda övriga vara att betrakta som magisk. Förutom inskriptionen visar i detta fall vapenskaftet såväl en teckning — en med en tjur kämpade man — som ett ornament. I det senare ingår ett solkors. Talvärdet av de med runor inristade orden är (jfr nedan) =191, ett primtal. På fästet finnes emellertid ytterligare en inskrift, som tydligtvis endast kan vara av bokstavsmystisk art.

Inne i den magiska figuren äro tvenne h-runor inristade, skilda åt av ett enkelt skiljemärke 2. Talvärdet av denna kombination är 8 + 1 + 8= 17. Summan av den större och den mindre rungruppen är alltså 191 + 17 = 208.

1 Jfr om dödsskeppet Dölger, Sol sahitis, 1925, s. 286, n. 3; Gúntert, Kalypso, 1919, s. 59, n. 1 och s. 161; Helm, Altgermanische Religionsge-schichte, I, 1913, s. 383 ff. (särskilt s. 388).

2 Mellan h-runorna kan icke, såsom Schnippel, s. 108, tror, en i-runa vara anbragt: liksom i den egentliga inskriften är även här skiljemärket tydligt böjt och det går ävenledes ett stycke nedom runtecknen. I inskriften är i-runan i bägge fälten rak och av samma storlek som övriga bokstäver.Detta tal är = 13 X 16. Alltså åter den i envig hjälpande Ulls tal 13. Men även det senare talet bör ha haft magisk innebörd: 16 är seger-guden Tyrs tal. Såsom jag i föregående undersökningar visat (jfr RT, s. 59 f., UR, s. 32 f.), har runradsbildaren identifierat germanernas stridsgud Tyr med mithraisternas Dens invictus och därför tilldelat t-runan Mithras tal, vilket vi med full visshet veta ha varit 16 (såsom 6 μεölτης firades Mithra särskilt i mitten av månaden på dess 16:e dag). Talet 16 ingår emellertid icke blott i runinskriptionen i dess helhet (208= 13 X 16), talet 16 bildas även av de båda i den magiska figuren stående h-runorna (8 + 8 = 16). Detta för tanken till föreskriften i Sigrdrifomál, str. 6: Sigrúnar þú skalf kunna . . . ok nefna tysvar Ty. Såsom jag ovan (§ 26) framhållit, hänsyftar runtexten på ett krigiskt företag. Det är då fullt naturligt, om runmagikern velat använda sin konst för att åt detsamma betrygga seger. — Denna magiska inskrift torde emellertid vara av ännu mera invecklad gematrisk beskaffenhet. Vi ha all anledning att förmoda, att även varje rad däri är uppbyggd med hänsyn till uppnåendet av ett visst, i detta fall särskilt verksamt magiskt tal. En uträkning av runornas talvärden visar följande: l:a raden bildar talet 88 = 61 (20 + 3+16 + 3+19 = latam) + 2 (dubbelt skiljemärke) + 25 (8 + 3 + 4+ 10 = hart); 2:a raden bildar talet 63 = 23 (18 + 5 = é?*) + 2 (dubbelt skiljemärke) +38(10 + 6 + 6+1 + + \b = iggus)\ 3:e raden ger talet 40 (8 + 3 + 6 + 3 + 20 = hagaJ). I l:a radens talvärde 88, vilket är =11 X 8, är sålunda hagel-runans tal dolt (8, jfr RT, s. 69; UR, s. 18), likaså i 3:e radens talvärde 40 = 5 X 8: märk hagal. I 2:a radens talvärde 63 = 3 X 21 återfinna vi Ing-runans tal 21 (jfr RT, s. 97 f.; UR, s. 40): märk iggus. I den 4:e rungruppen, h + skiljemärke + /z, stå på en gång hagel-runan själv och dess tal på vardera sidan om skiljemärket. Då både Ing-runans och hagel-runans namn finnas inristade i runtexten, vore det höjden av en tillfällighet, om detta icke skulle vara beroende av en runmagikers målmedvetna beräkning, helst totalsumman av samtliga tecken 208 (=88 + 63 + 40+17) innehåller dels Mithras tal 16 (jfr ovan), dels även talet 8 (208 = 26 X 8). Att talvärdet av de trenne utanför den magiska figuren stå-90

ende, en enhet för sig bildande inskriptionsraderna är 191 (88 + 63 + 40), ett primtal, alltså ett antidemoniskt tal, torde även vara en omständighet av betydelse med hänsyn till tron på demoniska makter (troll och häxor) såsom orsak till hagelbyar (jfr s. 103, n. 2).

30. Runinskriften n:r 1 är av särskilt intresse, emedan den tyder på ett nära samband mellan äldre runmagi och den då ännu livskraftiga senantika mithraismen (som i mitten av det 4:e århundradet nådde sin sista maktkulmen i den senantika världen). Förutom det gematriska bruket av Mithras tal visa ytterligare tvenne omständigheter hän mot den från Persien komna mysteriereligionen. Mithra var ju en solgud och hans främsta, ivrigt firade bragd var hans dödande av ur-

Avb. 8. Baksida av runristat dolkskaft (= avb. 5 a och 5 b). Efter v. Buttel-Reepen.

tidstjuren. Såsom redan nämnts, finnes det på detta dolkskaft såväl ett solkors, som en bild av en till livet hotad tjur (jfr avb. 5 a och avb. 8). Det vore i sanning högst egendomligt, om det icke skulle ha något att betyda, att vi på ett och samma tydligtvis magiskt invigda föremål gemensamt återfinna dessa trenne mithraistiska huvudkarakteristiska.

Det stannar emellertid icke vid detta. Tillsammans med de runmärkta föremålen har även kommit i dagen ett benstycke utan runor, visande en figurristning, föreställande en man stående med en dubbelyxa höjd framför en tjur (jfr avb. 9). Tjurdödsmotivet bör sålunda på ett troligen icke tillfälligt sätt ha intresserat dessa bokstavskunniga forngermaner. Tanken på ett samband med senantikens Mithralära erbjuder sig här med alldeles särskild styrka för den, som känner tidsperio-dens religionsförhållanden och deras orientala ursprung, v. Buttel-

Reepen har tydligtvis icke varit helt okunnig om denna förklaringsmöjlighet, men har tillbakavisat d en med ett par ytliga och om bristande insikt i religionshistoria vittnande anmärkningar, vilka för övrigt äro begripliga nog, då de komma från en icke humanistiskt inriktad vetenskapsman. »Eine Be-ziehung zum Kult des Mithra entfällt aber schon bei näherer Betrachtung durch den gänzlich verschiedenen Vorgang der Tötung», är hans ena motargument. Det andra lyder: »Dann scheint aber die Mithrasreligion sich in Germanien usw. nur

Avb. 9. Efter v. Buttel-Reepen.

auf die provinzialrömischen Gebiete bis nach Belgien hinunter beschränkt zu haben und erlischt bereits etwa im 3. Jahrh. n. Chr. (stel) im Kampf mit der christlichen Religion» (FvR, s. 80, n. 1). Svagheten i den sist anförda invändningen är så stor, att det sagda knappast behöver bemötas. Envar med religionshistorien förtrogen vet, att mithraismen gick under i kamp med kristendomen, men ingalunda redan på 200-talet (det 3:e årh.). I början av 300-talet (alltså i det 4:e seklet) var denna religionsform under Diocletianus och hans medregenter av statens centralmakt ivrigt omhuldad. Detsamma var fallet — efter en period av tillbakagång — så sent som på 360-92 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

talet under kejsar Julianus' korta regering". Först strax före år 400 (efter Theodosius' seger år 394) började det att på allvar gå tillbaka för mithraismen inom det romerska väldet, ehuruväl denna religion i vissa mera avlägsna trakter ännu kvarlevde åtskilliga decennier in på det 5:e seklet *. v. But-tel-Reepen begår sålunda ett kronologiskt misstag på bortåt 200 år. Härtill kommer, att man även måste beakta, att om också en tempelägande och fullt ordnad Mithrakult endast förefunnits inom det provinsialromerska området, icke förty under över fyra seklers förlopp mer eller mindre ombildade föreställningar om denna religions huvudläror och kultbil-der kunnat sprida sig in i det fria Germanien, vars furstar understundom i yngre år vuxit upp och undervisats i det romerska rikets kulturcentra 2. Som bekant visar dessutom erfarenheten, att en religionsform, som dött ut hos ett folk, mycket väl en betydande tidrymd i ombildat skick kan kvarstå hos ett annat, kulturellt lägre stående (ett exempel är den gamla nordgermanska hedendomens kvarlevande hos lapparna ännu i en tid, som ligger vår egen helt nära 3). Några som helst kronologiska skäl, talande mot tanken på inverkan från Mithrakulten på den äldre runperiodens germaner, finnas uppenbarligen icke. — v. Buttel-Reepens först andrag-na argument, det avvikande sättet för tjurens dödande, kan däremot vid första påseende synas rätt så rimligt, men noga besett är även denna omständighet betydelselös. Vid framhållandet av denna synpunkt har v. Buttel-Reepen förbisett, att den religionshistoriska auktoritet, till vilkens arbeten han själv hänvisar, nämligen Cumont i det stora huvudarbetet om mithraismen 4, påvisat, att de romerska Mithrahelge-domarnas stereotypa framställning av tjurdödandet i dess mest väsentliga detaljer är en imitation av en enligt säkra vittnes-

1 Jfr Cumont, Textes et monuments figurés relatijs auxmystéres de Mithra, I, 1899, s. 348; Geffcken, Der Ausgang des griechisch-römischen Heidentums, 1920, s. 252 (här angivas i anslutning till Toutain såsom den romerska mi-thraismens blomstringsperioder åren 150—250, 284—313 och 361—363 e. Kr.).

2 Jfr Bolin, Romare och germaner, 1927, s. 162.

3 Jfr Olrik och Ellekilde, Nordens Gudeverden, 1926, s. 105 ff.

4 Jfr Cumont, Textes et monuments fignrés etc, I, 1899, s. 179, märk särskilt fig. 12.börd åtskilligt äldre hellenisk bildframställning" Νικη βovdv-τovaa. Sättet för dödandet — instötandet av en kniv i tjurens bringa — är sålunda ingenting för den ursprungliga Mithra-traditionen kännetecknande. Tvärtom böra vi på grund av Avestahymnernas vittnesbörd och med hänsyn till att Mithra var en ljusgudomlighet såsom dennes egentliga vapen tänka oss lans och pilar. I den åt Mithra ägnade yast 10 i Avesta talas det om hans »falkfjäderförsedda pilar», hans »tusen bågar» och hans »tusen skarptaggiga välgjorda spjut». På vissa romerska monument bär Mithra också ett koger med pilar 1. På sin färd genom Främre Asien har vidare Mithramyten starkt påverkats av vissa föreställningar hos befolkningen i dessa nejder. Det är mycket sannolikt, att man här har tänkt sig, att tjurdödandet skett på sådant sätt, att djuret först jagats med kastvapen av den som jägare 2 framrusande Mithra och att sedan, då tjuren drivits in i grottan 3, dödandet skett genom ett slag med den heliga dubbelyxan, den främreasiatiske himmelsgudens urgamla emblem. Vi ha all anledning att förmoda, att en snarlik uppfattning av

händelseförloppet förefunnits hos den persiska ljusreligionens anhängare inom det ett halvsekel före vår tideräkning ännu så mäktiga Mithri-datiska Svartahavsväldet (Pontus) 4. Då Weserrunornas formkaraktär, såsom ovan framhävts och i det följande ytterligare skall belysas, tydligt pekar hän på ett grekiskt-go-tiskt ursprung, ligger det helt nära till hands att antaga, att de germaner, som utfört ristningarna på dessa föremål, fått sina föreställningar om tjurmysteriet från Svartahavskustens iraniserade hellener och helleniserade iranier (sarmater,

1 Jfr Cumont, Textes et monuments figurés etc, I, 1899, s. 183. Det nyupptäckta Mithratemplet i Dieburg har bl. a. en skulptur föreställande Mithra med båge, jfr Römisch-germanische Forschungen, I, 1928, s. 29, avb. 28.

2 Att Mithra tänkts som en jägare, framgår bl. a. därav, att hans följeslagare är en hund (jfr härom ytterligare § 35), som jägare till häst framställes Mithra på den stora kultbilden i Dieburg.

3 I Mithrareligionen är som bekant grottan och dess avbild, det underjordiska spelaeum, gudstjänstlokalen med en högrelief föreställande den tjurdödande Mithra, av central betydelse.

4 Om denna trakts grotthelgedomar m. m. jfr Cumont, Studio, Pontica, II, 1906, s. 367 ff.alaner och andra skyternas arvtagare). Att dessa nyupptäckta germanska bildframställningar av en tjurkamp icke äro några blott för ro skull nedklottrade scener ur jaktlivet, framgår dessutom därav, att en slående överensstämmelse förefinnes mellan drag hos dessa bilder och kända romerska och

främreasiatiska [-Mithraframställningar-] {+Mithraframställ- ningar+} i fråga om tvenne mycket karakteristiska detaljer:

För det första framställes kämpen, som ses angripa tjuren, på de båda figurristningarna i likhet med den främreasiati-ske och senantike

Mithra såsom klädd i toppmössa av den frygi-ska typen. v.But-tel-Reepen vill visserligen här se en i håret fäst fjäder, en huvudprydnad, vars förekomst han dock medger aldrig tillförne ha konstaterats bland germanska folk i nutid eller forntid 1. Vi behöva emellertid endast jämföra de båda nyfunna bildframställningarna

Avb. 10. Möjebrostenen. Efter v. Friesen.

1 Såsom en kuriositet kan emellertid omnämnas, att i närheten av Liége i ett med all sannolikhet mithraistiskt fyndlager påträffats ett manshuvud med vingar fästa vid håret, jfr Cumont, Textes et monuments etc, II, 1896, s. 428, fig. 361 f. Vingar (och fjädrar) i håret böra ha symboliserat detsamma som den frygiska mössan, vilken tolkats såsom en symbol för luften (jfr Cumont, a. a., I, 1899, s. 117).(avb. 8 och 9) med andra primitiva eller halvprimitiva djur-och människofigurer för att förstå, att i detta fall toppmössans mindre energiskt framträdande bakre kontur såsom mindre väsentlig för totalintrycket utelämnats av bildristaren. Hålla vi oss till forngermanskt område, ha vi blott nödigt att erinra oss bildframställningen på Möjebrostenen i Uppland. Här är av ryttarens synliga vänstra underben endast främre konturen fullt utritad, linjen, som antyder den bakre, slutar däremot strax invid det ställe, där vaden börjar smalna nedåt. Analogt förhåller det sig med hästens båda synliga underben: det främre har endast framkontur, det bakre endast bakkontur (jfr avb. 10). Detta sätt att avbilda är en företeelse, välkänd hos naiva figurristningar sedan förhistorisk tid 1. Vi ha sålunda att tänka oss Weserristningens tjurkämpe klädd i toppmössa av frygiskt snitt2.

Ett ännu mera frapperande mithraistiskt drag kunna vi iakttaga hos tjurbilden på den med runor icke förbundna figurristningen (se avb. 9; den andra tjurframställningen består blott av djurets huvud, jfr avb. 8): Djurets svans delar sig i flera — snarast tre — slingor, v. Buttel-Reepen söker förklara detta egendomliga förhållande såsom beroende på en önskan hos tecknaren att återgiva rörelse. Emellertid ha vi i detta fall uppenbarligen att göra med en mycket enkel och primitiv teckning, hos vilken på det hela taget hänsyn till perspektiv och rörelse saknas3. Räkna vi nu med, att vi framför oss ha en teckning, vilken såsom sin prototyp förutsätter en framställning av den mithraistiska urtidstjuren, är denna klyvning av svansens konturlinjer i flera sådana fullt

1 Belägg härpå ge de paleolitiska grottmålningarna och benristningarna i Frankrike och Spanien (jfr t. ex. Frederik Poulsen, Urtidens Kunst, 1926, fig. 26, 28 m. fl.).

2 Även om man icke vill medgiva detta utan håller fast vid fjäderhypotesen, erbjuder det mithraistiska fyndet i Liége (jfr s. 94, n. 1) en analogi.

3 Den jämförelse v. Buttel-Reepen gör med tjurbilderna på Vaphio-bägaren är därför icke på sin plats. För övrigt visar där ingen av bilderna någon delad svans. I ett fall framträder visserligen ovanligt kraftigt en starkt spänd sena, men djurlemmen är ingalunda framställd såsom delad, jfr

Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts, XXX, 1915, Tafel 9—12 (särskilt 9 II A) till en avhandling av K. Muller.

begriplig, ty just så har förhållandet varit med tjurbilderna i de mithraistiska kultgrottorna. På en stor mängd mithraistiska monument, påträffade i de romerska härlägren, framställes tjurens svans såsom delande sig, varvid varje del övergår i stora sädesax (vanligen tre till antalet1). Enligt myten uppstodo nämligen i dödsögonblicket djur och växter ur den av Mithra avlivade urtidstjurens kropp (jfr vidare härom UR, s. 9, n. 1). Jag anser därför starka skäl föreligga, som låta oss i tjurkampsframställningarna på de båda benföremålen från Weserfloden se naiva men dock i fråga om viktiga detaljer trogna reflexer av i Mithrakulten brukade bildframställningar, åsyftande en scen i denna mysteriereligions centrala myt. På den ena av dessa bilder, ristningen på det runbärande dolkskaftet (avb. 8), se vi ljusguden med den frygiska mössan med sin dubbelyxa fäst i bältet begynna kampen mot tjuren genom att rikta en lans mot djurets bröst, därigenom tvingande det till flykt i riktning mot grottan. På den andra bilden, benristningen utan runinskrift (avb. 9), se vi Mithra i toppmössa stående framför tjuren, sedan guden med sin dubbelyxa, som ännu hålles höjd, givit djuret dödsslaget i pannan. Man kan på bilden tydligt iaktta, att tjurgestalten lutar bakåt (märk benens ställning). Tjuren framställes i det ögonblick, då dess kropp segnar ned och dess magiska förvandling redan tagit sin början. Liksom på Mithrahelgedomarnas reliefer begynner förvandlingsundret med svansen. Bilden visar ingalunda, såsom v. Buttel-Reepen tror, en i raseri framrusande tjur. Det är ett dödsmärkt, tillbakafallande offerdjur. Beaktas även, att på det runristade dolkskaftet (avb. 5 a och 5 b) ett solkors2 är anbragt tillika med en runinskrift, som i sig tvåfaldigt döljer Mithras tal 16 (jfr ovan § 29), torde det kunna medgivas, att här ett betydelsefullt stöd blivit funnet för min, teori om den äldre runmagiens samband med den ursprungligen per-

1 Jfr Cumont, Textes et monuments etc, li, 1896, fig. 63, 64 m. fl.

2 Ett spänne, funnet i frankerkonungen Childerich I:s grav, har formen av ett tjurhuvud med ett solkors i pannan. Detta smycke är av omisskännlig skytisk typ, och bevisar sålunda ett kulturellt samband med Svartahavs-regionen vid tiden före 481 (jfr Schuchhardt, Vorgeschichte von Dentschland, 1928, s. 284 och avb. 241).siska mysteriekult, som under tidsperioden 180—363 var den starkaste religiösa makten i det stora romerska imperiet, särskilt i dess gränsområden invid germanernas boplatser.

31. Slutligen har jag att taga definitiv ställning till den ovan ej fullständigt slutdiskuterade frågan: från vilken tid och från vilket germanfolk stamma Weserrunorna? Ehuru de tre 1 inskrifterna äro synnerligen kortfattade, ge oss dock dessa (särskilt n:r 1) så pass mycket material, att vi knappast kunna bestämma språket såsom varande annat än gotiska. Vi finna här -5 i nominativformen av ett maskulint namn (jfr got. sunus etc), vokalbortfall i ackusativformen av en maskulin α-stam (jfr got. skalk, dag etc), två presensformer i l:a person pluralis, som stämma med gotiskans, men icke med västgermanskans grammatik (jfr got. -am, -om; fht -ames, -ömes; även tolkad såsom stående i l:a person singularis överensstämmer en av dessa former — latam — icke med västgermanskans böjningssystem). Ordmaterialet synes ävenledes ha sina närmaste motsvarigheter i gotiskan: latam i got. lat(j)am, losom i ett abstrakt substantiv, som bör ha svarat mot got. lasiws. Pronominet för l:a person skrives visserligen ek (ej ik), men fall av e i st. f. / förekomma, såsom jag redan påpekat, sporadiskt i bibelgotiskan. Dessutom torde dessa inskrifter vara åtskilligt äldre än Wulfilas skriftspråk, för vilket för övrigt sydgotiskan varit grundläggande. Härtill kommer, att ortografiska och paleografiska omständigheter peka på samband med östern och den grekiska kulturkretsen (gg för %g liksom grek. γγ samt s-runans form m. m., se § 32). Slutligen ha vi att särskilt beakta de högst egenartade skiljemärkena mellan orden i inskriften n:r 1. Mig veterligt kan man blott finna något fullt motsvarande i hetitiska inskrifter, där såsom ordavdelningstecken

fungera |(och)(2. I direkt förbindelse med hetiter ha givetvis germaner aldrig varit.

1 Ett fjärde benföremål med inskrift har visserligen påträffats. Det inristade består emellertid här blott av en obegriplig blandning av runor och klassiska (snarast grekiska) bokstäver (ett liggande E o. s. v.).

2 Jfr Cowley, The Hittites, 1920, s. 52 (det förra tecknet är säkert en orddelare, det senare synes haft till uppgift att markera slutet av ett ideogram).98 K. Human. λ7etenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

Skulle de skyto-sarmatiska folken i Sydryssland i detta fall kunna tänkas ha varit förmedlare? Otvivelaktigt ha goterna långt före erövringen av Olbia uppehållit politiska förbindelser med vissa sarmatstammar (alaner). Såsom jag i det följande skall visa, finnes det en omisskännlig likhet mellan några av runtecknen och vissa sarmatiska ägaremärken, som troligen återgå på grekiska bokstäver.

En rad av skäl talar sålunda för, att språket i dessa inskrifter är östgermanskt, i varje fall icke västgermanskt. En omständighet av särskild vikt är, att det (som jag redan framhävt) uppenbarligen icke är fråga om ett jordfynd utan om ett vatten fynd (föremålen ha i sekler legat på Wesermyn-ningens botten och kommit i dagen först efter i modern tid företagna muddringsarbeten). Här ha av allt att döma en gång krigförande främlingar varit på tillfälligt besök, och en del av deras ägodelar har vid en strid eller av någon olyckshändelse gått över bord och hamnat på flodens botten. På grund av runtecknens relativt primitiva karaktär och ett i åtskilligt om grekiskan påminnande skrivsätt samt med hänsyn till de om Mithrakulten i dess orientaliska form delvis erinrande bildframställningarna kunna vi icke underlåta att förmoda ett samband med Svartahavskulturen och detta vid en tidpunkt, som torde ligga bortåt ett århundrade före det sydgotiska skriftspråkets uppkomst. Mig synes det fullt naturligt att hänföra fynden till tidsperioden 250—300 e. Kr. * Enligt v. Friesen 2 har ett med goterna förbundet folk, herulerna, under tiden 250—500 innehaft Sydjylland och Fyn. Sannolikt har ett gotiskt folkelement (troligen från Östersjökusten) slutit sig till dessa heruler och deltagit i deras vikingafärder. I de historiska källorna omtalas heruler under 300- och 400-talen icke blott såsom uppträdande i öster utan även i väster. Deras flottor ha plundrande trängt in i Rhenmynningen

1 Typologiskt böra de bestämmas såsom varande äldre än runinskriften på det kortare guldhornet från Gallehus. För dennas datering, jfr Almgren, Namn och bygd, II, 1914, s. 217 ff.

2 Jfr v. Friesen, Röstenen i Bohuslän och runorna i Norden under folkvandringstiden, 1924, kap. III—IV; Wessén, Kungl. Vitterhets Historie

och Antikvitets Akademiens Handlingar, XXXVI: 2, 1927, s. 5 ff., och Nerman i samma publikation, XXXIV: 5, 1924, s. 60 f.och härjat längs Galliens och Spaniens kuster. Det ligger under sådana omständigheter intet orimligt i att sätta Weserfynden i samband med denna folkstam och dess förbundne. Herulerna ha ju av mycket att döma varit de första, som fört runkunskapen till Norden. Deras läromästare ha i sin tur goterna varit. Att runkunniga krigare av denna folkätt följt med en herulhövdings sjörövarflotta någon gång före eller omkring år 300 och därvid trängt in i Wesermynningen, innebär historiskt sett ingen omöjlighet *.

32. Innan jag lämnar denna studie, där till behandling upptagits ett nytt material, som även är av vikt med hänsyn till den på de sista åren så livliga diskussionen om runskriftens ursprung, har jag att i korthet antyda min nuvarande ställning till detta runologiens centralproblem.

Att utharkbildaren varit en man, som levat i senantik tid och som troligen tillhörande de romerska legosoldaterna (eller i varje fall levande inom dessas miljö) stiftat bekantskap med halvhellenisk mithraistisk åskådning vid tiden omkring år 180 e. Kr., är det centrala i min teori2. En flyttning av den approximativa kronologiska bestämningen hän mot en tidpunkt något närmare början av vår tideräkning är, från min synpunkt sett, såsom jag nedan skall visa, ingalunda omöjlig,

1 Enligt Marstränder, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, III, 1929, s. 25 ff. (särskilt s. 147 f.) skulle goter före år 400 ha uppträtt både i Danmark och Norge och på Gotland. Jag måste dock ställa mig* skeptisk till mycket i den fantasirike norske lingvistens kombinationer.

2 Rörande det historiska underlaget för min runteori säger den norske arkeologen Shetelig, Bergens Museums Arbok 1930, Hist.-antikv. rekke, Nr. 1, s. 14: »Det skal bare tilføies at det fra historisk synspunkt har all sannsynlighet, at runeskriften kunde være dannet av germanske soldater i den romerske hær, i garnisoner eller under felttog, hvor de måtte komme i så nær berøring med skrivekunsten og ikke mindre med mysterier, magi og övertro blandt andre soldater». Runornas första utbredning i Norden förmodar Shetelig bero på »förbindelser med markomanner og goter under 2net og 3dje årh. e. Kr.» (s. 17). Inskriften på bensylen från Maria-Saalerberg anser Shetelig (i likhet med andra fackmän) vara av tvivelaktigt ursprung (s. 9). Något skäl att förskjuta runkronologiens perioder ger sålunda icke detta av Marstränder som argument framdragna föremål.

men av flera skäl troligen icke motiverad. Till frågan om det eller de alfabet, varifrån runtecknen lånats, har jag i mina tidigare skrifter ställt mig på det hela taget avvaktande. Jag har försökt att lugnt väga skälen för och mot med hänsyn till olika teorier och tänkt mig möjligheten av en förmedlande ståndpunkt.

I min första runologiska studie 1, har jag sökt påvisa, att även om runradsbildaren haft det av 24 bokstäver bestående grekiska alfabetet som det ideala mönstret, han dock till övervägande del kunnat betjäna sig av från det latinska alfabetet härstammande bokstavstecken, som eventuellt redan mer eller mindre — utan uppställning i någon fix bokstavsrad — kunna ha varit i bruk hos hans landsmän. Hans roll skulle i så fall väsentligen bestått i att supplera ett redan förefintligt antal efter latinskt mönster formade runtecken med en del från det grekiska alfabetet hämtade typer, så att därav en grupp av 24 tecken uppstod. Dessa för alfabetmystik lämpade bokstäver har troligen en enda man i anslutning till de mithraistiska magikernas talsymbolik, som omtytts med hänsyn till germanska mytologiska föreställningar, ordnat i uthark-serien (jfr UR, s. 12).

Emellertid är det klart, att även en motsatt utvecklingsgång är tänkbar. Runradsbildaren kan, så långt det varit honom, möjligt och lämpligt, ha hållit sig till det grekiska alfabetet och endast i enstaka fall, då detta lämnat honom i sticket, vänt sig till det latinska. Detta är grundtanken i v. Friesens inom vetenskapen länge obestridda teori om runskriftens uppkomst2. Med denna uppfattning låter min

1 Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXIX, 1927, s. 97—109.

2 Jfr härom senast v. Friesen, Runorna i Sverige, 1928, s. 6 ff. och s. 87 ff.; av s. 9 ff. framgår, att v. Friesen från historisk och runologisk ståndpunkt icke har något att invända mot min utharkteori; att denna även står i god samklang med forskning inom orientalisk-hellenistisk fornkunskap, visar det erkännande, som kommit mina arbeten till del av Gunther Ipsen, Indogermanische Forschungen, XLVII, 1929, s. 90 ff., och F. R. Schröder, Altgermanische Kulturprobleme, 1929, s. 124 f. Den senare forskaren har dessutom oberoende av mina undersökningar beaktat en rad av omständigheter, som kunna antyda mithraistiskt inflytande på forngermansk åskådning. Jfr ävenutharkteori synnerligen väl förena sig. Vad jag i det föregående haft att andraga om den hellenisk-iranska kulturkretsen vid Svarta havet och germanernas förbindelse med densamma, måste för den opartiske te sig som ett beaktansvärt inlägg till förmån för den v. Friesenska ståndpunkten i runstri-den. Att det i v. Friesens teori om den grekiska och latinska majuskelkursivens inflytande på runtyperna ingår flera moment, som forskningen ingalunda har anledning att lämna å sido, har jag redan (1927) i min kortfattade första runologiska studie med hänsyn till en serie detaljer framhävt. I det visserligen ej omfattande men dock för forskningen synnerligen viktiga material, som genom Weserfynden kommit i dagen, finnas åtskilliga omständigheter, som mer eller mindre tydligt synas mig ge stöd för, att v. Friesens teori om runskriftens uppkomst ingalunda mistat sin betydelse utan fastmer fått ökad aktualitet.

I Weserinskrifterna företer //-runan städse en form (se avb. 5 a och 7 a), som med sin utvidgning i toppen åt både vänster och höger på ett slående sätt svarar till det tecken i latinsk majuskelkursiv, vari v. Friesen ser det germanska u-tecknets förebild. Jag har tidigare redan nämnt, att de nyfunna inskrifternas s-runa <ζ motsvarar det c-formade, på metalltavlor stundom såsom <^ tecknade sigmatecknet i senhellenisk kursivskrift. Denna form hos s-runan kan mycket väl ha tillhört den primära runraden, sådan den hopsatts med senantika östromerska alfabetförhållanden för ögonen. Betrakta vi den otvivelaktigt gotiska inskriften på det s. k. spjutbladet från Kovel

1, finna vi, att bokstavsradens sista runa, som är en om latinskt s påminnande s-runa, är av tydligt framträdande större höjd än de föregående tecknen: det är, som om till

Uhlenbeck, Museum, 1928, sp. 310; 1929, sp. 162, (om tidigare kritiska inlägg se UR, s. 62, n. 1 och s. 68, n. 1, och Acta philologica Scandinavica, III, s. 388 ff., där dock om innehållet i R. C. Boers inlägg, som likt Uhlenbecks kritik accepterar min huvudtes, icke ett ord meddelas).

1 På senare tid även kallat »lansspetsen från Brest-Litovsk», jfr t. ex. Ebert, Sildrussland im Altertum, 1921, s. 373 (avb. 129); flera reproduktioner finnas i Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, III, 1929, bäst på plansch I (fig. 1 på s. 34 är däremot »retuscherad» av Marstränder).

ett < av nära normalhöjd ett dekorativt tvärstreck tillfogats, som skjuter en god bit upp över rungruppens allmänna höjd-linje. Sannolikt har en dylik teckenvariant först uppstått i ordslut. Av intresse är även, att 5-runan på guldhornet från Gallehus1 visar formen av ett bakvänt latinskt s, en omständighet, som kan bero därpå, att en äldre bokstavstyp < upptill försetts med en ny sidogående linje.

På samband med grekisk skrift tyder, som jag redan ovan (§ 30) påpekat, ytterligare åtskilligt: förutom beteckningen gg för qg (jfr grek. γγ) sannolikt även Å-runans form. Det är ej gärna tänkbart, att den primära runraden vid sidan av ett s-tecken / haft ett Å-tecken av formen <. Detta från de övriga runornas typ så starkt avvikande tecken torde vara en sekundär förenkling av en äldre stavförsedd runa j(eller V. Det förra tecknet återfinnes bl. a. i grekisk kursiv på

1 Med anledning* av Gallehusrunorna vill jag här i all korthet framhäva, att givetvis Marstränder, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, III, 1929, s. 125 ff., befinner sig på ett villospår, då han med hänsyn till Krysings och Paullis teckningar vill tolka första runan i inskriftens sista ord, hittills läst tawido, icke såsom en /-runa utan såsom en binderuna av ett bakvänt a-tecken och ett /-tecken. Som optisk grund för detta textkritiska hugskott ligger endast den omständigheten, att första sidostaven hos /-runan är dragen dubbel (på Paullis reproduktion gå tvenne linjer, den övre helt svag, mycket nära intill varandra; på Krysings synbarligen rätt klumpigt utförda teckning är avståndet något större men dock tydligt ungefär hälften mindre än avståndet mellan sidostavarna i den därpå följande #-runan). En dylik dubbeldragning av runtecknens linjer karakteriserar emellertid samtliga föregående bokstäver. Vad var naturligare, än att ristaren kom att göra en ansats till att bruka dubbla linjer även i den sista rungruppen ? Därvid har han funnit, att platshänsyn icke tillät någon dubbelristning av detta parti, varför sista rungruppen utförts med enkla linjer, frånsett, att första runans vänstra sidostav fått en obetydlig rispa vid sidan av sig. Denna svaga rispa har tidigare observerats av forskningen, jfr fig. 3 hos Olrik, Danske Studier, 1918. Av samma reproduktion framgår, att vad som befinner sig strax under högra hundfiguren på övre bildfältet blott är en svag punktering. Denna kan vara av sekundärt ursprung eller antyda en kedja släpande efter djuret. (Bilderna i detta fält äro sålunda 39 = 3 X 13.) Vad skiljemärkena beträffar, ha vi att främst lita till den skickligare tecknaren, Paulli, som överallt avbildat 4 ljusa rundlar. Krysing, som ej kunnat skilja på huvudsak och bisak, torde i ett fall ha medtagit en mörk smutsfläck (troligen har hornet mellan 1734 och 1735, alltså före Paullis reproducering, rengjorts).

senantika trolldomstavlor av metall 1. Det senare, belagt på Varnum-, Førde-, Fonnås-inskrifterna m. fl. (och med nedåt-vänd »klyka» på Kragehul- och Lindholmsinskrifterna), kan mycket väl vara en av runradsbtldåren företagen ombildning av det förra, verkställd för vinnande av överensstämmelse med ett magiskt tecken γράμμα φιλόοοφον (varom nedan). Tecknens βονöτροφηdóv-a.nordmng kan knappast ha latinskt ursprung, dess närmaste mönster ha vi nog att söka i hellenistisk miljö. Här användes sedan gammalt baklängesskrivning av vissa ord kryptografiskt och magiskt2. Av intresse är även, att skiljemärkena av typen)(på den längsta av Weserinskrifterna (jfr s. 97 f.) kunna tyda på ett orientaliskt inflytande, mycket begripligt i Svartahavsregionen, men fullkomligt osannolikt längre västerut.

Visserligen synes runskriftens allmänna karaktär snarast tyda på en anslutning till den grekisk-romerska kapitälskriften. Förutom förekomsten av den i runologisk diskussion aldrig tillbörligt beaktade blandade

skrivstilen på magiskt brukade senantika metallskivor 3 talar emellertid åtskilligt för, att runradsbildaren bör ha varit förtrogen med sin tids kursivskrift. Den man, som till en helhet sammanställt de 24 äldre runtecknen, måste tvivelsutan ha ägt ett icke obetydligt mått av insikt i grekisk-latinsk skrivkonst, vunnen samtidigt med tillägnandet av kunskaper om kejsartidens av krigarståndet omhuldade Mithrakult. Sannolikt har han varit en german av ädel börd, som kanske redan som yngling vid sin faders sida eller måhända lämnad som gisslan uppehållit sig bland romerska officerare i en väsentligen helleniserad miljö (t. ex. i Dakien). Som ovan nämnts, torde runraden ha bildats vid tiden omkr. 180 e. Kr. Redan från och med tiden ungefär

1 Jfr Wúnsch, Sethianische Verfluchungstafeln ans Rom, 1898, s. 53.

2 Jfr Gardthausen, Griechische Palaeographie, II, 1913, s. 48 och 58 f. I gammaljudisk magi (jfr Dornseiff, Das Alphabet in Mystik und Magie, 1922, s. 56, n. 2) brukades omvändning av bokstäver för att motverka trolldom. Detta stämmer med det syfte, jag förmodar hos Ingus-formeln.

3 Exempel härpå — kursiv bland kapitälliknande typer — ge de i Wúnschs (i föreg, not 1 nämnda) arbete meddelade senantika grekiska texterna. I trolldomsinskrifter (i regeln delvis kopierade efter äldre mönster) blandas för övrigt ofta även äldre och yngre bokstavsformer med varandra.

ett århundrade före vår tideräkning ha germaner trängt fram mot romarrikets nordöstra gränsmarker och småningom vunnit fast fot allt längre mot söder. Sannolikt ha dessa germanstammar (skirer, bastarner och deras efterföljare *) redan före goternas ankomst ägt vissa som bomärken och heliga magiska tecken (t. ex. gudasymboler på spådomskvistar) brukade bokstavsliknande tecken, delvis uppkomna genom efterbildning av kapitältyper på grekisk-romerska mynt, husgeråd, vapen m. m. En intelligent german, som genom vistelse bland Mithradyrkande romerska krigare erhållit insikt i bruket av verklig ljudskrift, kan under vistelsen i det främmande landet eller efter återkomsten till sina anförvanter ha fått idén att med huvudsakligt begagnande av detta, grafiska material söka åstadkomma en nationell, för magiska inskriptioner lämpad skrift. 1 vissa fall kan han sålunda i sin bokstavsrad ha upptagit rent magiska tecken, i andra fall torde han ha begagnat sig av germanska bomärken, som erbjudit likhet med grekiska eller romerska bokstäver (av vilka de för övrigt till betydande del sannolikt varit efterbildningar), i åter andra fall kan han slutligen direkt efter antikt mönster ha valt vissa bokstavsformer (t. ex. G = j efter den i grekisk kursivskrift förekommande ligaturen för ει = i2). Ett sådant eklektiskt förfaringssätt är under de i detta fall föreliggande omständigheterna ingalunda osannolikt. Vissa forskare ha redan före mig varit inne på en i huvudsak liknande tankegång 3. Räkna vi med en dylik genesis för den första för återgivandet av ord avsedda runskriften 4, föreligger ingen svårighet att förstå förekomsten

1 Jfr Karsten, Die Germanen, 1928, s. 82.

2 Mithras namn skrevs t. ex. i bokstavsmagiskt text i regeln Μειτρας.

3 Jfr t. ex. följande uttalande av Wilke, Mannus, XV, 1923, s. 141: »len glaube vielmehr, wie ich schon in meinen 'Aren. Erläuterungen z. Germ. d. Tac' S. 80 f. dargetan habe, dass die Einfiihrung der germanischen Schrift tatsächlich erst unter griechisch-römiscben Einfliissen erfolgt ist, dass aber die Germanen ihrem Alphabet nicht die römischen öder griechischen Buchstaben, sondern die von altersher tiblichen, bisher nur zu Zauberzwecken verwendeten Runen zugrunde gelegt haben». Fullt så långt som Wilke vill jag naturligtvis dock ej gå.

4 Runliknande tecken, i vissa fall identiska med senare (ljudbetecknande) runor, använda såsom ideogram (ägaremärken och magiska tecken), böra åtskilligt tidigare än egentlig skrift ha varit i bruk.av vissa efter antik kursivskrift bildade tecken trots runalfa-betets om klassisk kapitälskrift erinrande grundtyp.

33. Kärnan av runradstecknen torde under denna förutsättning ha bestått i vissa hos germanerna vid tiden före 2:a århundradets slut i bruk varande magiska märken, övertagna från den orientaliska religionssfären. Dessa har run-radsbildaren först och främst velat ha med i sitt för germaner avsedda trolldomsalfabet. Att runtecknens ursprung i några fall naturligast är att söka i vissa i den hellenistiskorientaliska mystiken brukade magiska märken, har jag

redan i tidigare arbeten framhållit: Runan Ψ, vars ursprungliga oförkortade form Ψ torde ha bevarats på Charnayspännet, kan mycket enkelt förklaras såsom återgående på ett urgammalt magiskt-astrologiskt tecken för zodiakstjärnbilden Tvillingarna, nämligen Y (jfr UR, s. 30). Den 14:e utharkrunans namn har troligen i runradsbildarens dialekt hetat *alhiä (forngerm. *alkıg, jfr Altis hos Tacitus, jfr UR, s. 29). Både tecknets namn och form torde ha övertagits från ett hos östgermaner brukat magiskt emblem, lånat från den orientaliska mystiken för att beteckna, de även av germaner dyrkade skyddsskänkande dioskurerna (jfr ovan § 8). — Trolldomsrunan uaτ έξοχψ, tecknet j. med namnet *nauðiä (> fisl. nauðr), har ett namn som semasiolo-giskt absolut motsvarar det grekiska 'Avåγυη, benämningen på den i senantik magi så ofta anropade ödesgudinnan. Den germanska bokstaven 4. kan vara uppkommen genom förenkling av ett i hellenistisk magi brukat tecken, vars ursprungliga form varit Θ eller ®, symbolen för Anankes hjul1 (jfr i senare tid »Fortunas hjul»). Då hjulringen borttogs, kvarstodo ekrarna som ett kors (i RT, s. 72 f., har jag tidigare räknat med ett stjärnliknande, ursprungligen babyloniskt gudinnetecken). Då likheten mellan tecknet ^ och grekiskt-latinskt -N är minimal, är detta vid runtecknets namn anknytande förklaringsförsök väl motiverat. — Redan i min första runologiska studie 2 har jag påvisat, att ^-runan p^ (|~~| på Kårstadsristningen) låter återföra sig på det i senhellenisk tid magiskt brukade grekiska

1 Om ο κνηλος τηg 'Avåγυηg, jfr Wúnsch, Sethianische Verflnchnngsta-feln ans Rom, 1928, s. 94 och 99 jämte s. 14, 19 etc. (tecknet = ett äldre θ)'

2 Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXXIX, s. 107.106 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

pi (ett E i liggande ställning). Detta bör hos Mithraisterna av åtskilligt att döma ha brukats såsom symbol för underjordsguden Rashnu, med vilken runradsbildaren identifierat dödsguden Oden. Dennes runtecken är, som jag visat, hästrunan [^ e (jfr RT, s. 92, och UR, s. 37). Dessa trenne tecken (S^ff^) visa sålunda enligt min mening hän på ett ursprung ur grekisk-orientalisk magi.

Om ytterligare två a tre tecken torde detsamma gälla. Beträffande den hittills aldrig tillfredsställande 1 förklarade gammalgermanska ^-runan V kan jag här hänvisa på en ny förklaringsmöjlighet, vilken är fullt analog med de föregående, alltså förutsätter ett orientaliskt-grekiskt ursprung. Som bekant har det s. k. hakkorset, vilket är bäst känt under normalformen Ψ, kallats för yáμμa-korset: det består ju av en fyrfaldig kombination av den grekiska bokstaven Γ, »--ljudets tecken. Nu finnas av detta magiska kors även variantformerna X och K, vilka bättre än normalformen lämpat sig för inskäring i trä2. När germanerna övertogo denna magiska figur från grekerna (eventuellt genom sarmatisk förmedling), ha de med största sannolikhet givit tecknet ett namn, som haft g såsom beg3mnelseljud. Genom förenkling av X eller X kan så via ett övergångsstadium runtecknet χ ha uppkommit. I den ursprungliga runraden har tecknet sannolikt haft en något mera komplicerad form, kanske tämligen lik den sist anförda varianten av hakkorset. Härför talar runtypen K såsom tecken för »--ljudet på det från c:a år 250 härstammande spännet från Vi i Danmark (se avb. 18 i RT). Av intresse är även, att hakkorset synes ha varit ett offer-tecken (jfr studie III ovan, s. 67, n. 1). Runan nämnes på angelsaxiska gifu fgåva', ett namn, som av mig (RT, s. 66 f., och UR, s. 16) sammanställts med det persiska dar un 'offergåva', vars talsymbol hos mithra-

1 Ett kelto-latinskt x för keltiskt #-ljud förekommer blott framför enstaka konsonanter, och detta tonlösa ljud har stått germanskt frikativt g fjärmare än det tonande grekiska γ (jfr, att man återgivit det frikativa &-lju-det med [> av grekisk-latinskt B).

2 Ett hakkors av den först angivna variantformen finnes på den själländ-ska Snoldelev-runstenen, jfr Stephens, The Old-Northern Ranic Monuments, 1866—67, I, s. 345.III., Sigurd Agrell, Rökstenens chifferg-åtor 107

isterna varit 6 (dock varierande med 4) 1m Runans plats i utharkraden är n:r 6. Att de forngermanska orden för 'gåva och (giva' även haft betydelsenyanserna 'offer' och 'offra', fram går bl. a. av Havamal, str. 138, där gefinn óðni står i betydelsen 'offrad åt Oden'.

Jag håller det vidare för möjligt, ehuru jag tills vidare saknar mera bestämda hållpunkter för antagandet, att ^-

runan, vars namn varit *daga3 med sannolik betydelse 'dag' = 'dager, dagglans', kan ha fått sin i jämförelse med grekiskt Δ komplicerade form M med hänsyn till ett hos östgermanerna brukat magiskt tecken, återgående på den främreasiatiska skyddssymbolen. j>j<|, en förenklad bild av dubbelyxan, ljus- och himmelsgudens emblem 2. — Törhända kan man även taga under övervägande, huruvida icke purs-runan j>, sporadiskt [> (redan på brakteater), kan gå tillbaka på en av östgermanerna från främre orienten övertagen trekant3, som i den föralfabetiska perioden använts såsom ett demonskrämmande tecken: triangeln ingår som bekant i en hel serie av antidemoniska

1 Som bekant sammanhänger mycket i den kristna gudstjänstmystiken med mithraismen. Det är då av intresse att konstatera, att just 6-talet tydligt framträder i de medeltida kristna offerkärlens anordning: 6 kanter och 6 bokstäver (IHESUS!) på ciboriet; 6 utsprång med 6 bilder på kalken, 6 kolonner framför altaret, 6 ljus på detta vid stora högtider (se härom Hildebrand, Sveriges medeltid, III, 1898—1903, s. 555 ff., 569 ff. och 650 ff.).

2 Alternativt kan dock dess prototyp vara att söka i ett östgermanskt bomärke, som övertagits från den grekiska bokstaven i dess variant ς>Δ. Jfr Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXXIX, s. 106, n. 1 (med hänvisning till Gardthausen, Griechische Pαlαeogrαphie, II, 1913, Tafel 1). Snarast kan detta ha skett genom sarmatisk förmedling. Det finnes nämligen bevarat ett sarmatiskt ägaremärke av denna form, jfr Rostovtzeff, Iranierns and Greeks in South Russia, 1922, fig. 17 (s. 131). Samma bildsida visar även sarmatiska ägaremärken, som påminna om ^-runan och ^-runan (bland fynden från Untersiebenbrunnen), vidare magiska figurer, som även uppträda t. ex. på det gotiska Kovelspjutet och andra germanska vapen. Feists påstående, att sarmaterna skulle varit helt främmande för grekisk kultur (Acta philologica Scandmavica, IV, 1929, s. 7), är felaktigt. Jfr Ebert, Sildrussland im Altertnm, 1921, s. 339 ff., och Rostovtzeff, a. a., s. 139, 156, 167, 206 f., 208 (påpekar även starkt germanskt inflytande i Dnjeprdalen i l:a årh. e. Kr.).

a Se avb. 23 a (s. 180) i RT (den magiska koppardosan från Sigtuna). Denna teckenform förekommer även på Reidstadsristningen och på brakteater-108 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

från orienten komna tecken (pentagrammet o. s. v.). En dylik trekantig figur kan ha kallats för »thursruna» och därför av runradsbildaren upptagits såsom tecken för ^-ljudet, varmed dess namn begynt. Rörande eventuellt ursprung från ett varianttecken av grekiskt #, jfr nedan (§ 34,2).

Antagandet av ett östgermanskt ursprung till runskriften är sålunda långtifrån någon antikverad hypotes. Det förhåller sig tvärtom så, att nästan samtliga tecken i den äldre runraden otvunget kunna pä ett sinsemellan överensstämmande sätt förklaras, om man söker runornas förebilder i det grekiska alfabetet och vissa hos greker och orientaler brukade magiska tecken. Blott i några få fall, där fonetiska skäl uppenbarligen fordrat det (när det gällt tecken för ljud, som saknades i grekiskan), har germanskriftens bildare behövt tillgripa sina insikter i latinska alfabetet (såsom i fråga om f-, h~ och u-ljudet; grek. v var = y och ov var för komplicerat*).

Otvivelaktigt behöver dock den av v. Friesen och Bugge grundade teorien om runskriftens huvudsakligen grekiska ursprung på åtskilliga punkter en något annan formulering. Allt material, som kan tala för densamma (låt vara i en delvis modifierad gestalt), är nog icke heller ännu sammanbragt. Undersökningar av senhelleniska inskrifter i trakterna kring Svarta havet torde ännu kunna ge åtskilligt nytt. Så synes det mig, som om α-runan [^ mycket väl skulle kunna återgå på en typ av grekiskt alpha, som ofta påträffas bland kapital-typerna på bosporanska mynt: A. Härav kan via A en form ^ i anslutning till runtecknens allmänna (raka) typ ha uppstått.

34. För närvarande synas mig följande förklaringar av runtecknens uppkomst i huvudsaklig anslutning till den Bugge-Friesenska hypotesen vara de mest sannolika:

1. z*-runan pj, rΛ på Weserinskrifterna, går tillbaka på en latinsk majuskelkursiv (v. Friesen).

2. j5-runan j> ([> på brakteater, Reidstadsristningen och Sigtunadosan) kan, om den icke går tillbaka på ett antidemo-niskt triangulärt magiskt tecken av främreasiatiskt ursprung,

1 Vad /'-runan beträffar, liknar den mest en latinsk majuskelkursiv men kan dock möjligen gå tillbaka på ett grekiskt tecken, enär i senantik tid P förekommer som variant till P = r.ha uppkommit ur ett sarmatiskt

ägaremärke, övertaget från ett grekiskt ð av formen -©-, som vänts τ (runskriften undviker horisontala räta linjer).

3. Æ-runan f^ torde via /> återgå på bosporanskt grekiskt A 2.

4. r-runan j> kan återgå på ett grekiskt P, som relativt tidigt ombildats i anslutning till ett mera lättformat tecken i latinsk majuskelkursiv (jfr v. Friesen).

5. k-runans äldsta prototyp kan vara ett grekiskt b (v. Friesen), som i anslutning till det magiska tecknet γράμμα φt-λόοοφον 3 ändrats till γ och J^ i tidig runmagisk period (vändningen av tecknet kan ha magiskt ursprung).

6. g-runan v torde via x (märk tecknet på spännet från Vi) återgå på γαμμα-korset $ς, även X.

7. rø-runan p torde återgå på ett defekt grekiskt ^-tecken av en snarlik typ 4.

8. h-runan p| återgår på det latinska //-tecknet (v. Friesen).

9. n-rumxn j^ reflekterar ett magiskt, i hellenistisk mystik brukat tecken, som återgår på en som emblem brukad schematisk bild av Anankes hjul (vars ekrar bildat ett kors, se § 33).

10. i-runan | återgår på grekisk majuskelkursiv (v. Friesen).

11. j-runan C) återgår på grekiskt (v ligatur för 81 = 1, i majuskelkursiv (v. Friesen).

12. p-runan [^ återgår på grekiskt M, som ställts med den raka linjen vertikal av anpassningshänsyn (min hypotes5).

13. iwag-runan 1 återgår måhända på grekiskt Z (tidigare förmodan av mig 5).

14. r-runan Ψ, på Charnayspännet Ψ, återgår på det magiskt-astrologiska tecknet]f, avseende stjärnbilden Tvillingarna (även formen y förekommer 6).

1 Enligt muntligt meddelande av Ivar Lindquist snarast ur ett grekiskt varianttecken, där övre halvcirkeln icke varit sluten.

2 Jfr Minns, Scythians and Greeks, 1913, s. 627 ff. och Plate VII f. (från och med l:a årh. e. Kr.).

3 Jfr Wunsch, Sethianische Verfliichnngstafeln ans Rom, 1898, s. 98 f., och Dornseiff, Das Alphabet in Mystik und Magie, 1922, s. 24.

4 Jfr Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXXIX, s. 103 f.

5 Jfr Agrell, a. a., s. 104 f. och s. 106 f.

(; Jfr W. Schultz, Memnon, III, 1909, s. 187.15. s-runan ^ (i Weserinskrifterna) och ^ etc. torde återgå på grekiska sigmatecken: C (även <) och ^.

16. t-runan ^ återgår på grekiskt ^(variant f> v- Friesen).

17. b-runan f> återgår på grekiskt B (v. Friesen).

18. e-runan M (även f~j) återgår på grekiskt ΓΠ (min hypotes *).

19. m-runan M återgår på grekisk majuskelkursiv)U((v. Friesen) eller på ett från den grekiska kapitälskriften övertaget ägaremärke M (lättare att skära än M).

20. l-["runan återgår på grekisk majuskelkursiv^(v. Friesen).

21. ^-runan, Π på Kylverstenen, återgår på grekiskt dub-bel-γάμμα ΠΓ (v. Friesen).

22. o-runan Λ återgår på grekisk majuskelkursiv Q (v. Friesen).

23. d-runan M. återgår måhända på ett magiskt tecken Þfd, jfr ovan § 33, såvida den icke är bildad i anslutning till grekiskt o<] (min äldre hypotes *).

24./-runan Ψ återgår på latinsk majuskelkursiv f (v.Friesen).

Med hypotesen om ett grekiskt huvudursprung för den äldre runraden stämmer särskilt väl den omständigheten, att runradsbildaren — utan att något oundgängligt behov med hänsyn till det fonetiska gärna kan ha förelegat — fixerat tecknens antal till just 24, det i senantik talsymbolik så ofta använda tal, som bildades av samtliga bokstäver i det grekiska alfabetet, vars tecken magiskt kombinerats med dygnets 12+12 timmar, zodiakkretsens 12 solhus m. m. Det latinska alfabetet uppvisar t. ex. icke olika tecken för i och j, för u och w, särskilt tecken för qg etc. En germansk skrift med högst 20 typer hade varit tillfredsställande för profanbruk. I dylikt ha aldrig samtliga tecken i den äldre runraden behövt användas.

35. Vad slutligen den kelto-alpina hypotesen beträffar, sådan den utvecklats av Marstränder och honom närstående forskare, har jag här i anslutning till av mig redan tidigare gjort påpekande (UR, s. 49) att framhålla, att min utharkteori i och för sig mycket väl kunde förlikas även med det väsentliga i en dylik åskådning. Ett till sitt huvudursprung

1 Jfr Agrell, Arkiv för nordisk filologi, XLIII, ny följd XXXIX, s. 104 f-och s. 106 f.kelto-alpint bokstavsmaterial har i så fall av runradsbildaren anordnats i enlighet med den grekiska bokstavsmagiens mönster. Att vissa kelter varit väl förtrogna med grekiska språket, veta vi av den senhelleniska litteraturen *. Starka skäl synas emellertid tala mot den kelto-alpina alfabethypotesen. I varje fall är den icke hållbar i det skick, den framlagts av Marstränder 2, knappast heller i Hammarströms betydligt redigare och bättre genomtänkta framställning 3. Det kan visserligen se bestickande ut, att [^ (a) och |χ] (dental spirant) i ett västligt norditaliskt alfabet synas väl svara mot runtecknen [^ (a) och M (d). Men då i övrigt överensstämmelserna varken äro genomgående eller ens betydande 4, kunna de detaljer, som synas passa väl i stycket, bero på en tillfällighet. Det ena av de nämnda tecknen kan mycket väl vara en ombildning av en ganska liknande grekisk bokstavstyp A, det andra kan vara hämtat från en magisk främreasiatisk ljussymbol D^<] eller gå tillbaka på en grekisk variant till z/, nämligen o<| (jfr ovan § 33 f.).

När jag emellertid ställer mig skeptisk till den extremt kelto-alpina runteorien, beror det ingalunda därpå, att inga som helst grunder skulle kunna andragas för, att även kelter befunnit sig under mithraistiskt inflytande i senantik tid. Tvärtom låter det leda sig i bevis, att en del kelter sannolikt något tidigare än germanerna stiftat bekantskap med denna från öster kommande mysteriekult 5. Tidigast ha de keltiska

1 Jfr t. ex. Lukianos, Hercules 4, rörande en kelt, som talat »korrekt grekiska» (översatt citat i Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, I, 1928. s. 168).

2 Jfr härom kritiskt v. Friesen, Runorna i Sverige, 1928, s. 87 ff. vSärskilt bör man beakta den fullständiga bristen på västgermanska runfyndr tillhörande tiden före andra hälften av 400-talet. (Weserrunorna böra, såsom jag ovan framhävt, anses äga ett tydligt östligt ursprung.)

3 Jfr Hammarström, Studier i nordisk filologi, XX, 1929, n:r 1, och Feist, Acta philologica Scandinavia, IV, 1929, s. 1 ff. Bägge författarna synas sakna all orientering i mina (något äldre) forskningsinlägg. Hammarström bedömer t. ex. v. Friesens teorier som om ingen modifikation av dennes ståndpunkt vore tänkbar.

4 Jfr Hammarströms slutexposé (a. a., s. 51).

5 Om det Pontiska rikets statsreligion jfr Cumont, Studia Pontica, II, 1906, s. 180 ff., 270 ff. och (om Trapezunt som mithraistiskt kultcentrum) 367 ff.

galaterna (ett århundrade eller mera f. Kr.) i Mindre Asien råkat i beröring med en miljö, som till betydande del bör ha varit mithraistisk. Om denna keltiska stams förbindelser med stamfränderna i Europa känna vi föga, helt avskurna från sitt äldre hemland torde de emellertid knappast ha varit. Med hänsyn till kronologiska och geografiska skäl böra vi i detta fall dock främst rikta vår uppmärksamhet på en annan mäktig keltisk stam, skordiskerna, vilka i l:a århundradet före vår tideräkning bodde mellan bojernas land och Donaus utflöde i Svarta havet. Om dessa kelter veta vi, att de stått i förbund med den pontiske konungen Mithridates Eupator, vilken under första halten av nämnda århundrade låg i långvariga krig med romarna. Redan dennes blotta namn säger

oss, att i hans rike den persiske Mithra dyrkats l. Arkeologerna Reinach och Drexel ha hos dessa keltiska skordisker velat söka ursprunget till den i Jylland funna Gundestrup-kit-teln. Att denna praktpjäs både visar keltiska och pontiskt-mithraistiska dekorativa element, anser den på detta område i eminent grad sakkunnige ryske forskaren Rostovtsev, vilken dock håller före, att den s. k. kitteln, ett stort silverkar, tillverkats i Sydryssland 2. Det synes mig vara mest sannolikt, att någon kelt, i så fall närmast en av anförarna för de skor-diskhjälptrupper, som varit i Mithridates tjänst3, beställt kärlet av en helleniserad iransk guldsmed i Sydryssland. Troligen har det dyrbara silverkaret råkat stanna kvar på tillverkningsorten och ett par århundraden därefter i Svartahavsnej-den förvärvats av någon herulfurste och av denne eller dennes anförvanter förts till Jylland. Rostovtsev, med vilken jag vid ett sammanträffande i Lund 1929 dryftat den ger-mansk-bosporanska frågan, anser att vissa av karets bilder reflektera mithraistiska motiv. Främst har man enligt honom

1 En rad säkra belägg för, att kelter (även i väster) varit mithradyr-kare, lämnar senast Nock, Gnomon, VI, 1930, s. 33 ff.

2 Jfr Rostovtzeff, Iranierns and Greeks in South Russia, 1922, s. 139, och Drexel, Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts, XXX, 1915, s. 1 ff. (med litteraturhänvisning-ar på s. 2 f.).

3 Denne konung höll sig med en keltisk livvakt. Då han år 63 f. Kr. begick självmord, skedde det med hjälp av en bland dessa legosoldater, jfr Ebert, Siidrusssland im Altertum, 1921, s. 252.att tänka på tre vid sidan av varandra anbragta repliker av samma scen, där en man framställes i kamp med en jättelik tjur. Rostovtsev anser, att vi här ha att göra med en reflex av Mithragestalten. Enligt min mening får man en plausibel förklaring till den egendomliga omständigheten, att bilden är trefalt återgiven, om man beaktar, att Mithra av sina dyrkare skildrats såsom tre gestaltad: Μνdραϛ τQtπλáötog nämndes han (jfr UR, s. 11). En annan, tydligtvis rituell bildframställning, vari man tidigare velat se ett människooffer (jfr a vb. 11), torde snarare enligt min förmodan böra tolkas såsom en initiationsrit, varvid ynglingen, som skall upptagas i männens förbund, doppas i ett kärl, sannolikt fyllt med tjurblod.

Avb. 11. Detalj av Gundestrupkitteln. Efter Sophus Muller.

Skulle bilden verkligen föreställa ett rituellt människooffer, borde den större mannen, som upplyft och fasthåller den mindre, även vara i besittning av ett vapen. Så är icke fallet. Allt talar för, att den mindre gestalten blott skall doppas i kärlet. För den mystiska scenens samband med mithraismen, givetvis i en barbarisk och starkt förvanskad gestalt, tala vidare följande omständigheter: Huvudpersonen, ritförrättaren är klädd i topp-mössa. Förutom männen, av vilka fyra äro till häst, se vi aven på bilden tvenne djurframställningar, en orm och en hund. Den som är förtrogen med de senantika mithraistiska monumenten vet, att man på en hel rad av dylika påträffar bilder av just dessa bägge djur. Slutligen synes även här liksom i det först behandlade fallet (den tre-114 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

gestaltade Mithra) en med mithraismen överensstämmande talsymbolik ha blivit iakttagen. De män, som deltaga i riten, äro 16, bilda alltså Mithras tal (jfr härom ovan § 29). Vidare uppträda 4 av dem till häst, en omständighet, som kan förmodas symbolisera solgudens fyra hästar (jfr RT, s. 46; UR, s. 12). Att krigarna äro kelter, framgår av de långa sköldarnas form, av den ene ryttarens vildsvinshjälm, av de tre stora trumpeterna med djurhuvuden m. m.

Jag har mera utförligt sysslat med detta berömda kult-minnesmärke, enär det icke blott synes ge vid handen, att en keltisk folkstam varit i beröring med mithraismen, utan även på grund av sin fyndort måste sättas i förbindelse med ett germanfolk, snarast herulerna. Dessa ha i början av vår tideräkning i talrika skaror besökt Svartahavsnejderna. Enligt v. Friesen (jfr § 31, slutet) torde de till omkring år 500 ha innehaft södra Jylland. Norr därom är kärlet funnet.

Ej blott konsten vittnar om, att ett starkt iranskt inflytande gjort sig gällande norr om Svarta havet. Även språkliga företeelser visa detta. Så har krimgotiskan upptagit iranska låneord (t. ex. haser = 1000, jfr npers. hasar ds.). Måhända ha goterna t. o. m. på 200-talet via Iran haft förbindelse med Indien 1.

Att många bland kelterna, både i Gallien och annorstädes, utövat Mithrakulten, framgår av en rad arkeologiska fynd2.

36. Åtskilliga skäl tala sålunda för, att kelterna i fråga om bokstavsmagi kunna ha varit utsatta för inflytelser, utgående från det romerska rikets östra" hälft, där grekiskt alfabet brukats av magiker, vilka fortsatt en mysterietradition av till stor del orientaliskt ursprung. Det är därför ej förvånande, att en viss likhet förefinnes mellan uppställningen av ogam-skriften och den äldre runradens indelning. Såsom jag i det föregående har visat (jfr § 2 och § 19), bör den äldre verkliga runraden, utharken, liksom det grekiska alfabetet ha delats i fyra underavdelningar (hexader). Detsamma har tyd-

1 Jfr Strkitberg, Gotisches Elementarbuch, 1920, s. 39 (§ 16, 5).

2 Jfr Cumont, Textes et monuments etc, I, 1899,- s. 152 och 332, jfr även ovan s. 112, n. 1.ligtvis en gång varit fallet med ogamalfabetet K Detta är i praktiken känt såsom bestående av fem grupper, men den femte nämnes Λicme na. Forfeda fde supplerande bokstävernas grupp' eller For-aicme fden supplerande gruppen'. »Skjønt et par av bokstavene förekommer i de gamle indskrifter», säger Marstränder2, »er det dog klart at denne gruppe ikke har tilhørt den ældste formning av ogamalfabetet». Av allt att döma ha i stället för 25 bokstavstecken, uppställda i 5 grupper, 24 (eller nära 24) dylika, ordnade i 4 hexader, varit i bruk i det allra ursprungligaste ogamalfabetet. Hurudan inom detta (helt säkert lånade) system teckenföljden varit, är ovisst. Kanske ha tecknen bevarat det grekiska alfabetets ordning. Troligare är dock, att man redan på den tid, då alfabetet var delat i fyra grupper, haft något slag av talmystisk anordning. Måhända har denna anslutit sig till mithraistiska föreställningar, i vilket fall en gång i tiden — dock utan att lån från det ena barbarfolket till det andra behöver ha skett — en betydande likhet med det äldsta runalfabetet kan ha förefunnits. I det närmaste lika möjligt är dock, att någon annan senantik mysteriereligion lämnat mönster för en anordning av bokstavsnamnen. Den äldre keltiska namnserien torde sedan till väsentlig del ha uppgivits, emedan någon druid funnit ut, att det keltiska språkets resurser tilläto ett uteslutande användande av trädnamn för att beteckna samtliga bokstäver. Till allmänt införande av denna namnföljd bör den hos kelterna starkt utvecklade trädkulten3 ha bidragit.

Någon in i detalj gående likhet mellan ogamskriften och dess bokstavsnamn och den äldre runradens anordning föreligger i varje fall icke. Trots ivriga utläggningar av Marstränder4 finnes intet som helst säkert bevis för, att runskriften

1 Liksom med de av allt att döma efter grekiskt mönster för kryptografiskt bruk i fyra grupper uppställda 23 latinska bokstäverna (6 + 6 + 6 + 5), jfr Ger manin, XVI, 1871, s. 258, se ovan § 2.

2 Jfr Marstränder, Λrorsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, I, 1928, s. 126.

3 Jfr Jöllian, Rechcrches sur la religion gauloise, 1903, s. 40, n. 5.

4 Marstränder, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, I, 1928, s. 254 ff., har mot mina teorier, vilka han funnit oförenliga med sina egna hypoteser, riktat en enligt min mening illa övervägd (i referaten ofta missledande) kritik. Artikeln i fråga har av mig punkt för punkt gendrivits i min studie UR,116 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

lånats från kelterna. Det enda vi med rätt stor visshet kunna säga är, att bägge folkens alfabet ha utgått från ett senantikt mönster. Enligt min mening har detta snarast varit ett i orientalisk mysteriereligion magiskt använt grekiskt alfabet. Att bevisa den keltiska skriftens närmare samband med detta, är emellertid omöjligt på grund därav, att kelterna uppgivit de gamla bokstavstecknen och ersatt dem med vissa antal streck eller punkter, som ange den plats, där bokstaven varit att söka inom alfabetets fyra, sedermera fem grupper *. Vi känna sålunda hittills blott kelternas chiffer, ej deras (sannolikt en gång förefintliga) egentliga bokstäver.

s. 6 ff. På detta utförliga inlägg har Marstränder icke aktat komma med ett sakligt svar (jfr Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, III, 1929, s. 264). 1 Att ogam tillfälligtvis även kunnat anordnas i trenne grupper (jfr Marstränder, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, I, 1928, s. 175), visar ingalunda, att denna skrift varit mönster för germanernas futhark. I den senantika magien hade liksom i den orientaliska tretalet en central betydelse.

Därför ha de 24 grekiska bokstäverna vid vissa bokstavsmagiska operationer delats i tre lika stora delar, så att ogdoader uppstodo. Germaner och kelter torde i fråga om bokstavsmagiens grundprinciper varit låntagare hos ett tredje folk (greker eller helleniserade romare).Die Rätsel der Geheimschrift auf dem Stein von Rök und andere runologische Probleme.

Von Sigurd Agrell.

Deutsohes Resúmee.

Vorliegende Studien sind in erster Linie von Bedeutung fur die Sprachforschung. Weil aber alle runologisch interessierten Phi-lologen die skandinavischen Sprachen lesen können, ist eine allseitige Ubersicht des Inhaltes hier nicht nötig. Es werden deshalb nur einige Andeutungen gegeben, die ftir Forscher auf anderen Gebieten, vor allem ftir die Religionshistoriker, von Nutzen sein können.

Studie I gibt eine Reihe von neuen Deutungen des kryptogra-phischen Textes auf dem Runenstein von Rök. Der Verf. hat u. a. folgende von den Ergebnissen der frtiheren Forschung abweichende Lesarten gefunden: uþi = »dem Öd (= Odin)»; iqfnibu(i) = »dem Jafn (= Odin) Boe»; biarinipR — »»dem Biärr (= Odin) ein Sprössling»» — hin-zuzudenken ist in den drei Fällen ein fruher erwähntes Wort burin '(vvurde) geboren' —; amabciR = »>dem Arne (eigentl. 'dem Dunklen', d. h. dem Mörder Balders) — se. entstand — ein Vernichter». Nach der Ansicht des Verf.s ist der Zweck der grossen Inschrift ein panegy-risch-magischer gewesen. Der runenkundige Väter wollte durch Andeutungen (in profaner Schrift) auf 13 Generationen (Odin, Skjold und deren Sprösslinge) — Andeutungen, die als Frågen formuliert sind — die hohe Geburt des verstorbenen Sohnes hervorheben, parallel damit erwähnt er in dem kryptographischen Texte die durch Boe iþui, in der Edda Vält, bei Saxo Bous) vollzogene Rache an dem Mörder Balders, wohl um den Runengott Odin als Helfer bei der Rache fiir den Verlust des Sohnes zu gewinnen. Beziiglich des Baldermythos ist der Verf. zu der Ansicht gekommen, dass der lichte Balder und sein dunkler Feind und Töter Arne (aisl. Hgðr, vgl. germ. blind urspr. = 'dunkel') zwei uralte Gestalten des Volksglaubens

sind, die aus dem indogermanischen Dioskurenmythos stammen (S. 28 ff.).

Studie li, »Neue Beweise ftir die Richtigkeit derUthark-theorie», zeigt u. a., dass einige magische Runenformeln, die uns durch die isländische Zauberliteratur bekannt sind (§ 17), sowie die formelhafte Runenzeile auf dem Stein von Gørlev (§ 18) ihrer magi-schen Technik nach erklärt werden können, wenn man mit den vom Verf. festgestellten Zahlenwerten der Runen rechnet. In § 19 wird das Runen räts el der B usla besprochen und die Bedeutung der »seggir sex» als die 6 Numina (Gotter und Dämonen) der 6 ersten Utharkrunen aufgezeigt. Gewisse Varianten der Sagahandschrift geben als Antwort die Reihe von 6 Geheimnamen, die sich gemäss der Utharktheorie auf folgende Runennumina zuruckfuhren lassen: 1) Vali-Boe (p|), 2) einen Thurs, Dämon (p), 3) Odin, den Asagott uaτ έξοχηv ([*), 4) Thor, den Gott der Wagenrune (|^), 5) Heimdall, den Späher der Götterwelt, der wohl besonders mit der Augenmagie der Fackelrune «) verbunden war, 6) Njord, den Väter des Frey, den Reichtumsgott und Herrn der Gaberune Qζ). Die Studie be-spricht auch (§ 16) drei verschiedene Belege ftir die Reihenfolge der Utharkrunen, die aus dem kryptographisehen Texte der Röker Inschrift zu erschliessen sind: þ = 2 (vgl. auch §2); p = 12, i= 10, j = 11, n = 9, ^ iiwaz) = 13 (vgl. auch § 7); die Reihenfolge odfuþ, nicht dofuþ, im Ring der 24 Runen (vgl. auch § 5).

Studie III, »Die Runeninschrift von Kårstad», legt dar, dass diese neuentdeckte (offenbar magische) alte Inschrift, wenn sie gemäss der Theorie des Verf.s gematrisch untersucht wird, Runenzauber im Dienste der Ackerbaumagie zeigt: eine Vereinigung der Zahlen der Sonnenrune (s = 15) und der Erdrune (p = 12) wird von dem Zahlen-wert der ganzen Inschrift gebildet: 180=12X15. 15 sind auch die Linien des grossen Hakenkreuzes auf dem Steine. Das Wort baij(i)ıı in dieser Inschrift erklärt der Verf. als 'der Kultredner' (hier = 'der Magiker') und verknllpft es etymologisch mit lat. Jar i 'sägen' etc, kslav. bajati 'erwähnen' (auch 'heilen', offenbar urspr, 'durch Worte heilen'), serb. bajati 'zaubern' etc.

Studie IV, »Die Runen auf den Fundgegenständen von Weser», gibt eine in der Hauptsache von den Deutungen Schnippels ab-Aveichende Erklärung dieser neuerdings gefundenen altgermanischen Sprachdenkmäler. Die grösste Inschrift (3 Zeilen) wird als lat amIII., Sigurd Agrell, Rökstenens chiffergåtor 119

häri — ek iggus — hagal (S. 79) gelesen und (S. 81) gedeutet als: »Wir hindern ein Heer (halten einHeer ab), ich Ingus (hindere) den Hagel.» (Es wird darauf hingewiesen, dass in den altnordischen Sagas hie und da ein durch Zauber hervorgerufener Hagel erwähnt wird, der von entscheidender Bedeutung fur den Ausfall des Kampfes der Wi-kinger war. Ein Fall von Gegenzauber dllrfte hier vorliegen.) Fur I at am häri vgl. »surna hen lemdun» im 1. Merseburgerspruch. Eine gematrische Untersuchung zeigt, dass in den Zahlenwerten der Ru-nenzeilen sowohl die Zahl der Hagel-Rune (8) wie die Zahl des Frucht-barkeitsgottes (und Feindes des Hagels) Ing (21) sich finden: 8 in der Anfangszeile und in der Endzeile, die eben aus dem Worte hågat besteht; 21 in der Mittelzeile, wo der Name Ingus iiggus) sich findet. Der Zahlenwert sämtlicher Runen auf dem Dolchgriff enthält die Zahl des Kriegsgottes Tyr (16): somit sind 'Sieges-Runen' eingeritzt wor-den. Die zweite Inschrift wird (S. 83) als tosom her gelesen und (S. 84) gedeutet als: »Wir (= die Numina der Zauberrunen) bringen hier Machtlosigkeit.» Das denominative Verbum dtirfte von einem Substantivum *lösö f. 'Machtlosigkeit' gebildet sein, das mit got. lasiws 'schwach' im Ablautwechsel stånd. Die dritte Inschrift wird (S. 86) als ulu häri (1. Zeile) und de de (2. Zeile) gelesen. Die 1. Zeile wird als »Heidi, Krieger (eigentl. 'Heer, Schar von Kriegern')» gedeutet. Die 2. Zeile wird mit Schnippel als 'machte' gedeutet (S. 86), aber nicht mit der 1. Zeile in syntaktische Verbindung gesetzt: die 2. Zeile hat vielleicht mit einer verschwundenen dritten in Zusammenhang gestanden, öder ein Ornament auf dem Gerät ist als ein Ideogramm zu verstehen und ersetzt den Namen des Verfertigers. — In der Studie werden auch die eigentumlichen Bildeinritzungen besprochen. Die Darstellungen eines Mannes im Stierkampf werden als Reflexe von Mithra-Bildern gedeutet. Der Stierkämpfer hat eine Zipfelmiitze auf dem Kopfe (wie Mithra die phrygische Mutze), und die Darstellung des Stierkörpers zeigt, dass der Schwanz des Tieres sich teilt (ganz wie der sich in Ähren verwandelnde Schwanz des mithrischen Stieres, den uns so viele spätrömische Monumente zeigen). — Die Sprache der Inschriften ist nach der Ansicht des Verf.s ostgermanisch, wahr-scheinlich nordgotisch (vielleicht gepidisch).

In einem abschliessenden Exkurs wird die Fr a ge nach dem Ursprung der Runenschrift erörtert (S. 99 ff.). Eine genetische Erklärung im Anschluss an die Bugge-Friesensche Anschauung scheint120 K. Human. Vetenskapssamf:s i Lund Årsberättelse 1929—30

nunmehr dem Verf. die wahrscheinlichste zu sein. Das aus 24 Buch-staben bestehende griechische Alphabet diirfte das Hauptmuster bei der Bildung" der 24 Runen gewesen sein. Gewisse von diesen Runen gehen aber nicht auf griechische Buchstaben zurtick, sondern auf unter den Griechen und den hellenisierten Oströmern in der Magie gebrauchte mystiche Zeichen: Y n (alter)(() auf das Zeichen der Dioskuren Y; χ g (in der Inschrift von Vi X) auf das γåμμa-Kreuz ψ, Variante ,ζ ; ^n (naudr = *Avåyκη) auf »das Rad der Ananke», ein Zeichen 0, das sich auf den spätantiken Verfluchungstafeln findet, dessen Ring bei den Germanen weggelassen wurde usλv. (§ 33 f.). Eine vermittelnde Rolle diirften als Vorstadium der ersten phoneti-schen Schrift der Germanen gewisse in Holz geschnittene Merkzei-chen (schw. bomärken) gespielt haben, die wahrscheinlich vor dem Beginn des eigentlichen Schriftgebrauches von den Sarmaten entlehnt worden sind. Die sarmatischen Zeichen (vgl. Rostovtzeff) waren aber in vielen Fällen umgestaltete griechische Buchstaben. — Die kelto-alpine Alphabethypothese (Marstränder, Hammarström) Avird in ihren Grundlinien gepruft (§ 35 f.). Der Verf. lehnt diese Theorie ab, macht aber auf Material aufmerksam, das mithraistischen Einfluss auf die Kelten bezeugt.KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

ÅRSBERÄTTELSE (Bulletin):

Gottfrid Carlsson, Den svensk-norska unionen under Magnus Eriksson. —, Die schwedisch-norwegische Union zur Zeit König Magnus Erikssons,

deutsches Restimee. 1928—29: H. Kjellin, Die Hallenkirchen Estlands und Gotland. Gunnar Carlsson, Zu

Senecas Tragödien. A. Wifstrand, Kritische und exegetische Bemerkungen zu Apollonios

Rhodios. N. Svensson Valmin, Inscriptions de la Messénie. '929—30: N. Valmin, Archaisierender Hermenkopf aus Kyparissia. K Knutsson, Zur Etymologie von slav. vitedzb. S. Agrell, Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem. —, Die Rätsel der Geheimschrift auf dem Stein von Rök und andere

runologische Probleme, deutsches Restimee. Meddelanden från Historiska Museet i Lund. Mitteilungen aus dem Historischen Museum zu Lund, deutsches Restimee.KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET I LUND

/ REG. SOCIETAS HUMANIORUM LITTERARUM LUNDENSIS

SKRIFTER (Acta):

I. MARTIN P. Nilsson, PRIMITIVE TIME RECKONING.

II. A. H. Salonjus, VITAE PATRUM. Kritische Untersuchungen uber Text, Syntax und Wortschatz der spätlateinischen Vitæ Patrum (B. III, V, VI, VII).

III. C. Zander, PHAEDRVS SOLVTVS VEL PHAEDRI FABVLAE NOVAE XXX. Quas fabulas prosarias Phaedro vindicavit recensuit metrumque restituit.

IV. A. Moberg, LA GRANDE GRAMMAIRE (LE LIVRÉ DES SPLENDEURS) DE GRÉGOIRE BARHEBRAEUS. Texte syriaque avec une introduction et des notes. V. E. WALBERG, LA VIE DE SAINT THOMAS LE MARTYR PAR GUERNES DE PONT-SAINTE-MAXENCE. Poéme historique du XIIe siécle (1172—1174), publié avec une introduction, des notes et un glossaire.

VI. E. Ekwall, ENGLISH PLACE-NAMES IN -ING. VIL A. Moberg, THE BOOK OF THE HIMYARITES. VIII. H. Sköld, THE NIRUKTA. Its place in Old Indian literature. Its etymologies.

IX. Martin P. Nilsson, THE MINOAN-MYCENAEAN RELIGION AND ITS SURVIVAL IN GREEK RELIGION. X:l. EInar Löfstedt, SYNTACTICA. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins. Erster Teil: Uber einige Grundfragen der lateinischen Nominalsyntax.

XI. Helge Kjellin, DIE KIRCHE ZU KARRIS AUF OESEL UND IHRE BEZIEHUNGEN ZU GOTLAND. XII: 1,2. H. Smith, SADDANTTI, La grammaire palie d'Aggavamsa, I, II. XIV. E. WALBERG, DEUX VERSIONS INÉDITES DE LA LÉGENDE DE L'ANTÉCHRIST EN VERS FRANCAIS DU XIII8 SIÉCLE.

Under tryckning: Sous presse:

H. Smith, SADDANITI, III.

BENJAMIN HÖIJER, FILOSOFISKA FÖRELÄSNINGAR UNDER ÅREN 1806, 1808, 1809, 1812, utgivna av B. Liljekrants.

Under förberedelse: En préparation:

Axel W. Persson, THE ROYAL TOMBS AT DENDRA NEAR MIDEIA.

LUND 1930. BERLINGSKA BOKTR.